

Matic Pavlič

PRIROČNA VIDEO SLOVNICA

slovenskega
znakovnega jezika

ZVEZA DRUŠTEV
GLUHIH IN NAGLUŠNIH SLOVENIJE
DEAF AND HARD OF HEARING CLUBS ASSOCIATION OF SLOVENIA

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Naložbo sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

Matic Pavlič

PRIROČNA VIDEO SLOVNICA

slovenskega znakovnega jezika

ZVEZA DRUŠTEV
GLUHIH IN NAGLUŠNIH SLOVENIJE
DEAF AND HARD OF HEARING CLUBS ASSOCIATION OF SLOVENIA

ZALOŽBA
Z R C

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika

Ljubljana 2019 (prva izdaja, prvi natis)

©Matic Pavlič

Uporabljati v skladu s standardno licenco »Priznanje avtorstva CC-BY« po Creative Commons 4.0.

Avtor: Matic Pavlič

Recenzijski pregled: dr. Petra Mišmaš, dr. Andreja Žele in dr. Sašo Živanović

Jezikovni pregled: dr. Petra Mišmaš

Ilustracije: Matej Rudman

Naklada: 1600 mehke + 400 trde vezave; publikacija ni namenjena prodaji

Izdali: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije in ZRC SAZU, Založba ZRC

Zanje: Mladen Veršič in Oto Luthar

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

ZVEZA DRUŠTEV
GLUHIH IN NAGLUŠNIH SLOVENIJE
DEAF AND HARD-OF-HEARING CYCING ASSOCIATION OF SLOVENIA

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Projekt *Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika* je izvedla Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Naložbo sta sofinancirali Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

Knjižno različico sta izdali Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije in ZRC SAZU, Založba ZRC.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'221.24

PAVLIČ, Matic

Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika / Matic Pavlič ; [ilustracije Matej Rudman]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije : Založba ZRC, 2019

ISBN 978-961-94259-7-8 (trda vezava)

ISBN 978-961-94259-8-5 (mehka vezava)

COBISS.SI-ID 301102592

Matic Pavlič

PRIROČNA VIDEO SLOVNICA

slovenskega znakovnega jezika

ZVEZA DRUŠTEV
GLUHIH IN NAGLUŠNIH SLOVENIJE
DEAF AND HARD OF HEARING CLUBS ASSOCIATION OF SLOVENIA

ZALOŽBA
Z R C

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Kazalo

Kazalo	iv
Uvod	1
Predgovor	2
Kaj je jezik?	4
Kaj je slovnica?	6
Navodila za uporabo	10
Fonologija	13
1 Razlikovalne oznake	14
1.1 Mesto kretanja	16
1.2 Oblika dlani in pravilo aktivnih prstov	19
1.3 Vrste oznak: razlikovalne, odvisne in proste oznake	22
1.4 Gibanje in usmerjenost	25
1.5 Mimika	28
Slovarček	33
Morfologija	35
2 Znakovne vrste	36
2.1 Nastanek kretnje	37
2.2 Samostalnik in glagol	41
2.3 Čas in potek dogodka	44
2.4 Pridevnik	48
2.5 Zaimki	51
Slovarček	54
3 Ujemanje	56
3.1 Postavljanje v prostor	57
3.2 Udeleženske vloge	60
3.3 Ročno ujemanje	63
3.4 Ujemalni pomožni glagol (LOK)	66

3.5	Posebnosti ujemanja	69
	Slovarček	73
4	Klasifikatorji	74
4.1	Klasifikatorji so posnemovalne kretnje	75
4.2	Klasifikatorski glagol	79
4.3	Vrste klasifikatorskih glagolov	82
4.4	Klasifikatorski glagol in znakovni red	87
4.5	Ustvarjanje novih kretenj iz klasifikatorjev	92
	Slovarček	94
Skladnja		95
5	Znakovni red	96
5.1	Znakovna zveza	97
5.2	Stavek brez glagola	100
5.3	Osnovni znakovni red	102
5.4	Neosnovni znakovni red: tema	106
	Slovarček	108
6	Pokazati kraj v SZJ	109
6.1	Krajevni stavki	110
6.2	Podlaga in lik	113
6.3	Pomožni ostanek	116
6.4	Obstoj, premikanje in krajevni prislovi	119
	Slovarček	123
7	Zanikanje	125
7.1	Ali kretnja NE zanika besedo ali stavek?	126
7.2	Trdilni in nikalni stavki	127
7.3	Sestavine zanikanega stavka	131
7.4	Nikalne kretnje in mimika odkimavanja	134
7.5	Nikalni glagoli	136
	Slovarček	139
8	Vprašanja	140
8.1	Odločevalna in dopolnjevalna vprašanja	141
8.2	Vprašalna mimika	144
8.3	Znakovni red in ujemanje v vprašanjih	146
8.4	Dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine	148
	Slovarček	150
Stvarno kazalo		151

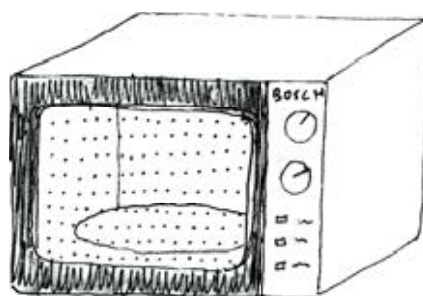
Uvod

PREGOVOR

Pred vami je Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika (SZJ). Slovnica? Jezik? Kaj je to? V tem uvodu bomo odgovorili na ti dve vprašanji. Predstavili bomo tudi sestavo te Priročne video slovnice ter navodila za njeno uporabo.

Nekateri ljudje si kuhajo v mikrovalovni pečici, nekateri nad odprtim ognjem. Nekateri ljudje so pridobili doktorat, nekateri sploh niso hodili v šolo. Vsi pa uporabljamo **jezik**. Jezik je značilnost vsakega človeka in vsake človeške skupnosti.

Tudi rastline in živali imajo svoje značilnosti. Značilnost štokelj je, da se pozimi preselijo v Afriko in se spomladi vrnejo nazaj domov. Kako so štoklje razvile to značilnost?

- Je selitev štokelj začela štoklja, ki je oboževala potovanja?
- Je selitev štokelj začela štoklja, ki je bila posebej nadarjena za zemljepis?

Ne. Štoklja ima velika krila in v možganih center za orientacijo. Ti dve lastnosti ji omogočata selitev. Kaj pa človek? Človek ima **govorne organe** oziroma **kretalne organe** ter v možganih **center za jezik**. Ti dve lastnosti mu omogočata uporabljati jezik.

Jezik je naravno položen v človeka – povsem drugače od matematike ali kemije, ki se ju moramo naučiti v šoli. Svoj materni jezik obvlada vsak otrok, še preden se vpiše v šolo! Ko otrok **usvaja jezik**, ta proces poteka po občutku, brez truda, učenja in jezikoslovnih izrazov, kot sta samostalni ali stavek. Otrok ne razume, kako jezik deluje, vendar ga zna uporabljati. Tudi z odraslimi je tako. Čeprav nas jezik zanima in o njem radi razpravljamo, v resnici o njem vemo zelo malo. Z raziskovanjem jezika se ukvarjajo jezikoslovci. Ta Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika je nastala s sodelovanjem jezikoslovcev in maternih kretalcev slovenskega znakovnega jezika. Izdelala jo je Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, financiralo pa Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. V njej vam bomo predstavili nekaj spoznanj o slovenskem znakovnem jeziku. Začeli bomo s splošnimi temami in razpravljali o tem, kaj je jezik in kaj je slovnica. Pojasnili bomo, kaj je cilj Priročne video slovnice slovenskega znakovnega jezika, komu je namenjena, kako je sestavljena in kako se uporablja.

KAJ JE JEZIK?

Slovenski znakovni jezik je **naravni jezik** skupnosti kretalcev (gluhih in sliščih) na območju Slovenije. Slovenski znakovni jezik je v Sloveniji sicer prepoznan kot **uradni jezik** skupnosti kretalcev, vendar je kljub temu **ogrožen jezik** in na robu izumrtja. Zakaj je situacija tako resna?

Uporabniki slovenskega znakovnega jezika, **kretalci**, za sporočanje uporabljajo **vizualen prenosnik** (in ne **slušnega**, kot uporabniki govornih jezikov). S prsti, dlanmi, rokami, glavo, obrazom, lici, usti in jezikom pokažejo sporočilo, ki ima pomen. Sporočila, ki jih pokažejo z rokami, imenujemo **kretnje**; vsa ostala sporočila imenujemo **mimika**. Uporaba vidnega prenosnika pri sporočanju povzroča mnogo nerazumevanja do znakovnih jezikov in njihovih uporabnikov. To nerazumevanje in majhno število kretalcev sta glavna razloga za izginjanje slovenskega znakovnega jezika. Oglejmo si – in ovrzimo – nekaj najbolj značilnih predsodkov.

Ali je res, da se vsi gluhi razumejo?

Ne. Znakovni jeziki so si med seboj podobni zaradi vpliva vizualnega prenosnika. Lahko bi rekli, da sodijo v isto jezikovno družino, kar olajša sporazumevanje dveh kretalcev, ki sicer kretata dva različna znakovna jezika. Zaradi tega je v javnosti razširjeno prepričanje, da obstaja univerzalni znakovni jezik, ki ga kretajo in razumejo vsi gluhi sveta. To ne drži. Vsaka skupnost gluhih je razvila svoj znakovni jezik s svojo slovnico in celo z narečji.

Ali je res, so znakovni jeziki poenostavljeni jeziki?

Ne. Vsi naravni jeziki, govorni in znakovni, so enako kompleksni. Če bi bili eni težji in drugi lažji, bi otroci težje jezike usvajali dalj časa, lažje pa manj časa. Vendar otroci vse jezike usvajajo enako dolgo. V javnosti je kljub temu razširjeno prepričanje, da je slovenski znakovni jezik poenostavljen jezik. Celo tolmači in nekateri kretalci trdijo, da je pri tolmačenju iz slovenščine v slovenski znakovni jezik treba poenostavljati in izpuščati informacije. To ne drži. Slovenski znakovni jezik je enako kompleksen kot vsak drug jezik.

Ali je res, da slovenski znakovni jezik nima slovnice?

Ne. Slovnice tega jezika ne poznamo dobro, saj še ni raziskana in opisana. To pa ne pomeni, da ne obstaja! Jezikovno znanje je namreč nezavedno znanje, ki je skrito v možganih kretalcev.

Ali je res, da slovenskega znakovnega jezika ni mogoče prevajati?

Ne. Prevajanje in tolmačenje iz slovenskega znakovnega jezika v slovenščino (in obratno) ne poteka nič drugače kot prevajanje iz angleščine v slovenščino. Mogoče je prevesti vse. Če kdo trdi drugače, to morda pomeni, da ne obvlada tolmačenja na dovolj visoki ravni.

Ali je res, da ima slovenski znakovni jezik skromen besednjak?

Da. Skromen besednjak je posledica diskriminacije slovenskega znakovnega jezika, ki še ni dobil svojega mesta v vseh situacijah (na primer v botaniki, tehnologiji, znanosti, šolstvu, slaščičarstvu) in zato ni mogel razviti besedišča, povezanega s temi situacijami.

Ali je res, da slovenski znakovni jezik nima sklonov in časov?

Da. Res je, da slovenski znakovni jezik (podobno kot mnogi govorni jeziki) ne sklanja samostalnikov in ne označuje slovničnega časa na glagolu. Vendar pa namesto sklonov uporablja kretalni prostor in namesto glagolskega časa časovne prislove.

Ta Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika dokazuje, da javnost slovenskega znakovnega jezika ne pozna dobro in se o njem pogosto moti. Hkrati potrjuje, da je to polnokrven človeški jezik s samostojno slovnico.

KAJ JE SLOVNICA?

Gluhih in slišišči, ki kretajo od rojstva, obvladajo slovenski znakovni jezik. Kretajo sami od sebe, po občutku. S pomočjo Priročne video slovnice slovenskega znakovnega jezika bodo znali pojasniti tudi, zakaj tako kretajo. Kaj je torej namen te slovnice in kako se jo uporablja?

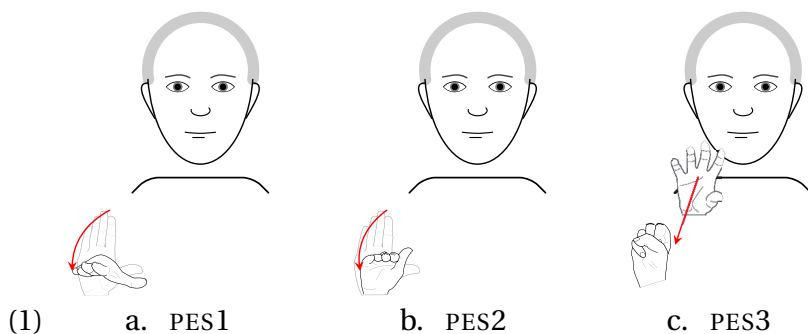
Namen slovnice

Kretalce slovenski znakovni jezik zelo zanima! Radi razpravljamo o tem, katera kretnja je bolj ustrezna. Sprašujemo se, zakaj nekdo iz Primorske kreta tako, nekdo in Štajerske pa drugače. Pogosto nas to moti in želimo, da bi nam nekdo povedal, kaj je pravilno.

Če pričakujete, da boste taka navodila našli v Priročni slovnici slovenskega znakovnega jezika, boste razočarani. Ta slovnica ne odgovarja na taka vprašanja. Njen namen ni določiti standard ali prepovedati eno kretnjo in zapovedati drugo. Slovnica ni predpis, kako moramo kretati. Slovnica poskuša predstaviti in razložiti naš naravni občutek za slovenski znakovni jezik, zato bomo v nadaljevanju odgovorili na vprašanja, kot so:

- Zakaj vsi kretalci pri eni vrsti vprašanja dvignemo, pri drugi pa namrščimo obrvi?
- Zakaj pri zanikanju odkimavamo?
- Zakaj krajevni stavek začnemo s podlago?

To so skupne značilnosti našega jezika. Vsi kretamo tako. In zato se lahko med seboj razumemo, čeprav en kretalec za isto domačo žival uporabi kretnjo PES1, drugi kretalec kretnjo PES2 in tretji kretalec kretnjo PES3.

Posamezne kretnje niso pomembne, lahko pa smo zadovoljni, da so različne, ker to bogati naš jezik. Kaj torej je pomembno? Pomemben je način, kako sestavljamo kretnje. To vsi počnemo enako. In prav to razlaga Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika.

Zakaj potrebujemo slovnico?

Slovnica torej ne predpisuje, kako moramo kretati. Zakaj jo potem sploh potrebujemo? Slovnico potrebujemo zato, ker nas jezik zanima. Zanima nas njegova raba, struktura, njegove značilnosti. Priročna video slovnica SZJ pa bo prinesla tudi druge konkretne koristi:

- Ker bomo kretalci z njeno pomočjo spoznavali svoj jezik, bomo lažje ločili med tistim, kar je naravno v tem jeziku, in tistim, kar je vpliv tujih jezikov, predvsem slovenščine.
- Ker bomo kretalci z njeno pomočjo razumeli, zakaj kretamo tako, kot kretamo, bomo na svoj jezik še bolj ponosni. Lažje bomo prevzeli odgovornost za njegovo ohranjanje.
- Ker bomo kretalci z njeno pomočjo znali razložiti značilnosti svojega jezika, bomo lažje učili svoj jezik tiste, ki ga še ne znajo.

Koristi bodo torej imeli tudi tisti, ki se slovenskega znakovnega jezika želijo naučiti. V odrasli dobi se jezika vedno učimo in ga ne dobimo po naravni poti kot otroci (z usvajanjem). Učenje pa je vedno lažje, če imamo prepričljive razlage. Ta slovnica bo torej pomagala:

- staršem, ki se jim rodi gluhi otrok in bi se radi z njim sporazumevali v SZJ;
- tolmačem SZJ, saj bo zaradi razlag njihovo delo še kvalitetnejše;
- osnovnošolcem in srednješolcem, ki se SZJ učijo kot izbirni predmet, ter njihovim učiteljem in profesorjem;
- pedagoškim, socialnim in zdravstvenim delavcem, ki se bodo slovenskega znakovnega jezika lažje naučili, zaradi česar bo olajšano njihovo sporazumevanje z gluhi;
- študentom, predvsem logopedije in surdopedagogike, specialne in rehabilitacijske ter inkluzivne pedagogike, saj bodo mnogi ta jezik potrebovali pri svojem poklicu.

Pomembno opozorilo!

Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika je rezultat raziskovanja, ki smo ga opravili v enem letu in pol. V enem letu in pol ni mogoče raziskati celotnega jezikovnega znanja, ki ga imamo kretalci, da lahko uporabljamo jezik. Ostaja še veliko vprašanj. Veliko tem nismo raziskali do potankosti. Čeprav smo jih raziskovali s pomočjo jezikoslovnih tehnik, nismo izvajali eksperimentov, ki bi naše hipoteze potrdili ali ovrgli na korpusnih podatkih oziroma na večjem vzorcu kretalcev. To pomeni, da je ta slovnica le začetek. To je poskus predstavitve jezikovnega znanja, ki ga uporabljamo, ko kretamo.

Če ugotovite, da se vaš občutek razlikuje od tega, kar je predstavljeno v tej slovnici, nam pišite na info@zveza-gns.si in se nam pridružite pri raziskovanju, da bomo skupaj pojasnili pojav, ki ste ga opazili!

Zahvala

Projekt sta sofinancirala Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Hvala strokovnim delavcem Ministrstva za kulturo, ki so skrbeli zanj in ga usmerjali.

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je projekt izvedla. Hvala vsem njenim sodelavcem, ki so pomagali pri izvedbi: Aleksandri Rijavec Škerl, Matjažu Juhartu, Mladenu Veršiču, Sašotu Letonji, Valeriji Škof in Tonetu Petriču, pa tudi Ademu Jehjefendiću, Kaji Kokot Žanič, Petri Medved in Tini Grošelji, ki so poskrbeli za medijsko pokritost.

Hvala predsednikom, sekretarjem in članom trinajstih slovenskih društev gluhih in naglušnih, saj so mnogi med njimi projekt aktivno podprli.

Neutrudni člani Skupine za razvoj slovenskega znakovnega jezika so se v okviru projekta izobraževali in delovali kot raziskovalci: Bogdan Kuhar, Daša Peperko, Frida Planinc, Ljubica Podboršek, Maja Kuzma, Marija Möderndorfer, Metka Lah, Nina Orešnik, Robert Lah Veršič, Sabina Hmelina, Sonja Trampuž in Valerija Škof.

Hvala prevajalcem in moderatorjem, ki so natančno pripravili in posneli gradivo v slovenskem znakovnem jeziku: Daši Peperko, Maji Kuzma, Robertu Lahu Veršiču in Valeriji Škof. Hvala tolmačkama Tamari Grm in Nataliji Spark za tolmačenje, strokovno in logistično podporo ter pomoč pri sporazumevanju in prevajanju terminov. Sodelavci Andrej Vivod, Daša Peperko, Dunja Hrvatin, Gašper Rems, Maja Kuzma, Natalija Spark, Robert Lah Veršič, Sabina Hmelina in Tamara Grm so rezultate projekta navdušeno in požrtvovalno predstavljali po društvih.

Recenzenti Andreja Žele, Petra Mišmaš in Sašo Živanović so pripomogli, da je to besedilo hkrati jezikoslovno in poljudno. Snemalci, montažerji, oblikovalci, ilustratorji in animatorji Sašo Letonja, Vid Planinc, Matjaž Feguš, Klavdij Juvan in Matej Rudman so poskrbeli za všečno vizualno podobo posnetkov, knjižnih publikacij in plakatov.

Hvala celotni skupnosti kretalcev slovenskega znakovnega jezika. Slovenski znakovni jezik je zelo oseben, bistven del vašega sveta in nosilec vaše identitete. Ni samoumevno, da ga lahko raziskujemo.

Zaradi vas vseh je ta projekt uspel. Njegov uspeh je v tem, da je postal naš skupen projekt. Projekt, ki se ne bo prašil na policah v knjižnicah, ampak bo živel in se nadaljeval med nami.

In prihodnost?

Pa se bo s to slovnico res bistveno spremenil položaj slovenskega znakovnega jezika in njegovih uporabnikov v Sloveniji? Bo javnost navsezadnje le doumela, da slovenski znakovni jezik ni kriljenje z rokami, ampak zapleten jezikovni sistem? Bodo sliščeči nehali spraševati, ali obstaja en sam znakovni jezik, ki ga razumejo in kretajo vsi gluhi širom sveta? Seveda ne. Kaj se bo torej s Priročno video slovnico slovenskega znakovnega jezika spremenilo?

Dragi kretalci, zaradi priročne video slovnice slovenskega znakovnega jezika se bomo spremenili mi. Zelo pomembno je sicer, ali ima slovenski znakovni jezik svoj zakon in ali je vpisan kot uradni jezik Republike Slovenije v njeno Ustavo. Ampak še pomembnejše je, da je vpisan v naše srce in razum. Samo preko dobrega poznavanja lastnega jezika bomo sposobni prevzeti odgovornost zanj. Zato: 'Spremljajte Priročno video slovnico slovenskega znakovnega jezika še naprej!'

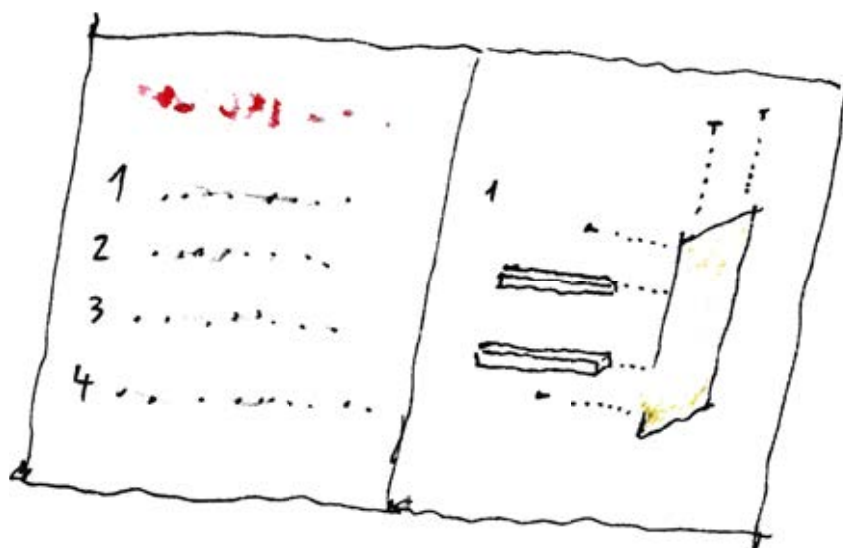
NAVODILA ZA UPORABO

Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika je sestavljena iz treh poglavij. Poglavja sestavljajo sklopi, sklopi pa so sestavljeni iz tem. Zakaj so teme razporejene tako, kot so?

Kretnja je sestavljena iz oblike in iz pomena. Obstajajo omejitve, kakšna je lahko oblika kretnje. Te omejitve raziskuje del jezikoslovja, ki se imenuje **fonologija**. Na fonologijo se osredotoča 1. poglavje te priročne slovnice, ki nosi naslov *Razlikovalne oznake* (1).

Obstajajo tudi omejitve, ki zadevajo pomen kretnje, vrsto kretnje in ustvarjanje novih kretenj. Te značilnosti raziskuje del jezikoslovja, ki se imenuje **morfologija**. Na morfologijo se osredotoča 2. poglavje te priročne slovnice. To poglavje ima tri sklope: *Znakovne vrste* (2), *Klasifikatorji* (4) in *Ujemanje* (3).

Kretnje običajno ne stojijo same zase, ampak jih združujemo v večje enote: znakovne zveze in stavke. Združevanje kretenj v stavke raziskuje del jezikoslovja, ki se imenuje **skladnja**. Na skladnjo se osredotoča 3. poglavje te priročne slovnice. To poglavje ima štiri sklope: *Znakovni red* (5), *Izražanje kraja* (6), *Zanikanje* (7) in *Vprašanja* (8).

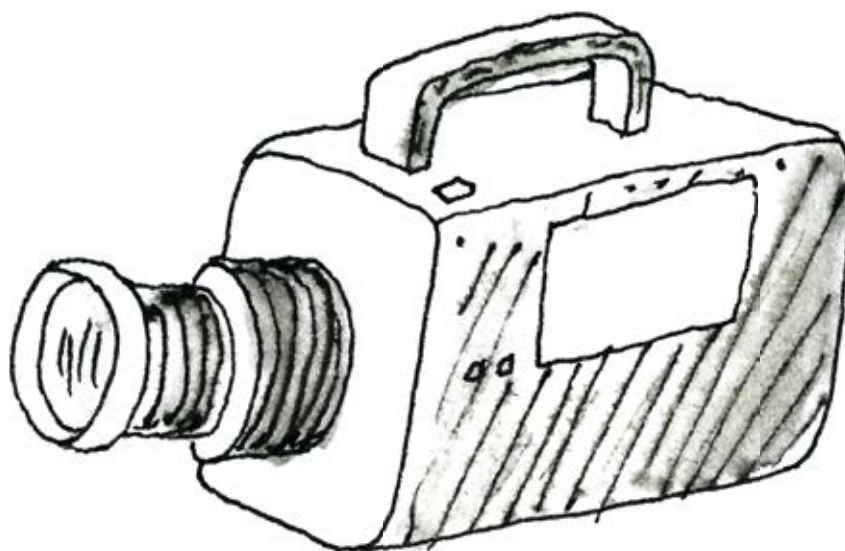
Vsako poglavje se začne z uvodom, ki napove sklope, ki ga sestavljajo. Tudi vsak sklop se začne z uvodom, v katerem so napovedane njegove teme. Na koncu vsake teme vam predlagamo, kateri temi se lahko posvetite v nadaljevanju. Ni nujno, da sledite temu zaporedju. Pogosto je sredi teme omenjen pojem ali pojav, ki ga razlagamo v neki drugi temi. Če vas torej zanima razlaga, lahko takoj preskočite na temo, ki je temu pojmu ali pojavi posvečena. Sledite torej tistemu, kar vas zanima.

Učiteljem kljub temu predlagamo, da pri poučevanju sledijo predlaganemu zaporedju, ker so teme razporejene smiselno in se po težavnosti stopnjujejo. Tako marsikatera tema s konca slovnice predpostavlja, da je uporabniku vsebina predhodnih tem že jasna. Vsako poglavje se zaključi s slovarčkom, v katerem so na kratko razložene neznane kretnje oziroma pojmi, ki smo jih uporabili v razlagah. Povsem na koncu pa najdete tudi stvarno kazalo.

Zelo pomemben poudarek te slovnice je, da je učni jezik gradiv za učenje slovenskega znakovnega jezika dejansko slovenski znakovni jezik. Na področju poučevanja govornih jezikov je tak pristop danes samoumeven, na področju slovenskega znakovnega jezika pa predstavlja novost. Zato se ta slovnica imenuje Priročna *video* slovnica in zato so vse vsebine, ki jih berete v tej knjigi, prvotno odkretane na video posnetkih. Do njih lahko dostopate prek kode QR ob robu knjige.

Druga bistvena značilnost te slovnice je razlaga, ki je dovolj splošna, da jo lahko razumejo učenci in dijaki v šoli, pa tudi starši, starejši, člani društev, tečajniki, gluhi in slišišči. Slovnica je torej namenjena:

- gluhim kretalcem – od otrok do odraslih v društvih;
- slišišim kretalcem – otrokom v šoli in odraslim, ki se želijo naučiti tega jezika;
- tolmačem slovenskega znakovnega jezika;
- pedagoškim, socialnim in zdravstvenim delavcem, ki se pri delu srečujejo z gluhiimi.

Sedaj imate vse informacije, ki jih potrebujete za uspešno sledenje Priročni video slovnici slovenskega znakovnega jezika. Če imate vprašanja ali komentarje, nam pišite na info@zveza-gns.si. Uspešno uporabo vam želimo!

Fonologija

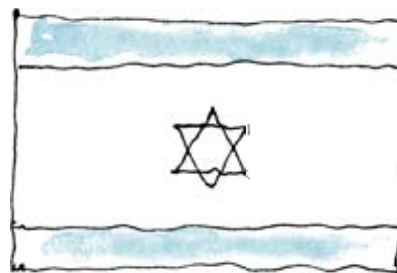
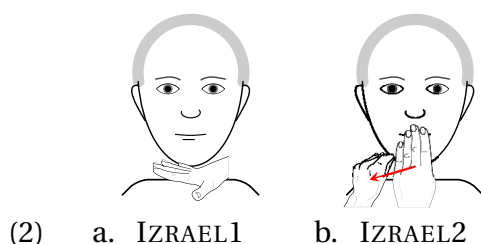

1 RAZLIKOVALNE OZNAKE

Uvod

Vsak človek ob rojstvu dobi ime. Kasneje si ga lahko spremeni, če to želi. Ko postane del kretalne skupnosti slovenskega znakovnega jezika, dobi tudi svoje kretalno ime. Kretalno ime pogosto temelji na telesni ali osebnostni značilnosti človeka. Ker pa se take značilnosti lahko spremenijo, se z njimi lahko spremeni tudi kretalno ime. Vendar tudi z novim imenom nazivamo isto osebo, saj ima ime dve sestavini: **obliko** in **pomen**.

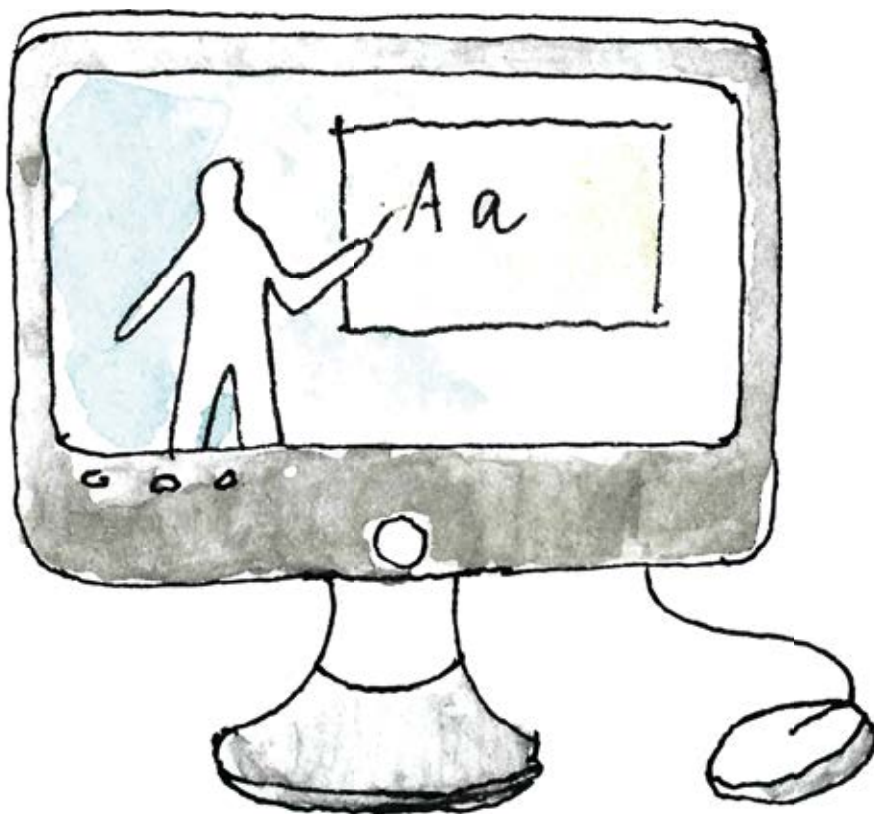
Poglejmo si dve imeni, ki pomenita 'Izrael'. IZRAEL1 je kretnja, ki so jo ustvarili kretalci slovenskega znakovnega jezika, IZRAEL2 pa je kretnja, ki jo uporabljajo kretalci izraelskega znakovnega jezika. Kaj imata ti dve imeni skupnega? Pomen: označujeta državo Izrael. Kako se ti dve imeni razlikujeta? Po obliki.

Vsaka kretnja v slovenskem znakovnem jeziku je kot ime: ima obliko in pomen. Veja jezikoslovja, ki raziskuje obliko kretenj, se imenuje **fonologija**. Fonologija? Ali ni tako, da **fon** v stari grščini pomeni 'glas'? Torej je fonologija veda o glasu? Ne. Izraz fonologija je nastal v času, ko jezikoslovci še niso raziskovali znakovnih jezikov, ampak samo govorne. Zato so to vejo jezikoslovja poimenovali po glasovih. Ker pa je to ime tako uveljavljeno, ga jezikoslovci niso spremenili – niti ko so ugotovili, da obstajajo tudi znakovni jeziki, v katerih fonologija ne proučuje glasov.

Fonologija v govornih in znakovnih jezikih raziskuje tiste delčke besed oziroma kretenj, ki so brez pomena. Najmanjše takšne delčke imenujemo **oznake**. V govornih jezikih oznake določajo **način izgovorjave**, **mesto izgovorjave** in tako dalje, v znakovnih jezikih pa določajo **obliko dlani**, **mesto kretanja**, **gibanje**, **usmerjenost** in **mimiko**. Predstavili jih bomo v petih temah:

- Vsaka kretnja ima **mesto kretanja**. Mesto kretanja in raziskovanje fonologije s pomočjo **minimalnih parov** bomo pojasnili v prvi temi (1.1).
- V drugi temi tega sklopa bomo začeli proučevati **obliko dlani** (1.2).
- V tretji temi bomo nadaljevali z obliko dlani in predstavili različne funkcije palca: palec kot **razlikovalno, odvisno in prosto oznako** (1.3).
- **Gibanje** je najbolj prepoznaven del kretnje. Povezano je z **usmerjenostjo**. Oboje bomo analizirali v četrti temi (1.4).
- Obstaja več vrst **mimike**. Če bi hoteli obravnavati vse, bi potrebovali še en sklop. Zato bomo v sklopu o fonologiji razložili le **slovarsko mimiko**, in sicer v peti temi (1.5).

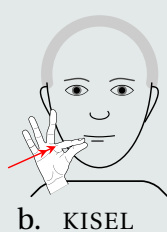
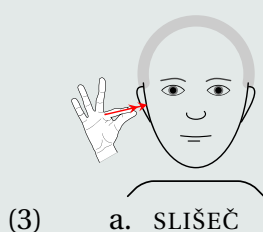
1.1 Mesto kretanja

V tej temi bomo predstavili **mesto kretanja**. Nekatere kretnje imajo mesto kretanja določeno na telesu: to so obtelesne kretnje. Druge kretnje mesta kretanja nimajo določenega vnaprej: to so prostorske kretnje. Ali je pomembno, kje naredimo kretnjo?

Poglejmo najprej obtelesne kretnje. Kaj pomeni mesto kretanja 'uho' in 'kotiček ust'? Morda na prvi pogled izgleda, kot da je uho povezano s pomenom 'slišati' in kotiček ust s pomenom 'okušati'. Vendar na kotičku ust kretamo tudi NATANČEN in OREH, čeprav te kretnje nimajo skupnega pomena. Mesto kretanja torej nima sistematičnega pomena. Vendar pa pomen spreminja: če spremenimo mesto kretanja iz ušesa na kotiček ust in ne spremenimo nič drugega, se spremeni pomen kretnje – namesto SLIŠEČ dobimo KISEL.

Mesto kretanja (obtelesne kretnje)

Primerjajmo minimalen par kretenj, ki ju odkretamo na telesu:

Kretnji SLIŠEČ in KISEL sta odkretani z isto obliko dlani, istim gibanjem in isto usmerjenostjo. Razlikujeta se le po mestu kretanja: kretnja SLIŠEČ je odkretana na ušesu, KISEL pa na kotičku ust.

Najmanjši del kretnje, ki nima pomena, vendar pomen spreminja, imenujemo **razlikovalna oznaka**. Iz tega sledi, da sta lokaciji 'uho' in 'kotiček ust' razlikovalni oznaki.

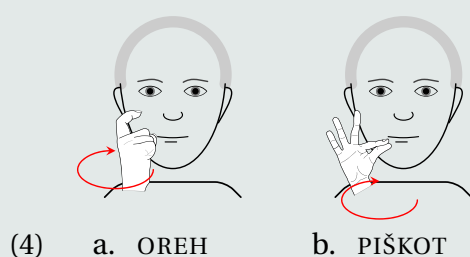
Ste opazili, kako raziskujemo razlikovalne oznake oziroma kako določimo, kaj je razlikovalna oznaka in kaj ne? Izberemo dve kretnji, ki se razlikujeta le v eni od petih skupin oznak: v obliki dlani, mestu kretanja, gibanju, usmerjenosti ali mimiki. Če raziskujemo mesto kretanja, potem izberemo dve kretnji, ki imata enako obliko dlani, enako gibanje, enako usmerjenost in enako mimiko – razlikujeta se le v mestu kretanja. Tak par kretenj imenujemo **minimalni par**.

Raziskovanje razlikovalnih oznak z minimalnimi pari

Poglejmo si primere minimalnih parov še za obliko dlani in gibanje.

Oblika dlani

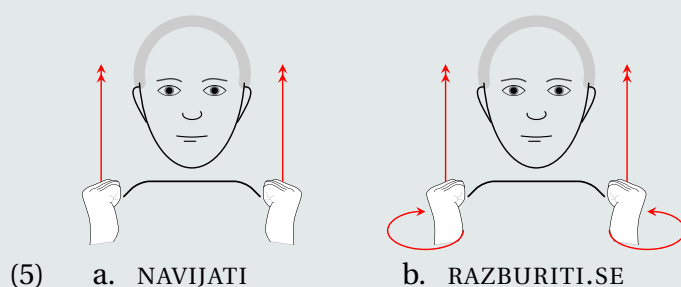
Kretnji OREH in PIŠKOT imata isto mesto kretanja (kotiček ust), isto gibanje (rotacijo komolca) in isto usmerjenost (proti telesu).

Kaj je razlika med kretnjama OREH in PIŠKOT? Oblika dlani. Ali posamezna oblika dlani oziroma nosi pomen? Ne. Vendar pa spremeni pomen: iz kretnje OREH nastane kretnja PIŠKOT. Torej sta obliki dlani oziroma razlikovalni oznaki.

Gibanje

Kretnji NAVIJATI in RAZBURITI.SE imata isto obliko dlani (pest), isto mesto kretanja (nevtralni kretalni prostor) in isto usmerjenost (glavna in pomožna roka sta usmerjeni druga proti drugi – več o tem v temi (6.3)).

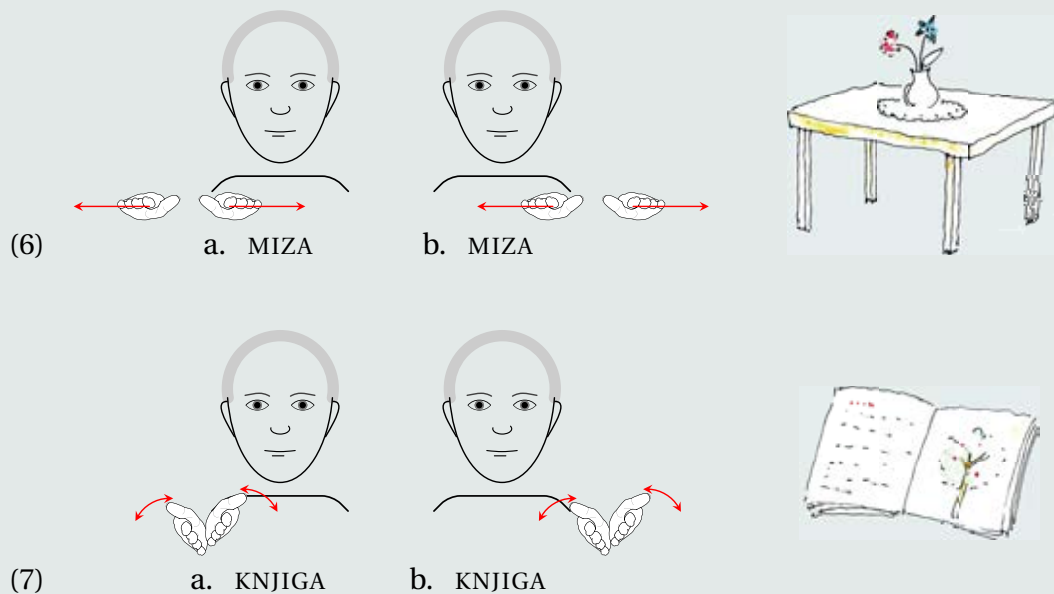

Kaj je razlika med kretnjama NAVIJATI in RAZBURITI.SE? Gibanje. Ali posamezno gibanje 'brez rotacije zapestja' oziroma 'z rotacijo zapestja' nosi pomen? Ne. Vendar pa spremeni pomen: iz kretnje NAVIJATI nastane kretnja RAZBURITI.SE. Torej sta gibanji 'brez rotacije zapestja' oziroma 'z rotacijo zapestja' razlikovalni oznaki.

Sedaj pa se vrnimo k mestu kretanja. Videli smo, da sprememba mesta kretanja za 10 centimetrov (na primer iz ušesa do kotička ust) spremeni pomen: namesto kretnje SLIŠEČ dobimo kretnjo KISEL. To je značilnost kretenj, ki so odkretane na telesu. Obelesne kretnje imajo stalno mesto kretanja, ki si ga moramo zapomniti skupaj z obliko dlani, gibanjem, usmeritvijo in mimiko. Kaj pa kretnje, ki niso odkretane na telesu?

Prostorske kretnje

Oglejmo si dve kretnji, ki ju odkretamo v prostoru – **prostorski kretnji** – in jima poskusimo za 10 centimetrov spremeniti mesto kretanja. Pomen se ne spremeni.

Prostorske kretnje nimajo stalnega mesta kretanja. Če jih odkretamo brez stavka, jih postavimo v nevtralni kretalni prostor. V stavku pa njihovo mesto kretanja moramo določiti:

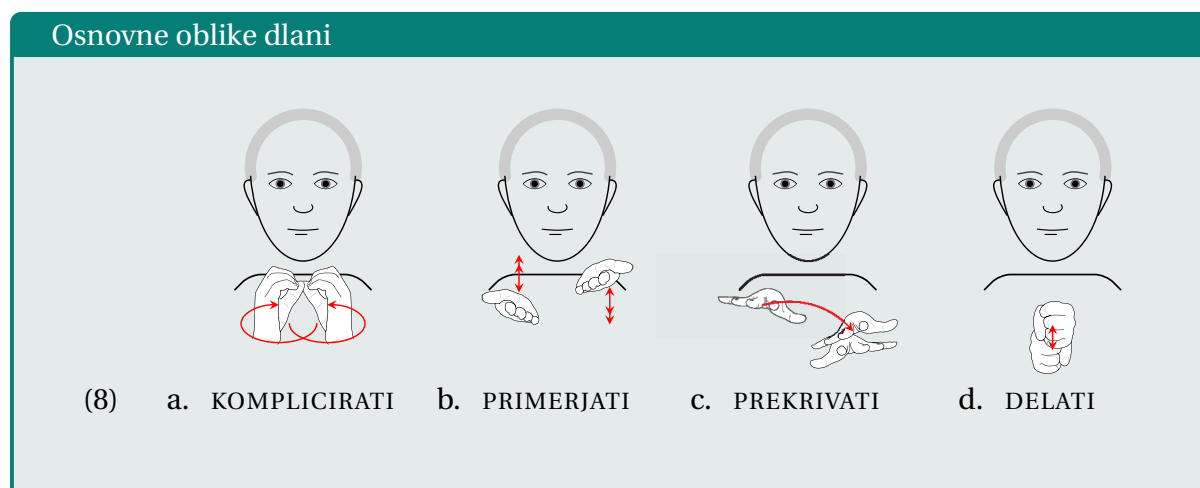
- glede na njihovo dejansko mesto (če se nahajajo v prostoru, kjer kretamo);
- glede na njihovo dejansko mesto (če imajo znan in stalen zemljepisni položaj);
- poljubno (če se ne nahajajo v prostoru, kjer kretamo).

Ko v eni situaciji določimo mesto kretanja prostorske kretnje, ga ne smemo več spreminjati, pa tudi drugih kretenj ne smemo umeščati v ta prostor, saj je že zaseden.

Razložili smo, kako uporabljamo minimalne pare in predstavili primere za gibanje, obliko dlani in mesto kretanja. Mesto kretanja uporabljamo za izražanje ujemanja, kot bo opisano v temi (3.1) v sklopu (3); v naslednji temi (1.2) pa nadaljujemo z obliko dlani.

1.2 Oblika dlani in pravilo aktivnih prstov

Kako začeti z raziskovanjem **oblike dlani** v SZJ? Prvi korak v raziskovanju je naštevaneje. Koliko različnih oblik dlani ima SZJ? Poskusimo jih nekaj naštet:

Zakaj je velika verjetnost, da nam na misel pridejo ravno te kretnje (8)? Te kretnje so najbolj razločne in najlažje, saj so odkretane z oblikami dlani, pri katerih so vsi prsti v enakem položaju:

- V kretnji KOMPLICIRATI je palec v kontaktu z vsemi ostalimi prsti.
- V kretnjah PRIMERJATI in PREKRIVATI so vsi prsti iztegnjeni.
- V kretnji DELATI so vsi prsti pokrčeni.

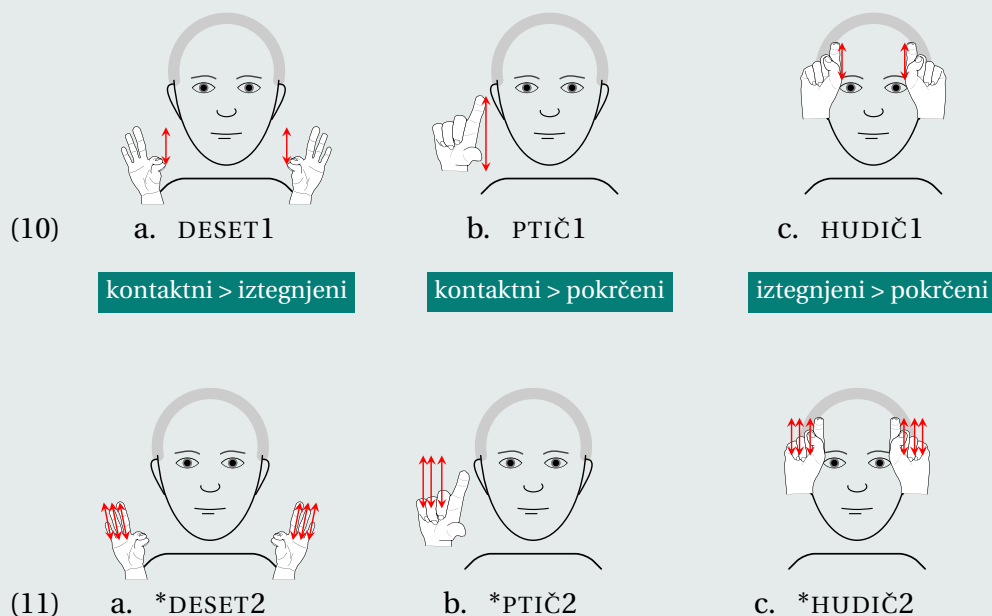
Tista oblika dlani, pri kateri imajo vsi prsti enak položaj (torej so vsi prsti v kontaktnem, vsi prsti v iztegnjenem ali vsi prsti v pokrčenem položaju), je **osnovna oblika dlani**. Vizualno so najbolj poudarjeni prsti, ki so v kontaktnem položaju. Iztegnjeni prsti so srednje poudarjeni, pokrčeni pa najmanj poudarjeni.

(9) **kontaktni prsti > iztegnjeni prsti > pokrčeni prsti**

Ta hierarhija je pomembna pri kretnjah, kjer so prsti v dveh različnih položajih. Take kretnje imajo **kompleksne oblike dlani**. Prste, ki so v položaju, ki je višje na hierarhiji, imenujemo **aktivni prsti**. Prste, ki so v položaju, ki je nižje na hierarhiji, imenujemo **pasivni prsti**.

Kompleksne oblike dlani

Kompleksno obliko dlani sestavljajo aktivni in pasivni prsti. Le aktivni prsti se lahko gibajo, kar pomeni, da lahko med izvedbo kretnje spremenijo svoj položaj. Na primer:

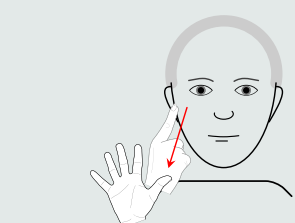
- V kretnji DESET1 je kazalec v kontaktu s palcem, ostali prsti so iztegnjeni. Kateri prsti so aktivni in se gibajo? Palec in kazalec. Kretnja, ki bi bila povsem enaka kretnji DESET1, le da bi se gibali iztegnjeni prsti (DESET2), ni mogoča.
- V kretnji PTIČ je kazalec v kontaktu s palcem, ostali prsti so skrčeni. Kateri prsti so aktivni in se gibajo? Palec in kazalec. Kretnja, ki bi bila povsem enaka kretnji PTIČ1, le da bi se gibali skrčeni prsti (PTIČ2), ni mogoča.
- V kretnji HUDIČ1 je kazalec iztegnjen, ostali prsti so skrčeni. Kateri prsti so aktivni in se gibajo? Samo kazalec. Kretnja, ki bi bila povsem enaka kretnji HUDIČ1, le da bi se gibali skrčeni prsti, ni mogoča.

Znotraj ene kretnje se lahko oblika dlani spremeni, saj se prsti lahko iztegnejo ali skrčijo. Kateri prsti se znotraj kretnje lahko iztegnejo ali skrčijo? Tisti, ki so višje na hierarhiji položajev prstov (9). To značilnost imenujemo **pravilo aktivnih prstov**.

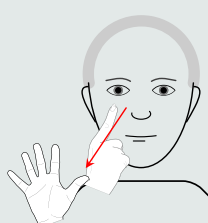
Pozor! Pravilo aktivnih prstov velja za **osnovne kretnje**, ne velja pa za **sestavljene kretnje**. Sestavljene kretnje imajo dve (samostojni) pomenski enoti. Natančneje jih bomo obravnavali v temi *Samostalnik in glagol* (2.2).

Sestavljene kretnje

V sestavljenih kretnjah lahko položaj spremenijo tudi pasivni prsti:

(12) a. SLIŠATI-NE

b. VIDETI-NE

- **Začetna oblika dlani** je pri obeh nikalnih glagolih sestavljena iz iztegnjenega kazalca in pokrčenih ostalih prstov. To pomeni, da je kazalec aktiven, ostali prsti pa pasivni.
- **Končna oblika dlani** je pri obeh nikalnih glagolih razprta dlan z vsemi iztegnjenimi prsti.

Palec, sredinec, prstanec in mezinec so se iztegnili, čeprav so pasivni prsti. To se je lahko zgodilo le zato, ker je ta kretnja sestavljena iz dveh kretenj (navadnega glagola in ročne nikalnice, kot bomo videli v temi o nikalnih glagolih (7.5)).

S pomočjo pravila aktivnih prstov, ki velja samo za osnovne kretnje (za sestavljene pa ne), lahko torej ločimo osnovne kretnje od sestavljenih.

Spoznali smo osnovne in kompleksne oblike dlani ter osnovne in sestavljene kretnje. Dodali smo *pravilo aktivnih prstov*, po katerem lahko osnovne kretnje razlikujemo od sestavljenih. V naslednji temi (1.3) bomo bomo spoznali, da niso vse oznake razlikovalne.

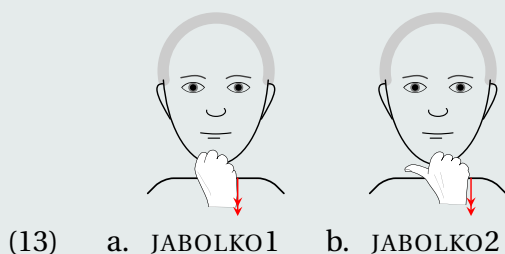

1.3 Vrste oznak: razlikovalne, odvisne in proste oznake

Oblika dlani je sestavljena iz petih prstov: iz palca, kazalca, sredinca, prstanca in mezinca. Prsti niso enaki, ampak se razlikujejo po svojih anatomskih značilnostih. Palec je najbolj poseben, saj je na roko pritrjen drugje kot ostali štirje prsti. Zato je najbolj gibljiv in svoboden.

Kretalci slovenskega znakovnega jezika se pogosto sprašujemo, zakaj eno kretnjo lahko odkretamo na več različnih načinov. Zelo pogosto razliko povzroča palec, ki je lahko iztegnjen (na primer JABOLKO1) ali pokrčen (na primer JABOLKO2). Pri tem se kretalci ne strinjajo, ali je 'pravilno' odkretati JABOLKO1 ali JABOLKO2. Ključno vprašanje pa je, kakšno oznako v tej kretnji predstavlja palec.

Uporaba palca

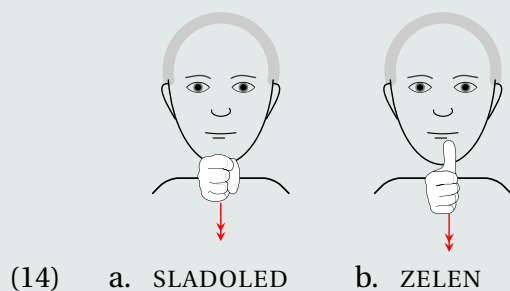
Delček jezika, ki ne nosi pomena, imenujemo **oznaka**. Tisto oznako, ki ne nosi pomena, vendar pomen spreminja, imenujemo **razlikovalna oznaka**. Obstajajo pa tudi oznake, ki ne nosijo pomena, vendar niso razlikovalne oznake, saj ne spreminjajo pomena. Če je taka oznaka odvisna od drugih oznak v kretnji, jo imenujemo **odvisna oznaka**. Če ni odvisna od drugih oznak, jo imenujemo **prosta oznaka**.

Če je torej palec v primeru JABOLKO1 : JABOLKO2 prosta oznaka, sta obe kretnji sprejemljivi. Če pa je palec v tem primeru razlikovalna oznaka, je sprejemljiva le ena kretnja, saj ima druga povsem drugačen pomen. Poglejmo si oznake podrobneje!

Razlikovalna oznaka

V kretnji SLADOLED mora biti palec pokrčen (14a); če je iztegnjen, se kretnji spremeni pomen in dobimo kretnjo ZELEN (14b).

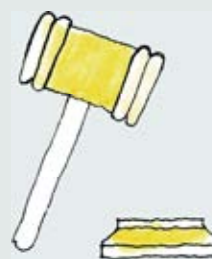
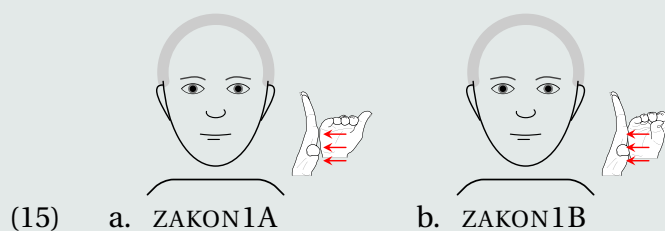

V primeru minimalnega para SLADOLED : ZELEN je palec razlikovalna oznaka, saj

1. nima pomena, vendar
2. spreminja pomen kretnje.

Prosta oznaka

Primerjajmo kretnji s pomenom 'zakon', pri katerih pride v stik s pomožno dlanjo mezinčeva stranica glavne dlani. Palec je lahko iztegnjen (15a) ali prislonjen (15b), saj ne vpliva ne na izvedbo kretnje ne na njen pomen.

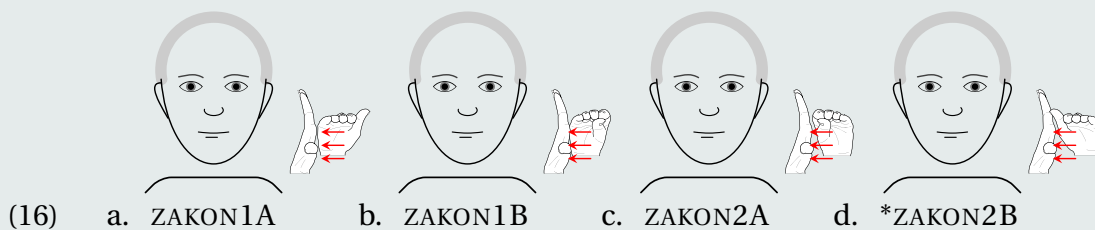

V primeru minimalnega para ZAKON1A : ZAKON1B je palec prosta oznaka, saj:

1. nima pomena,
2. ne spreminja pomena kretnje in
3. na palec ne vpliva nobena druga oznaka (na primer pomožna dlan).

Odvisna oznaka

Primerjajmo kretnji s pomenom 'zakon', pri katerih pride v stik s pomožno dlanjo kazalčeva stranica glavne dlani. Palec mora biti pokrčen (16d), v nasprotnem primeru kretnja ni izvedena ustrezno (16c), čeprav pomen kretnje ostane enak.

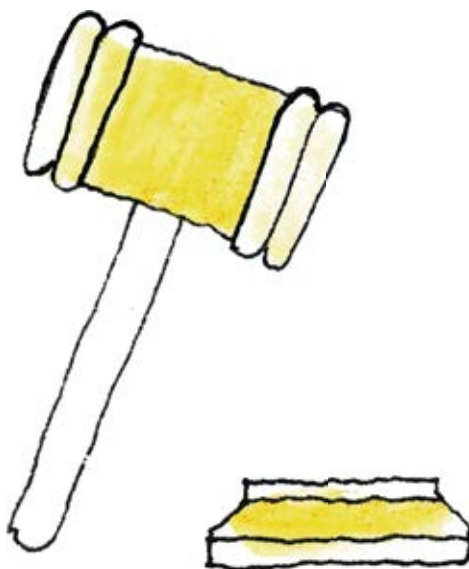

V primeru minimalnega para ZAKON2A : ZAKON2B je palec odvisna oznaka, saj

1. nima pomena,
2. ne spreminja pomena kretnje, vendar
3. na položaj palca vpliva druga oznaka (in sicer pomožna dlan).

Palec ima torej lahko funkcijo razlikovalne oznake, odvisne oznake ali proste oznake.

V naslednji temi nadaljujemo z gibanjem in usmerjenostjo (1.4).

1.4 Gibanje in usmerjenost

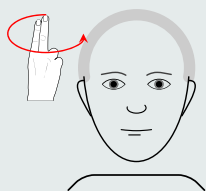

Poznate VELENJE in CELJE? Velenje se v slovenščini začne na črko 'v', Celje pa na črko 'c'. Kako se odkretata v SZJ? Z obliko roke in . Zakaj smo oblikam roke, ki predstavljajo črke iz slovenske abecede, v slovenskem znakovnem jeziku dodali krožno gibanje? Ker kretnja brez **gibanja** ne obstaja.

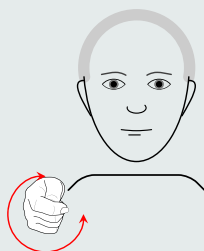
Podobno je tudi s številkami. Ne moremo pokazati le oblike dlani 1, 2, 3, 4 in 5. Dodati moramo gibanje. Pri številkah od 1 do 9 dodamo kratko gibanje naprej, pri številkah od 10 do 19 dodamo gibanje navzven, pri deseticah dodamo gibanje navzdol. Vrste gibanja so: krožno, ravno in kombinirano.

Krožno gibanje

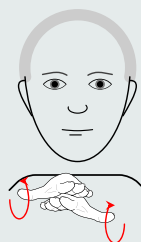
Pri krožnem gibanju običajno sodelujeta le komolec (17a) ali zapestje (17b), čeprav obstajajo posamične kretnje, kjer se krožno giblje tudi palec (17c).

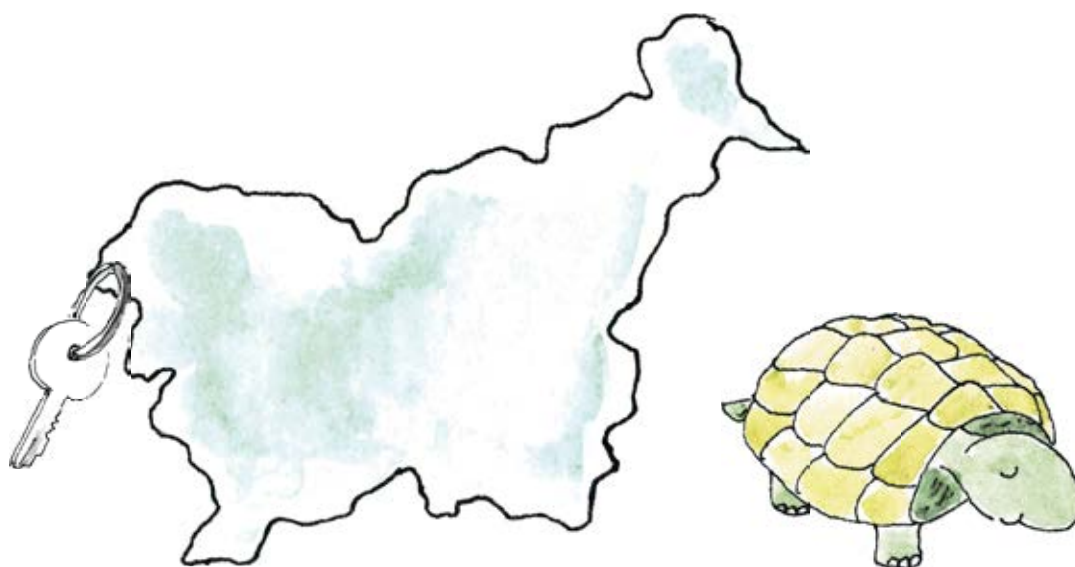
(17) a. SLOVENIJA

b. KLJUČ

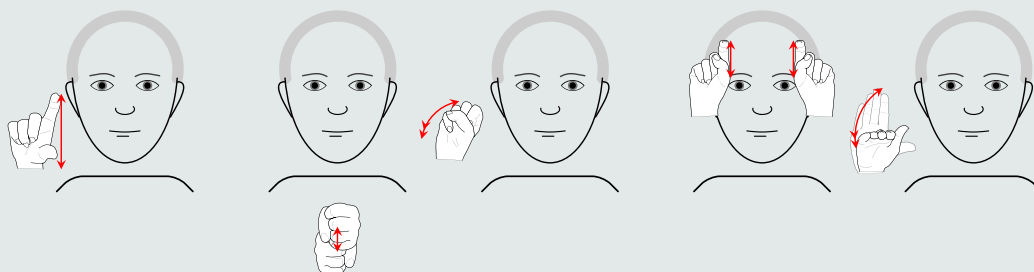

c. ŽELVA

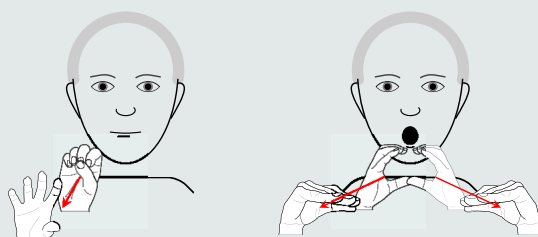
Ravno gibanje

Ravno gibanje iz anatomskega vidika omogočajo vsi sklepi: rama (18a), komolec (18b), zapestje (18c), členki (18d) in prsti (18e).

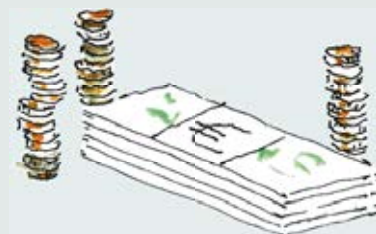
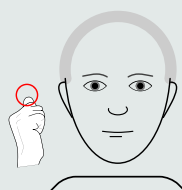
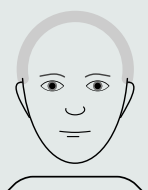

(18) a. PTIČ1 b. DELATI c. KIMATI+++ d. HUDIČ1 e. POZDRAVITI

Pod ravno gibanje uvrščamo tudi odpiranje (19a) oziroma zapiranje (19b) dlani ter gibanje prstov v kretnjah, prikazanih v primerih (20a) ali (20b).

(19) a. VPLIVATI b. IZGINITI

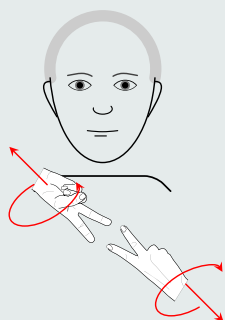
(20) a. RAČUNALNIK b. DENAR

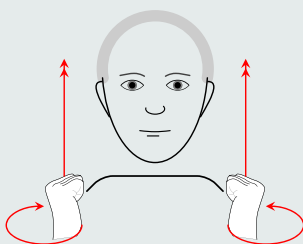
Zelo pogosto je pri gibanju udeležениh več sklepov, ki zagotavljajo ravno in krožno gibanje hkrati. To imenujemo **kombinirano gibanje**.

Kombinirano gibanje

Pri kretnjah s kombinacijo krožnega in ravnega gibanja je krožno gibanje vezano na en sklep, ravno pa na drugega. V kretnji DNK se komolca ravno odmikata, zapestji pa dodajata krožno gibanje (21a). Podobno tudi v primeru kretnje RAZBURITI.SE krožno gibanje zagotavljata zapestji, ravno pa komolca (21b):

(21) a. DNK

b. RAZBURITI.SE

Ogledali smo si več vrst gibanja. V naslednji temi bomo raziskali mimiko (1.5).

1.5 Mimika

Gluhi kretalci pogosto poudarjajo, da je v slovenskem znakovnem jeziku najpomembnejša **mimika**, raziskovalci različnih znakovnih jezikov pa dejansko potrjujejo, da kretalci med sporazumevanjem pozornosti ne usmerjamo na roke, ampak na obraz.

Poleg gibanja rok kretalci pri izražanju uporabljamo tudi obrvi, oči, usta, jezik, lica, glavo in telo. Ta raba je lahko sistematična ali nesistematična.

- Rabo, ki ni sistematična, imenujemo **pantomima**. Pantomima ni jezikovna, saj ni obvezna, ampak izraža trenutno občutje, na primer presenečenje, razočaranje ali nestrinjanje.
- Raba, ki poteka v skladu z notranjim občutkom za slovnico jezika, je jezikovna raba. Imenujemo jo **mimika**.

Mimika v slovenskem znakovnem jeziku opravlja štiri glavne naloge:

1. **Slovarska mimika** je obvezen del kretnje; obravnavali jo bomo v tej temi, saj ima funkcijo razlikovalne oznake.
2. **Morfološka mimika** se uporablja za dopolnjevanje samostalnika ali glagola, njena naloga je podobna pridevniku ali prislovu; predstavili jo bomo v temi o pridevniki (2.4).
3. **Skladenjska mimika** označuje naloge znakovnih zvez v stavku, na primer trdilen, pritr-dilen ali zanikan stavek,¹ dopolnjevalno ali odločevalno vprašanje,² temo ali žarišče.³
4. **Prozodična mimika** s pomočjo premora, pomežika in hitrosti kretanja označuje meje med večjimi skupinami kretanj v stavku. Prozodična mimika je povezana s skladenjsko, saj se meje med večjimi skupinami kretanj običajno pokrivajo s skladenjskimi mejami med znakovnimi zvezami (skladenjske meje pa so označene s spremembo skladenjske mimike, na primer začetek ali konec dviga/spusta obrvi, odkimavanja). Prozodične mimike v priročni slovnici ne bomo posebej raziskovali.

¹Glej sklop o zanikanju (7).

²Glej sklop o vprašanjih (8).

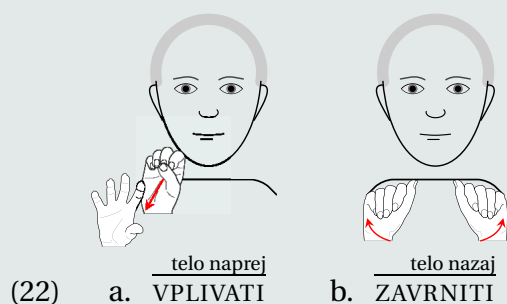
³Glej temo o neosnovnem znakovnem redu (5.4).

Slovarska mimika

Slovarska mimika nima pomena, vendar lahko razloči dve kretnji, ki sta v vseh drugih vidikih identični. Slovarska mimika lahko vključuje telo, glavo, obraz in usta.

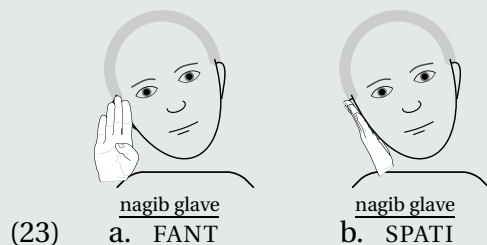
Telo

Nekaterim slovarskim kretnjam obvezno dodajamo gibanje telesa. Tako kretnje s pozitivnim pomenom odkretamo z nagibom naprej (22a), kretnje z negativnim pomenom pa odkretamo z nagibom nazaj (22b).

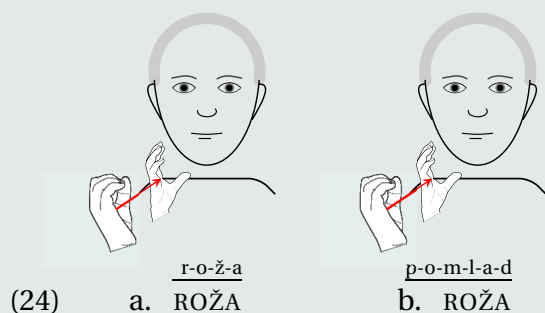
Glava

Nekaterim slovarskim kretnjam obvezno dodajamo gibanje glave, na primer kretnjam FANT (23a) in SPATI (23b). V stavku je nagib sicer lahko minimalen, vendar je obvezen.

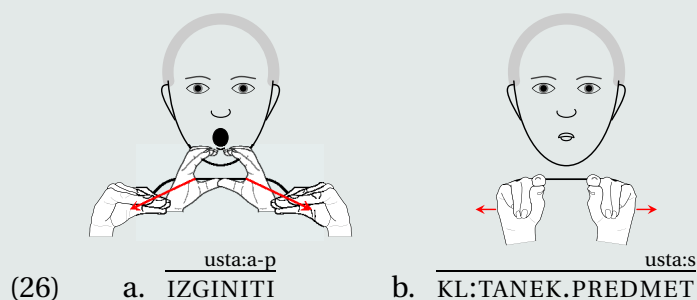
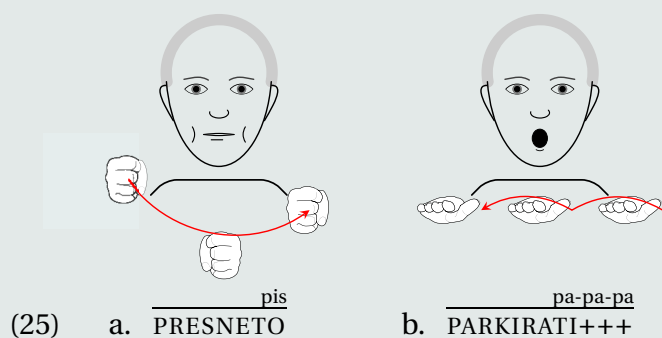

Usta

Z usti lahko izvedemo več vrst mimike. Pod vplivom slovenščine se uporablja **oralizacija**. To je izgovarjanje besede iz slovenskega jezika med izvajanjem kretnje z istim ali sorodnim pomenom. Oralizacija se pogosto uporablja za ločevanje med identičnima ročnima kretnjama z različnima pomenoma, na primer 'roža' (24a) in 'pomlad' (24b).

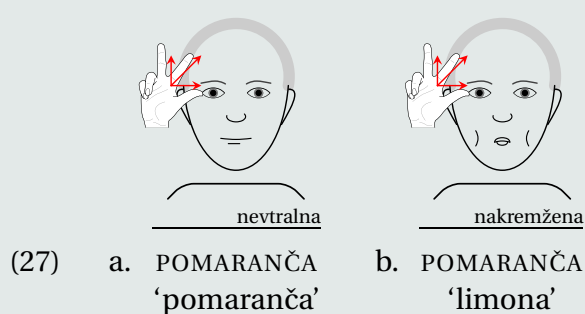
Oralizacija je v slovenskem znakovnem jeziku element, ki je sposojen iz slovenščine. Tak element se sčasoma običajno spremeni, saj kretalci ohranijo le prvi zlog slovenske besede (25a). Pogosto ga uporabijo za označevanje ponavljanja, na primer pri izražanju večkrat ponovljenih dovršnih dejanjih (25b).

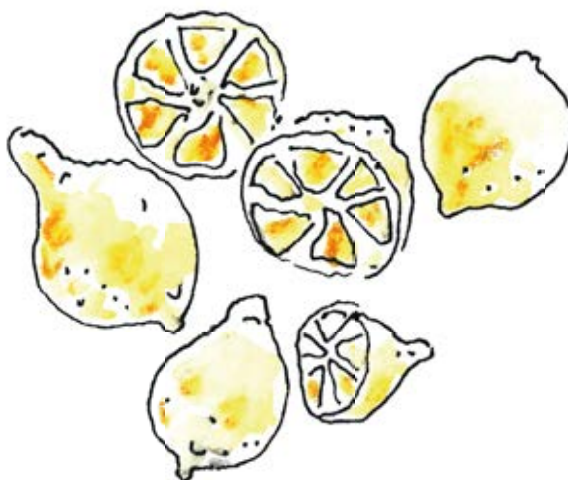
Z odpiranjem ali zapiranjem ust kretalci pogosto **posnemajo** odpiranje ali zapiranje dlani, na primer iztegovanje ali krčenje prstov (26a). Oblika ust je pogosto usklajena tudi s klasifikatorjem, ki posnema obliko in velikost predmeta (26b).

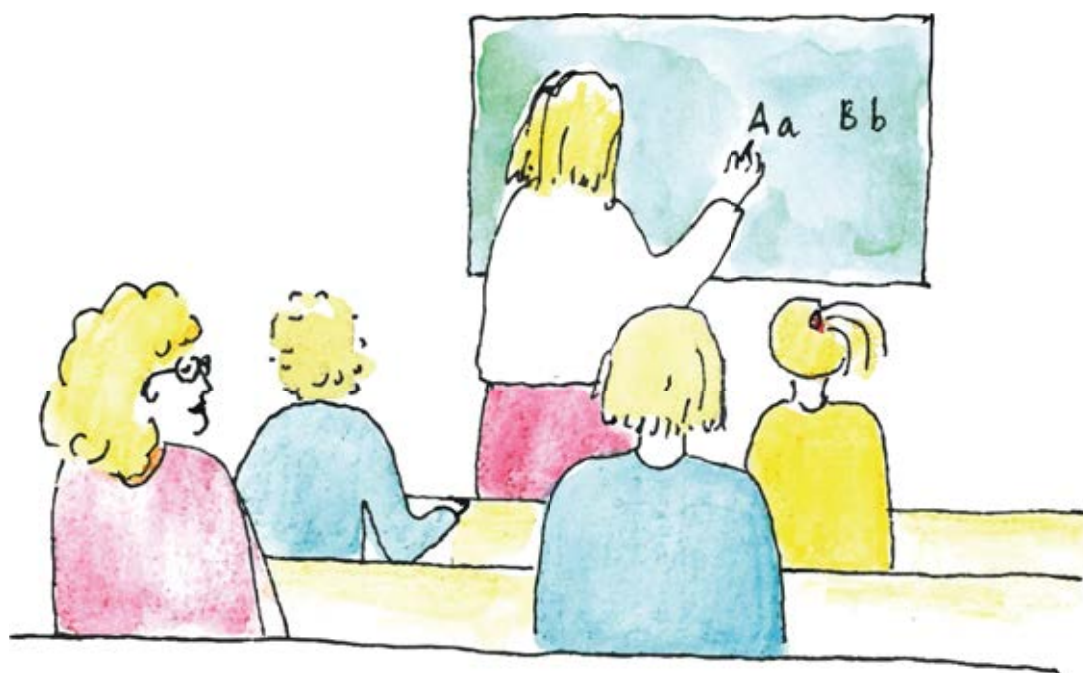
Obraz

Mimika obraza je pogosto obvezen del kretenj, ki izražajo občutke, na primer VESELJE, ŽALOST, JEZO. Ni nujno, da so ti občutki notranji, saj gre lahko tudi za občutenje vonja ali okusa. Če primerjamo kretnji s pomenom 'pomaranča' (27a) in 'limona' (27b), vidimo, da so oblika dlani, mesto kretanja, gibanje in usmeritev enaki. Razlika med kretnjama je le v mimiki.

Razložili smo, kako uporabljamo mimiko pri posameznih slovarskih kretnjah. Ostale vrste mimike bomo predstavili v drugih temah: morfološko mimiko pri predstavitvi pridevnikov (2.4), skladenjsko mimiko pa v sklopih o izražanju kraja (6), zanikanju (7) in vprašanjih (8). To je bila zadnja tema iz sklopa o fonologiji. Nadaljujemo z morfologijo.

SLOVARČEK: FONOLOGIJA

Fonologija je jezikoslovna veda, ki proučuje jezikovne elemente brez pomena, ki jih imenujemo oznake.

Gibanje je skupina fonoloških oznak v znakovnih jezikih. Ločimo krožno, ravno in kombinirano gibanje.

Jezik je sistem dogovorjenih znakov, ki jih človek uporablja glede na svoj notranji občutek – slovnico. Države z ustavo in zakoni določijo jezik ali jezike, ki se uporabljajo v uradnih situacijah. Te imenujemo uradni jeziki. Ogrožen je tisti jezik, ki ima majhno število uporabnikov in se hkrati zmanjšuje število otrok, ki ga usvajajo kot materni jezik.

Jezikovni organi so deli telesa, ki sodelujejo pri jezikovnem izražanju. Glede na prenosnik ločimo govorne in kretalne organe.

Kretalec je uporabnik znakovnega jezika. Tiste, ki kretajo od rojstva in so slovenski znakovni jezik usvojili v svoji družini, imenujemo materni ali prvi kretalci. Slovenski znakovni jezik je njihov materni ali prvi jezik. Tiste, ki so se slovenskega znakovnega jezika začeli učiti v odrasli dobi, imenujemo drugi kretalci. Slovenski znakovni jezik je njihov tuj ali drugi jezik.

Kretnja je osnovna pomenska enota v znakovnih jezikih, ki jo lahko primerjamo z besedo v govornih jezikih. Ločimo nesestavljene in sestavljene kretnje ter prostorske in obtelesne kretnje.

Mesto kretanja je skupina fonoloških oznak v znakovnih jezikih. Med mesti kretanja razločimo na primer oko, nos, lice, sence, usta, brado, uho, čelo, ramo in zapestje.

Mimika je skupno ime za jezikovno rabo telesa, predvsem obraza, pri sporazumevanju. Ločimo slovarsko (fonološko) in slovnično (morfološko, skladijsko in prozodično) mimiko.

Minimalni par tvorita besedi ali kretnji, ki se razlikujeta le v eni fonološki oznaki.

Oblika dlani je skupina fonoloških oznak v znakovnih jezikih. Ločimo osnovne oblike dlani (vsi prsti imajo enak položaj in vsi so aktivni) ter kompleksne oblike dlani (sestavljajo jih dve skupini prstov: aktivni in pasivni prsti).

Oralizacija je izgovarjanje celotne besede iz govornega jezika ob izvajanju kretnje z istim ali sorodnim pomenom.

Pantomima je skupno ime za nejezikovno rabo telesa pri sporazumevanju.

Pravilo aktivnih prstov opisuje zakonitost v znakovnih jezikih, v skladu s katero se v osnovni obliki dlani lahko spreminja položaj le aktivnim prstom.

Prenosnik je fizikalni medij za prenos (jezikovnega) sporočila. Med drugim razločimo slušni in vizualni prenosnik.

Prsti so podkupina fonoloških oznak oblike dlani. Ločimo aktivne in pasivne prste. Njihov položaj je lahko iztegnjen, kontakten ali pokrčen.

Razlikovalna oznaka je najmanjši del jezikovnega izraza (kretnje ali besede), ki nima pomena, vendar pomen spreminja. Poleg razlikovalne oznake ločimo tudi odvisno in prosto oznako.

Slovnica je naravni občutek za sprejemljivost jezikovnih izrazov. Ta občutek raziskujejo in opisujejo jezikoslovci.

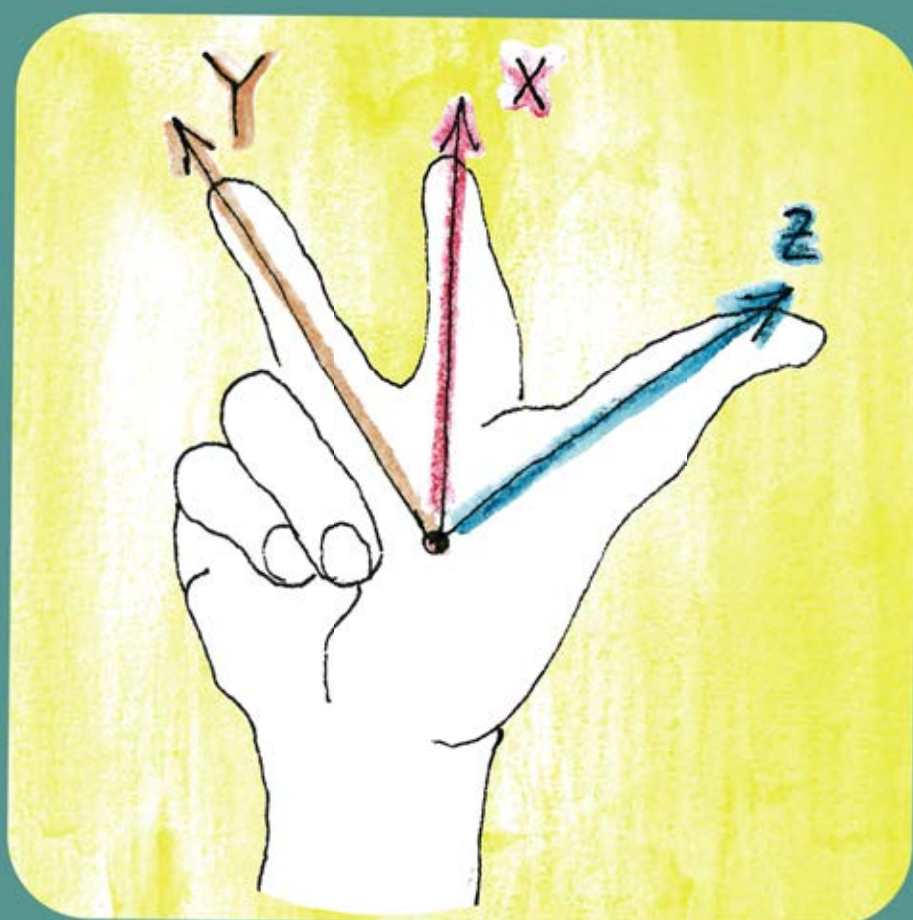
Učenje jezika je pridobivanje jezikovne zmožnosti v drugem/tujem jeziku v odrasli dobi življenja, in sicer z razumskim pristopom in mnemotehničnimi sredstvi.

Usmerjenost je skupina fonoloških oznak v znakovnih jezikih, na primer gor, dol, levo, desno, v prostor in k sebi.

Usvajanje jezika je nezavedno pridobivanje jezikovne zmožnosti v prvem/maternem jeziku znotraj biološko določenega okna priložnosti (do pubertete).

Morfologija

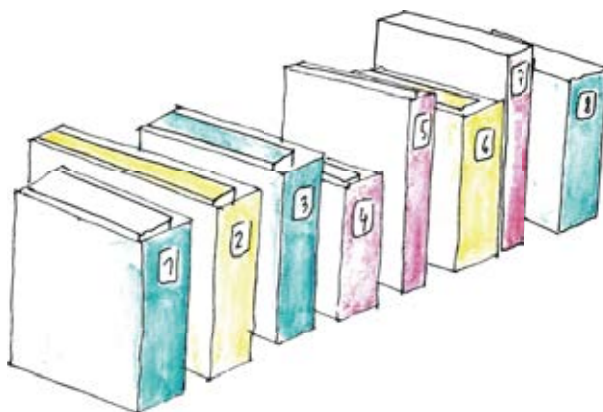

2 ZNAKOVNE VRSTE

Uvod

Kretnje uporabljamo, da z njimi pokažemo osebo, predmet, pojem in dogodek, situacijo ter stanje. Lahko pokažemo tudi lastnino, vrsto, način, čas in kraj. V tem sklopu bomo skušali ugotoviti, kakšne lastnosti imajo skupine kretenj, ki jih razvrščamo v znakovne vrste. Znakovne vrste bomo raziskali v petih temah.

- V prvi temi (2.1) bomo predstavili tri načine, na katere je lahko motiviran nastanek kretnje. Kretnja lahko nastane pod vplivom tujih jezikov, pod vplivom vizualnega načina prenosa informacije ali brez jasnega vpliva.
- Kretnje za osebe, predmete in pojme imajo običajno svoje značilnosti. To so **samostalniki**. Kretnje za dogodke, dejanja in stanja imajo običajno svoje značilnosti. Imenujemo jih **glagoli**. V drugi temi (2.2) bomo pokazali, kako se razlikujejo samostalniki in glagoli, ter analizirali kretnje, ki jih lahko uporabljamo v obeh vlogah.
- V tretji temi bomo izpostavili informacijo, ki jo običajno nosi glagol: potek dogajanja (2.3). V slovenskem znakovnem jeziku časa dogajanja ne izražamo z glagolom, ampak uporabimo posebne kretnje za čas. Te kretnje imenujemo **prislovi**.
- Kretnje za lastnosti, vrsto in lastnino imajo običajno svoje značilnosti. Imenujemo jih **pridevniki**. V četrti temi bomo raziskali orisne pridevnike in mimične pridevnike (2.4).
- V peti temi (2.5) bomo pokazali, kako lahko namesto nekaterih znakovnih vrst uporabimo kretnje, ki jih imenujemo **zaimki**.

2.1 Nastanek kretnje

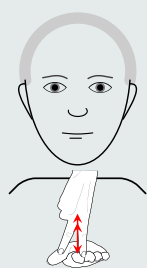
Človek se izraža na različne načine: na primer s frizuro, hojo, obleko ali jezikom. Vsako sporočilo je sestavljeno iz dveh delov: iz oblike in pomena. Povezava med obliko in pomenom je **samodejna** ali **dogovorjena**.

- O **samodejni povezavi** govorimo, ko lahko iz oblike sporočila ugotovimo, kaj je pomen sporočila, tudi če sporočila ne poznamo. Poglejmo primer. V trgovini kupimo sadež, ki ga ne poznamo. Ko ga prerežemo, zavohamo smrad. Čeprav sadeža ne poznamo, vemo, da ni užiten.
- O **dogovorjeni povezavi** govorimo takrat, ko iz oblike sporočila ne moremo ugotoviti, kaj je pomen sporočila – če sporočila ne poznamo. Poglejmo primer. Iztegnjen prst, s katerim se dotaknemo čela. Kaj pomeni? 'Prst'? 'Čelo'? Ni nujno. Lahko pomeni nekaj čisto drugega, na primer 'pamet' ali 'kultura'.

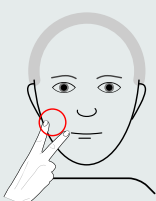
Kot v vsakem drugem jeziku je tudi v slovenskem znakovnem jeziku povezava med obliko in pomenom dogovorjena. Zato kretalci nismo omenjeni na majhno število sporočil, pri katerih je povezava samodejna, ampak uporabljamo na tisoče kretnj. Vendar pa ob nastanku dogovorjene kretnje lahko obstaja začetni vzrok, motivacija, ki temelji na bolj ali manj prepoznavni povezavi oblike s pomenom. Ta povezava se kasneje prekine in nadomesti jo dogovor. Oglejmo si tri možnosti začetne povezanosti med obliko in vsebino kretnje.

Nastanek kretnje

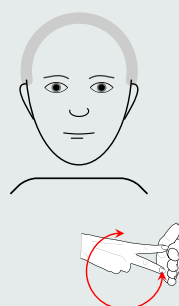
Imamo skupino kretnj, ki so odkretane z obliko roke 🖐️ :

(28) a. SKAKATI

b. VINO1

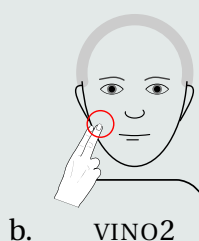
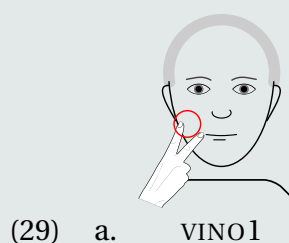
c. STROKOVNJAK

Zanima nas, zakaj je bila ob nastanku teh kretnj izbrana prav ta oblika roke. V slovenskem znakovnem jeziku primanjkuje kretnj. Namesto da kretalci ustvarijo novo kretnjo, si jo lahko sposodijo iz govornega ali znakovnega jezika.

Sposojene kretnje iz govornih jezikov

Kretalci slovenskega znakovnega jezika so vključeni v okolje, v katerem prevladuje uporaba slovenskega jezika. V slovenskem jeziku se za alkoholno pijačo iz grozdja uporablja beseda 'vino'. Na izbiro oblike roke za kretnjo VINO je vplivala slovenska beseda, ki se začne s črko 'v' in ustreza obliki roke .

Kretnje, ki so nastale pod vplivom nekega govornega jezika, običajno govornega jezika okolja, imenujemo **sposojenke** iz govornih jezikov. S prihodom v znakovni jezik se spremenijo: pogosto opazimo sistematične spremembe zaradi fonoloških zakonitosti, ki so v slovenščini drugačne kot v slovenskem znakovnem jeziku. Kretnje VINO večina kretalcev ne odkreta (več) z obliko roke (29a), ampak (29b).

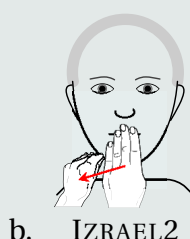
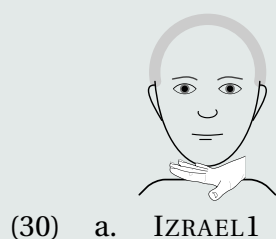

Sposojene kretnje iz znakovnih jezikov

Sposojenk iz drugih znakovnih jezikov je vedno več iz dveh vzrokov:

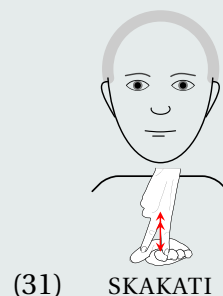
- Zaradi globalizacije so kretalci slovenskega znakovnega jezika bolj povezani s kretalci drugih znakovnih jezikov.
- Med uporabniki znakovnih jezikov po celem svetu se uveljavlja prevzemanje znakovnih imen za ljudi in kraje, ki jih uporablja matična jezikovna skupnost.

Zato se tudi v slovenskem znakovnem jeziku opuščajo kretnje, kot je (30a), in se uporabljajo kretnje, kot je (30b). To so ustvarili kretalci izraelskega znakovnega jezika.

Vizualne kretnje

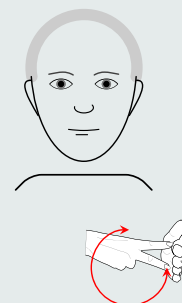
Nekatere kretnje nastanejo pod vplivom vizualne podobe stvari, ki jo poimenujejo. Pri vizualnih kretnjah obliko roke določa vizualna podoba stvari. V kretnji SKAKATI (31) oblika roke kaže noge. Največja podskupina vizualnih kretenj so **klasifikatorji** (več o klasifikatorjih izvemo v sklopu 4), sem pa sodijo tudi **zaimki** (več o zaimkih izvemo v temi 2.5).

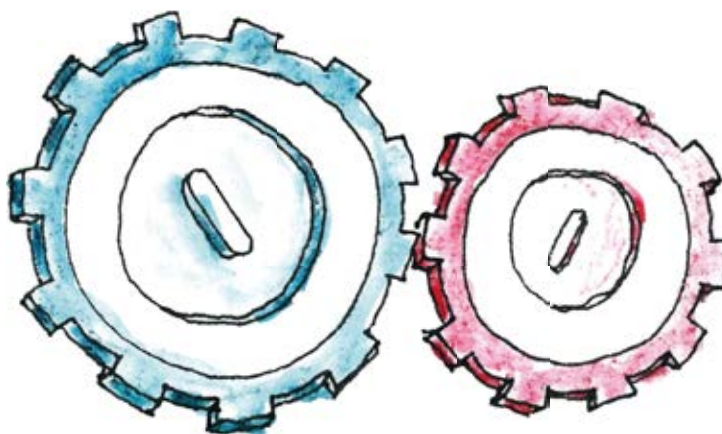
(31) SKAKATI

Domače kretnje

Nazadnje pa si oglejmo še kretnjo STROKOVNJAK (32). Zopet je uporabljena oblika roke, vendar tokrat na obliko ne vpliva vizualna podoba predmeta, pa tudi nobena beseda slovenskega jezika ne. Če ne prepoznamo nobenega očitnega vpliva ali motivacije za nastanek kretnje, je kretnja domača.

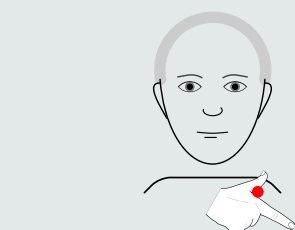

(32) STROKOVNJAK

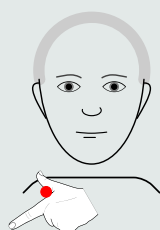

Čeprav kretnje lahko nastanejo pod vizualnim vplivom ali pod vplivom tujega jezika, postopno postanejo domače. Na primer: kretnjo LJUBEZEN desničarji odkretajo na mestu, kjer ima človek srce (organ, ki simbolizira ljubezen). Torej je nastala pod vizualnim vplivom (33a). Ali ta vizualni vpliv še traja? Poglejmo, kje to kretnjo odkretajo levičarji: na desni ali na levi strani? Na desni (33b). Ampak na desni strani ni srca! To pomeni, da se je vizualni vpliv končal, ko je ta kretnja postala del slovenskega znakovnega jezika.

Podomačenje kretnje

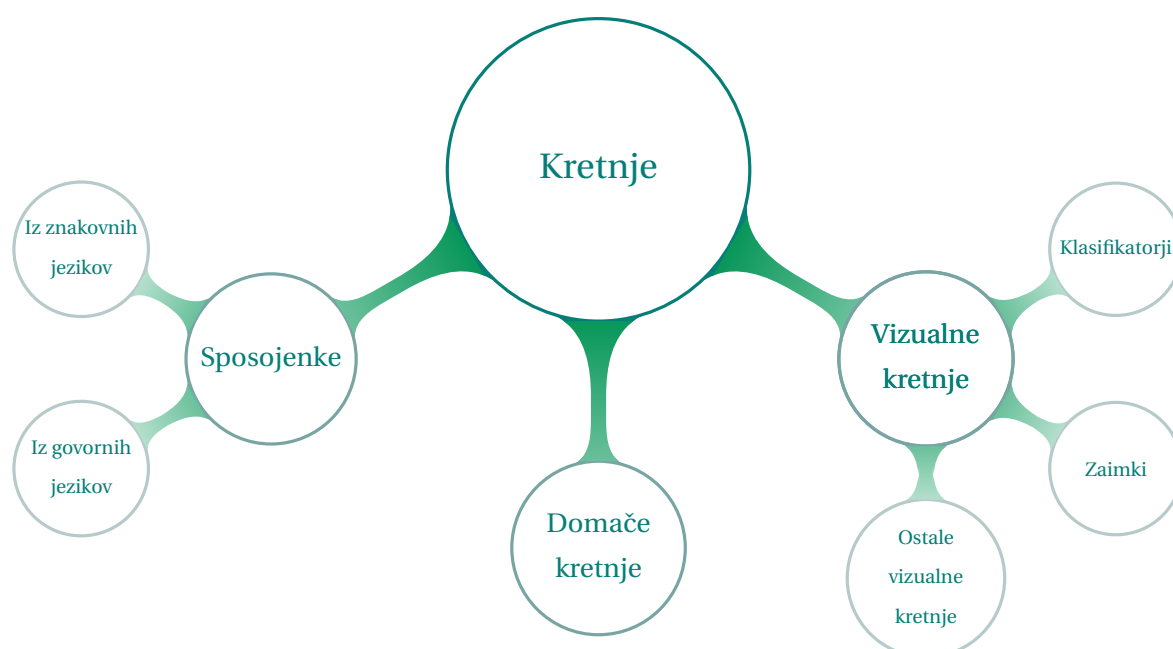
(33) a. LJUBEZEN1

b. LJUBEZEN2

Glede na nastanek kretnje bi bil slovar slovenskega znakovnega jezika upodobljen, kot kaže spodnja shema (2.1). Kretnje se delijo na sposojenke, domače kretnje in vizualne kretnje. Sposojenke prihajajo v slovenski znakovni jezik tako iz govornih kot iz znakovnih jezikov. Slovenski znakovni jezik je drugim znakovnim jezikom najbolj podoben glede kretenj, ki so nastale pod vizualnim vplivom, saj v vseh znakovnih jezikih določen del besedišča nastane pod vizualnim vplivom. Najbolj pa se znakovni jeziki razlikujejo v skupini kretenj, ki niso nastale pod očitnim zunanjim vplivom, ampak so kretalci povsem poljubno pridružili pomen neki obliki.

Kretnje pa se lahko v skupine razvrščajo tudi glede na to, kako jih uporabljamo v jeziku in glede na to, kaj pomenijo. V naslednji temi bomo odkrivali *Samostalnik in glagol* (2.2).

2.2 Samostalnik in glagol

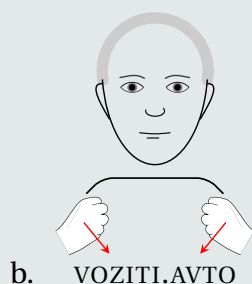
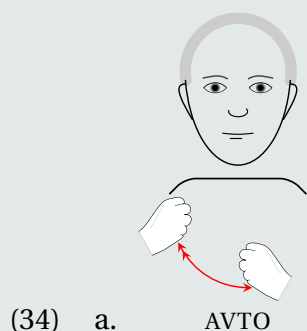
Samostalniki se od glagolov lahko ločijo na več načinov. Enega smo omenili že v uvodu: samostalniki običajno pomenijo ljudi, stvari in pojme – glagoli pa dogodke in situacije. Ali se ti dve znakovni vrsti razlikujeta samo po pomenu ali tudi po obliki?

Ogledali si bomo osnovne in sestavljene kretnje. **Osnovne kretnje** so tiste, ki imajo le eno pomensko enoto in jih ne tvorimo vsakič na novo, ampak jih imamo shranjene v slovarju v svoji glavi. Poglejmo si najprej pare osnovnih kretenj s podobnim pomenom in jim določimo znakovno vrsto.

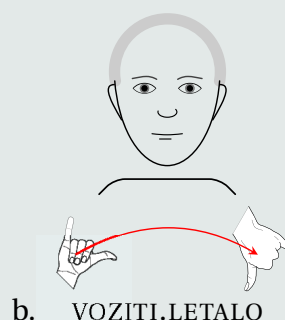
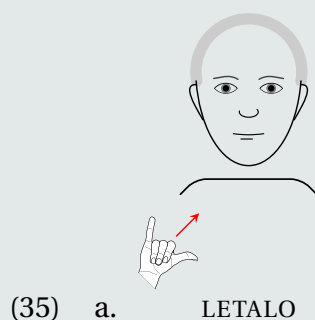
Kako razlikovati samostalnik od glagola?

Osnovne kretnje

Samostalnik in glagol sta odkretana z isto obliko roke, vendar se razlikujeta.

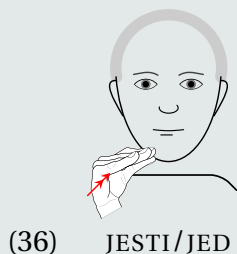

Gibanje samostalnika AVTO je krožno (34a), gibanje glagola VOZITI.AVTO pa ravno (34b).

Gibanje samostalnika LETALO je krajše (35a), glagola VOZITI.LETALO pa daljše (35b).

Vendar v slovenskem znakovnem jeziku večina parov samostalnika in glagola ni takih kot zgoraj. Je (36) samostalnik ali glagol? Ne vemo!

(36) JESTI/JED

Osnovna oblika kretnje pogosto zakriva znakovno vrsto; določimo jo lahko šele, ko je vključena v stavek. Oglejmo si torej kretnje v stavku. Kot bomo videli v sklopu o znakovnem redu (5), stavek z dvema kretnjama običajno začnemo s samostalnikom in končamo z glagolom. Torej je prva kretnja v stavku običajno samostalnik, druga pa glagol.

Kako razlikovati samostalnik od glagola?

Kretnje v stavku

V stavku (37) je prva kretnja ZIDAR/ZIDATI, zato je to samostalnik. Druga kretnja je DELO/DELATI, zato je glagol.

(37) ZIDAR/ZIDATI DELO/DELATI.

‘Zidar dela.’

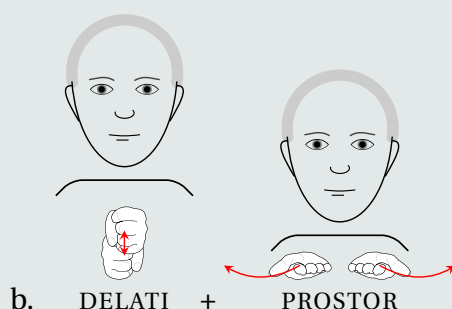
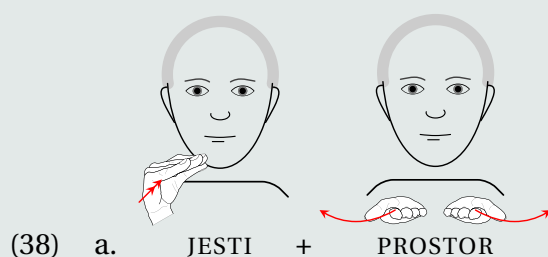
Sestavljene kretnje so tiste, ki imajo več kot eno pomensko enoto (sestavljene so iz osnovnih kretenj) in ki jih prav tako ne tvorimo vsakič na novo, ampak jih imamo shranjene v slovarju v svoji glavi. Sestavljenim kretnjam običajno lažje določimo znakovno vrsto.

Kako razlikovati samostalnik od glagola?

Sestavljene kretnje

Osnovni kretnji JESTI/HRANA oz. DELATI/DELO dodamo krettnjo PROSTOR. Nova krettnja se lahko uporablja le kot samostalnik 'jedilnica' (38a) oz. 'delavnica' (38b).

Osnovno krettnjo večkrat ponovimo, da označimo potek dejanja oziroma glagolski vid (glej temo 2.3). Nova krettnja se lahko uporablja le kot glagol.

(39) a. JESTI+++

b. DELATI+++

Poleg štirih **slovarskih** znakovnih vrst (glagolov, samostalnikov, pridevnikov in prislovov) v jeziku obstajajo še znakovne vrste, ki ne označujejo konkretnih nosilcev, dejanj ali lastnosti. Gre za krettnje, ki označujejo jezikovno strukturo in jih imenujemo **slovnične** znakovne vrste. V znakovnih jezikih slovnični elementi le redko nastopajo kot ročne krettnje. To vzbuja vtis, da slovenski znakovni jezik ne pozna pomožnega glagola biti, veznikov, vprašalnic in celo predlogov. V resnici pa slovenski znakovni jezik mnoge od teh slovničnih elementov ima, vendar ne v obliki ročnih kretenj, marveč v obliki mimike.

V naslednji temi (2.3) si bomo to ogledali na primerih izražanja časa in trajanja dejanja.

2.3 Čas in potek dogodka

Za vsak dogodek lahko povemo, kdaj se je zgodil in kako je potekal. V jeziku dogodek opisujeta glagol in prislov, zato je tudi informacija o času in poteku dogajanja izražena s pomočjo teh dveh znakovnih vrst. Oglejmo si najprej potek dogodka.

Potek dogodka v slovenskem znakovnem jeziku lahko označimo na glagolu (to imenujemo glagolski vid) in z mimiko, ki glagol spremlja (to imenujemo prislov). Potek dogodka ima dva vidika, kar pomeni, da imamo štiri možnosti:

- dogodek je dokončan (dovršen) ali ni dokončan (nedovršen);
- dogodek se ponavlja (ponavljajoč) ali se ne ponavlja (neponavljajoč).

Potek dogodka – glagolski vid: ročne kretnje

S pomočjo glagola IZBRATI pogledjmo, kako iz ene oblike glagola lahko naredimo drugo:

	neponavljajoč	ponavljajoč
dovršen	R1: IZBRATI _a R2: /	R1: IZBRATI _{a,b,c} R2: /
nedovršen	R1: IZBRATI _{a,a,a} R2: /	R1: IZBRATI _{a,a,a} R2: IZBRATI _{b,b,b}

- Iz dovršnega neponavljajočega dejanja dobimo nedovršno neponavljajoče dejanje tako, da gibanje glagola večkrat ponovimo v istem kretalnem prostoru, in sicer *izmenično* z glavno in pomožno roko:

R1: IZBRATI → **R1:** IZBRATI_{a,a,a}
R2: / → **R2:** IZBRATI_{b,b,b}

- Iz dovršnega neponavljajočega dejanja dobimo dovršno ponavljajoče dejanje tako, da gibanje glagola večkrat ponovimo v različnih kretalnih prostorih, in sicer le z glavno roko:

R1: IZBRATI → **R1:** IZBRATI_{a,b,c}
R2: / → **R2:** /

- Iz dovršnega neponavljajočega dejanja dobimo nedovršno ponavljajoče dejanje tako, da gibanje glagola večkrat ponovimo v istem kretalnem prostoru, in sicer le z glavno roko:

R1: IZBRATI → **R1:** IZBRATI_{a,a,a}
R2: / → **R2:** /

Nekateri glagoli imajo vse štiri oblike (na primer glagol IZBRATI), drugi glagoli pa imajo samo nekatere od teh oblik. V takih primerih lahko (ne)dovršnost ali (ne)ponavljanje dogodka izrazimo z mimiko, ki tudi sicer običajno spremlja različne glagolske oblike. Potek dogodka lahko označimo s pomočjo vdihovanja ali izdihovanja zraka ter napihovanja lic:

- Nenaden vdih/izdih ali nenadna napihnitev/izpihnitev lic označuje dovršno dejanje.
- Dolgo vzdihovanje/izdihovanje (lahko z vibriranjem ustnic), napihovanje/izpihovanje lic označuje nedovršno dejanje.
- Večkratna napihnitev/izpihnitev lic označuje ponavljajoče dejanje.

Potek dogodka – glagolski vid: mimika

(40) Dovršna neponavljajoča dejanja

a. vdih
PITI

b. izdih
ITI

c. izpihnitev lic
PASTI

(41) Nedovršna neponavljajoča dejanja

a. vdihovanje
PODPIRATI

b. izdihovanje z vibracijo ustnic
RAČUNATI

c. izpihovanje lic
LETETI

V zgodovini čas merimo glede na izbran dogodek, v Evropi na primer glede na Kristusovo rojstvo. V jeziku čas merimo glede na trenutek, v katerem kretamo. To je sedanost. Vse, kar se je zgodilo pred to točko, je preteklost. Vse, kar se bo zgodilo po tej točki, je prihodnost. Kako čas izražamo v slovenskem znakovnem jeziku?

Slovenski znakovni jezik časa ne izraža z glagolom, ampak s **časovnim prislovom**. Časovni prislov je običajno prva kretnja v stavku, saj ima funkcijo teme. Pozor! En stavek prikazuje le en dogodek, saj je v njem le en glagol. Ker se dogodek lahko zgodi/dogaja le enkrat, je v stavku lahko le en časovni prislov. Ni pa nujno, da v stavek časovni prislov sploh dodamo. Če razlagamo zgodbo, ki se je zgodila v preteklosti ali se bo zgodila v prihodnosti, je dovolj, da čas dogajanja opredelimo na začetku zgodbe, nato pa nam časovnih prislovov ni treba ponavljati v vsakem stavku.

Čas

Sedanjest

Sedanjest je trenutek, v katerem kretamo. Zato za dogodke, ki se dogajajo v sedanjosti, tega ni treba posebej poudarjati (42a). Časovni prislov *SEDAJ/DANES* dodamo le takrat, kadar se predhodni stavki nanašajo na preteklost ali na prihodnost, na primer (42b).

(42) a. JAZ DELATI.

b. $\overbrace{\text{VČERAJ POČITNICE. DANES/SEDAJ}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ DELATI.}$

Preteklost

Preteklost je obdobje pred trenutkom kretanja. Dogodke, ki so se zgodili v preteklosti, označimo tako, da v stavek dodamo časovni prislov za preteklost – na primer *VČERAJ* (43a) ali *PRETEKLOST* (43b). Kretnji *PRETEKLOST* lahko dodamo tudi točno časovno enoto, na primer *PET UR*, s čimer v (43c) izrazimo ‘Prišel sem pred petimi urami’:

(43) a. $\overbrace{\text{VČERAJ}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ DELATI.}$

b. $\overbrace{\text{PRETEKLOST}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ ŠTUDIRATI.}$

c. $\overbrace{\text{PRETEKLOST PET UR}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ PRITI.}$

Prihodnost

Dogodke, ki jih načrtujemo v prihodnosti, označimo tako, da v stavek dodamo časovni prislov za prihodnost – na primer *JUTRI* (44a) ali *PRIHODNOST* (44b). Kretnji *PRIHODNOST* lahko sledi še točna časovna enota, na primer *TRI DNI*, s čimer v primeru (44c) izrazimo ‘Čez tri dni bom začel s službo’:

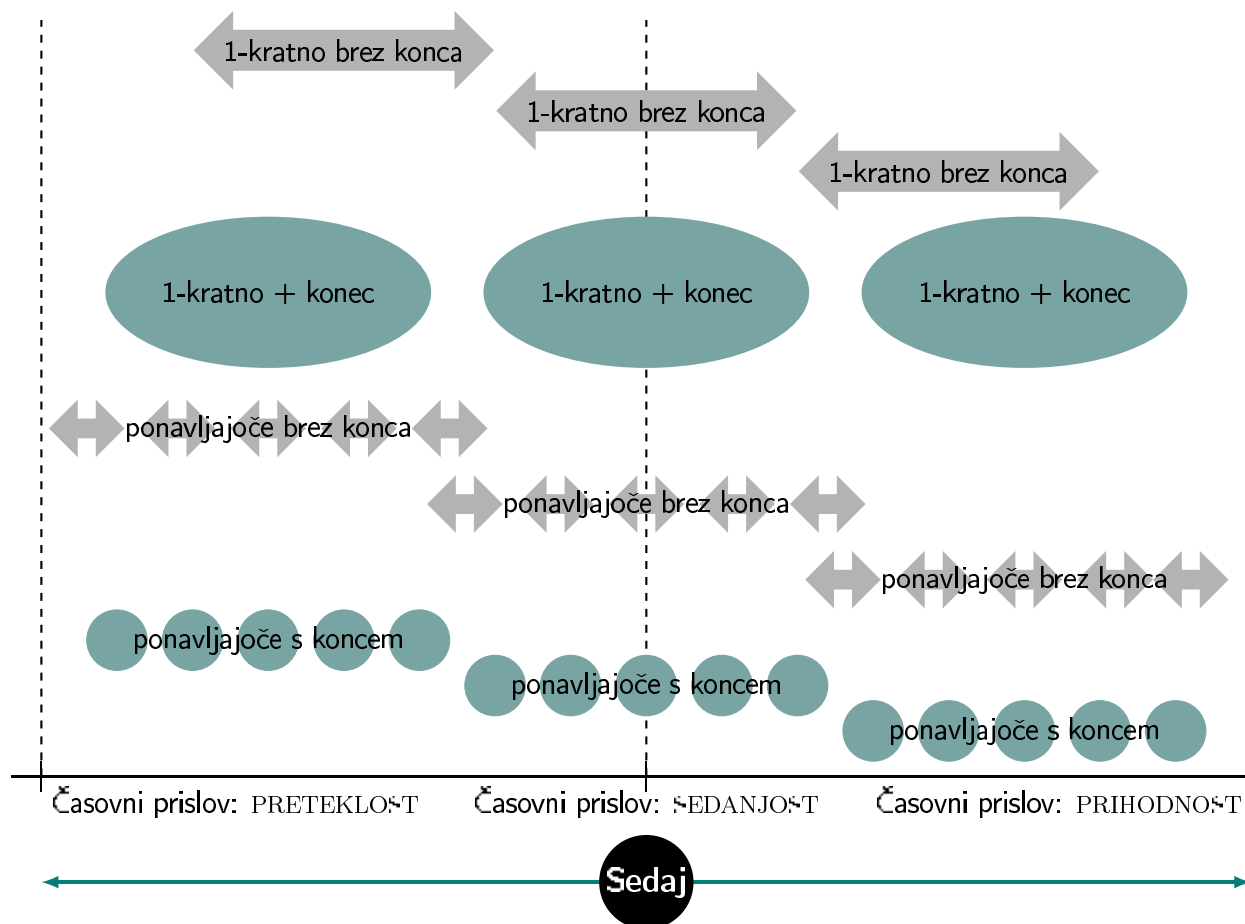
(44) a. $\overbrace{\text{JUTRI}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ DELATI.}$

b. $\overbrace{\text{PRIHODNOST}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ NEHATI KADITI.}$

c. $\overbrace{\text{PRIHODNOST TRI DNI}}^{\text{dvig obrvi}} \mid \text{JAZ ZAČETI SLUŽBA.}$

Nazadnje si različne možnosti oglejmo še v grafični predstavitvi, v naslednji temi pa se posvetimo pridevniku (2.4).

2.4 Pridevnik

Berete oziroma spremljate Priročno video slovnico slovenskega znakovnega jezika, in sicer sklop o znakovnih vrstah. Se vam zdi težek ali lahek? Zanimiv ali dolgočasen?

Kretnje TEŽEK, LAHEK, ZANIMIV in DOLGOČASEN natančneje določajo samostalnik. Določajo na primer velikost, obliko, barvo, vrsto, poreklo. V mnogih jezikih to funkcijo opravljajo posebej za to specializirane besede oziroma kretnje. Imenujemo jih **pridevniki**. V slovenskem znakovnem jeziku lahko z gotovostjo trdimo, da sodijo med pridevnike le kretnje, kot je OKROGEL. Take kretnje imenujemo **orisne kretnje** ali **orisni pridevniki**, saj z isto obliko roke lahko pokažemo vsako obliko in vsako velikost, ki si jo zamislimo. Z gibanjem roke sledimo obliki predmeta, kot pri kretnji OKROGEL.⁴ Kako prepoznamo pridevnik v slovenskem znakovnem jeziku? Pridevniki so v vseh jezikih običajno na nek način povezani s samostalnikom:

- pridevnik dopolnjuje samostalnik v samostalniški zvezi (glej nadaljevanje te teme);
- samostalnik dopolnjuje pridevnik, ki služi kot glagol v stavku (glej temo *Stavek brez glagola* (5.2)).

Povezanost s samostalnikom – samostalniška zveza

V slovenskem znakovnem jeziku je povezanost pridevnika s samostalnikom izražena na več različnih načinov. Pridevnik, ki dopolnjuje samostalnik, sodi v samostalniško zvezo, zato je:

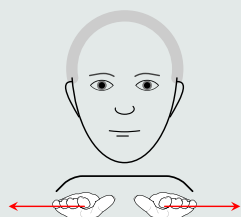
- odkretan v istem mestu kretanja kot samostalnik (45),
- odkretan za samostalnikom in ne pred njim (46),
- označen z isto mimiko kot samostalnik (na primer napihnjena lica) (47),
- celotna samostalniška zveza obdana s kazalno kretnjo (IX) (49).

Primeri samostalniških zvez s pridevnikom so v nadaljevanju predstavljeni znotraj stavka, saj navzočnost glagola (na primer POLOMITI) zagotavlja, da je pridevniška kretnja res rabljena kot dopolnilo samostalnika, ne pa kot glagol.

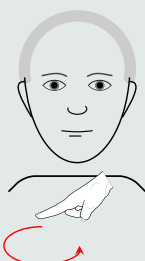
Mesto kretanja

V slovenskem znakovnem jeziku sta pridevnik in samostalnik, ki sodita v isto samostalniško zvezo, odkretana na istem mestu:

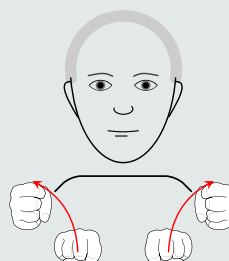
⁴Če je rob predmeta debelejši, namesto iztegnjenega kazalca uporabimo iztegnjen kazalec in palec (kot pri kretnji OKVIR). Če je predmet širši, lahko uporabimo iztegnjen mezinec in palec (kot pri kretnji ŠKATLA).

(45) a. MIZA

b. OKROGEL

c. ZLOMITI

Znakovni red

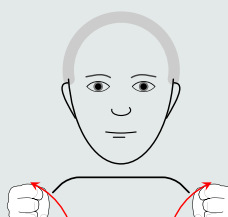
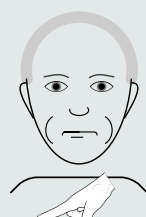
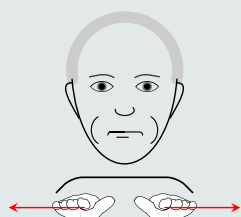
Običajno pridevnik v nekem jeziku vedno stoji pred samostalnikom ali pa vedno stoji za samostalnikom. Res pa je, da obstajajo tudi jeziki, v katerih so nekateri pridevniki pred in nekateri pridevniki za samostalnikom. V slovenskem znakovnem jeziku orisna kretnja OKROGEL ne more stati pred samostalnikom MIZA (46b), ampak le za njim (46a).

(46) a. MIZA OKROGEL POLOMITI.SE.

b. *OKROGEL MIZA POLOMITI.SE.

Mimika

Cela samostalniška zveza je označena z isto mimiko (v (47) označuje velikost mize):

(47)

MIZA

napihnjena lica
OKROGEL

ZLOMITI

Samostalnik pogosto skriva informacijo, ki jo sicer nosi pridevnik. Če kretnjo MIZA odkretamo manjše (48a) oziroma večje (48c), ima to funkcijo pridevnika. Pogosto dodamo še mimični pridevnik, na primer (48b) oziroma (48d).

(48) a. MIZA (VELIKA KRETNJA)

c. MIZA (MAJHNA KRETNJA)

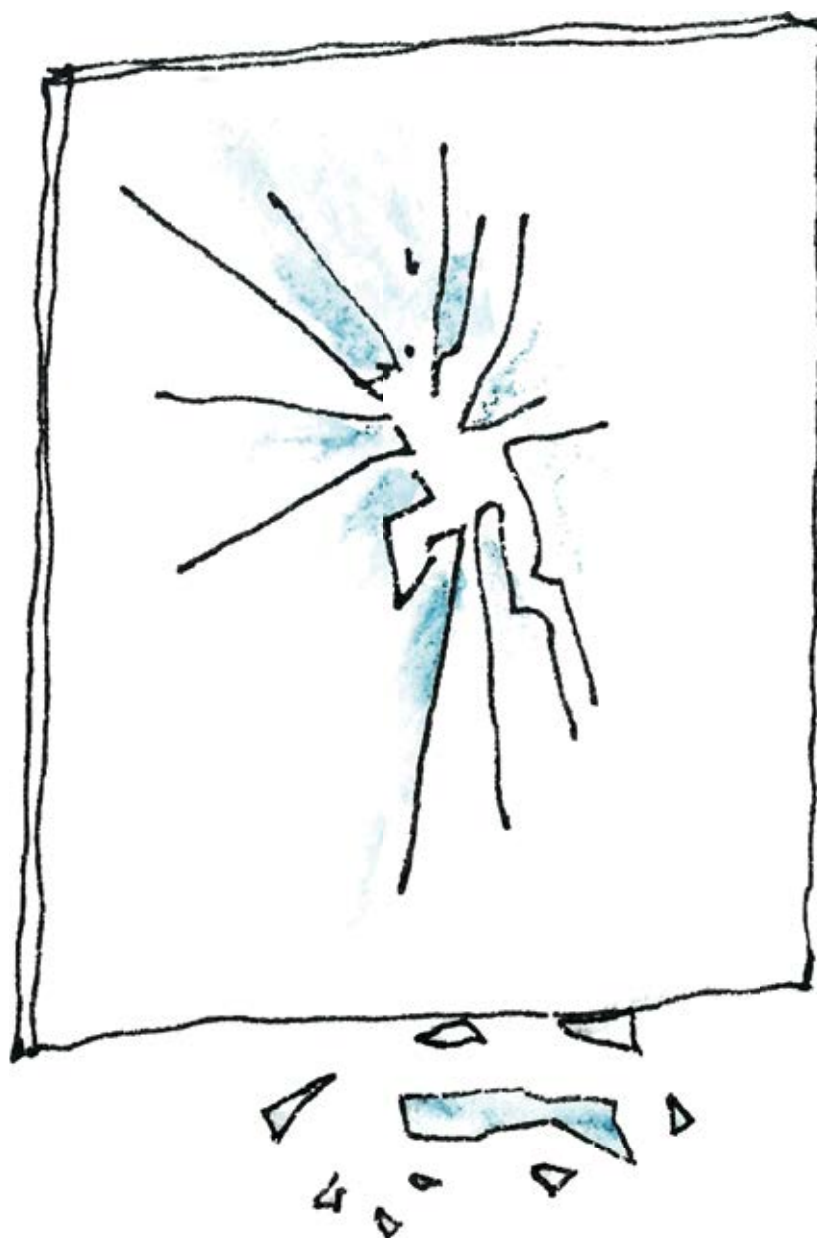
napihnjena lica
b. MIZA (VELIKA KRETNJA)

jezik med ustnicama
d. MIZA (MAJHNA KRETNJA)

Kazalna kretnja

Celotna samostalniška zveza je zamejena z dvema ponovitvama kazalne kretnje (IX):

(49) IX MIZA OKROGEL IX POLOMITI.SE.

2.5 Zaimki

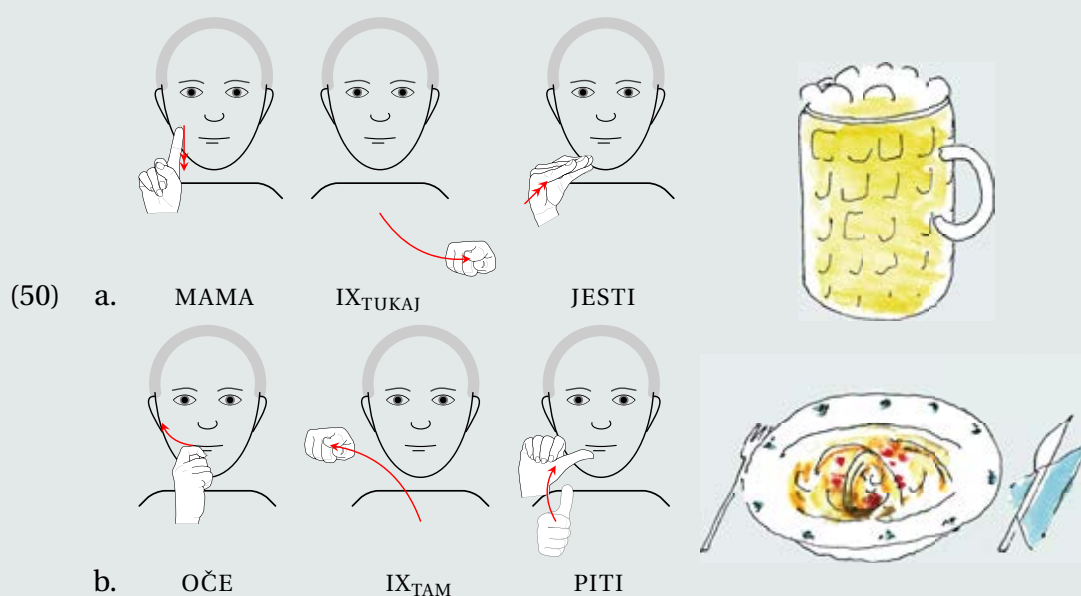
Iztegnjen kazalec ima veliko funkcij in običajno jih je brez natančne analize težko ločiti. Lahko nadomešča samostalniki, lahko pridevnik, lahko prislov.

Samostojna kazalna kretnja

Kadar iztegnjen palec ali iztegnjen kazalec uporabimo samostojno oziroma brez samostalnika, je to **krajevni zaimek** ali **osebni zaimek**.

Krajevni zaimek

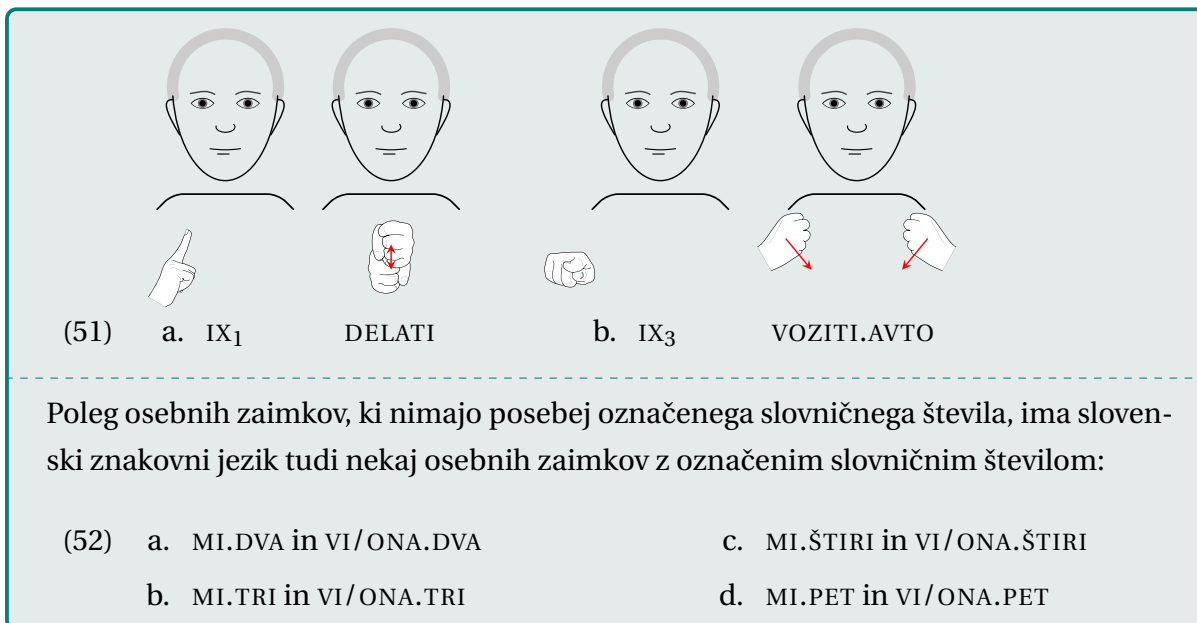
Krajevni zaimek se uporablja namesto krajev. Obstajata dve obliki krajevnega zaimka: za bližino ga odkretamo ravno in navzdol (IX_{tukaj}), za oddaljenost pa polkrožno in navzgor (IX_{tam}).

Osebni zaimek

Osebni zaimek se uporablja namesto osebnih imen:

- IX_1 pomeni tistega, ki kreta;
- IX_3 pomeni tistega, ki ne kreta (ne glede na to, ali je udeležen v pogovoru ali ne).

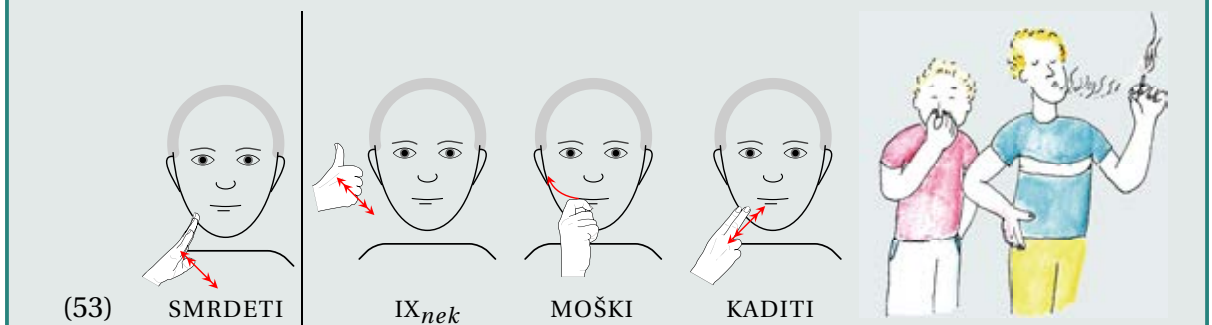
V slovenskem znakovnem jeziku ni razlike med kretnjo za osebo, ki ne kreta in je vključena v komunikacijo ('druga oseba') in kretnjo za osebo, ki ne kreta in ni vključena v komunikacijo ('tretja oseba'). Zdi se, da gre za značilnost znakovnih jezikov, ki je v nasprotju z govornimi jeziki, v katerih pogosto najdemo tri osebe.

Nesamostojna kazalna kretnja

Kadar kazalno kretnjo uporabimo skupaj s samostalnikom, je to **nedoločni zaimек** ali **kazalni zaimек**.

Nedoločni zaimek

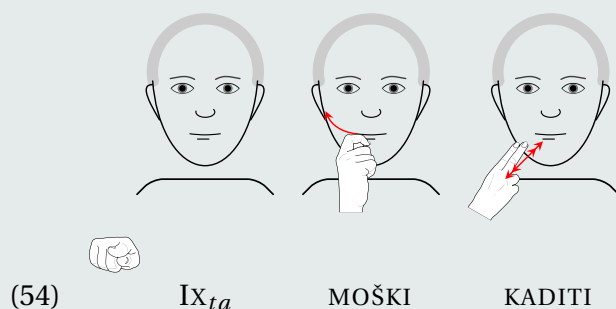
Z nedoločnim zaimkom (IX_{nek}) označimo udeleženca, ki ga v dani situaciji ne moremo identificirati. Odkretan je z kratkim nihajočim gibanjem in iztegnjenim palcem v višini oči:

Nedoločni zaimsek se torej vedno pojavi ob samostalniku, in sicer pred njim. Torej samostalnika ne nadomešča (tako kot osebni zaimsek), ampak mu dodaja informacijo: nedoločnost.

Kazalni zaimek

S kazalnim zaimkom (IX_{ta}) označimo udeleženca, ki ga v dani situaciji lahko identificiramo. Odkretan je z iztegnjenim kazalcem (enako kot osebni zaimek, le da se lahko dvakrat ponovi) in se vedno pojavi ob samostalniku. Torej samostalnika ne nadomešča (tako kot osebni zaimek), ampak mu dodaja informacijo o določnosti (54).

Ker kazalni zaimek IX_{ta} izraža določnost, ga ne moremo združiti z nedoločnim zaimkom IX_{nek} , ki izraža nedoločnost (55).

(55) * $IX_{nek} IX_{ta}$ MOŠKI KADITI.

Zdi se, da se kazalni zaimek lahko pojavi pred samostalnikom (56a) ali za njim (56b).

(56) a. IX_{ta} MOŠKI KADITI.

b. MOŠKI IX_{ta} KADITI.

Zakaj? Odgovora na to še ne poznamo. Verjetno gre za dve različni funkciji zaimka. Morda je IX_{ta} za samostalnikom v resnici bolj podoben določnemu členu, kot ga ima na primer govorna angleščina.

Nazadnje nam ostane še svojilni zaimek, ki ne nadomešča samostalnika, ampak pridevnik.

Svojilni zaimek

V slovenskem znakovnem jeziku obstaja le ena kretnja oziroma le en **svojilni zaimek** za vse situacije. Odkretan je z dlanjo, ki je usmerjena proti 'lastniku', lastnina pa je obvezno odkretana v drugem kretalnem prostoru kot lastnik.

(57) SVOJ.ZAIM₁ OČE POZNATI SOSED SVOJ.ZAIM₃ OTROK.

'Moj oče pozna sosedovega otroka.'

To je bila zadnja tema iz sklopa o znakovnih vrstah. Nadaljujemo s sklopom o ujemanju (3).

SLOVARČEK: ZNAKOVNE VRSTE

Čas dogajanja se v slovenskem znakovnem jeziku izrazi s pomočjo časovnega prislova, ki ga odkretamo na začetku stavka, in sicer kot časovno temo.

Časovna tema je kretnja, ki opredeljuje čas dogajanja in je odkretana z dvignjenimi obrvmi na začetku stavka; sledi premor, mežik in vrnitev obrvi v nevtralni položaj.

Časovni prislov je kretnja, ki opredeljuje čas dogajanja.

Domača kretnja je kretnja, ki so jo samostojno ustvarili kretalci nekega znakovnega jezika.

Glagolski vid je na glagolu izražena informacija o poteku dogajanja, ki je v slovenskem znakovnem jeziku lahko dovršeno ali nedovršeno ter ponavljajoče ali neponavljajoče.

Kazalna kretnja je kretnja, ki jo izvedemo z iztegnjenim prstom, usmerjenim proti kretalnemu prostoru, ki ga zaseda določen udeleženec.

Kazalni zaimek je kazalna kretnja, ki s pomenom "določnosti" dopolnjuje samostalnik.

Krajevni zaimek je kazalna kretnja, ki nadomešča samostalnik, ki se nanaša na nek kraj.

Mimični pridevnik je pridevnik, izražen z mimiko.

Nedoločni zaimek je kretnja, ki s pomenom "nedoločnosti" dopolnjuje samostalnik.

Orisni pridevnik je kretnja, pri kateri s konico kazalca ali konicami več prstov orišemo obliko predmeta. Ima funkcijo pridevnika.

Osebni zaimek je kazalna kretnja, ki nadomešča samostalnik, ki se nanaša osebo, predmet ali pojem.

Osnovna kretnja je nesestavljena kretnja oziroma kretnja z eno samo pomensko enoto (z enim samim morfemom).

Samostalnik je znakovna vrsta, ki običajno poimenuje osebe, stvari in pojme ter nima izrazitega gibanja.

Sestavljena kretnja je sestavljena iz več pomenskih enot (morfemov).

Sposojenka iz govornega jezika je kretnja, ki je nastala pod vplivom nekega govornega jezika, in sicer tako, da je govorni jezik vplival na izbiro oblike roke (glede na prvo črko ustrezajoče besede v tem govornem jeziku), na spremljajočo rabo ust (oralizacijo) ali na celotno kretnjo, saj je v celoti črkovana.

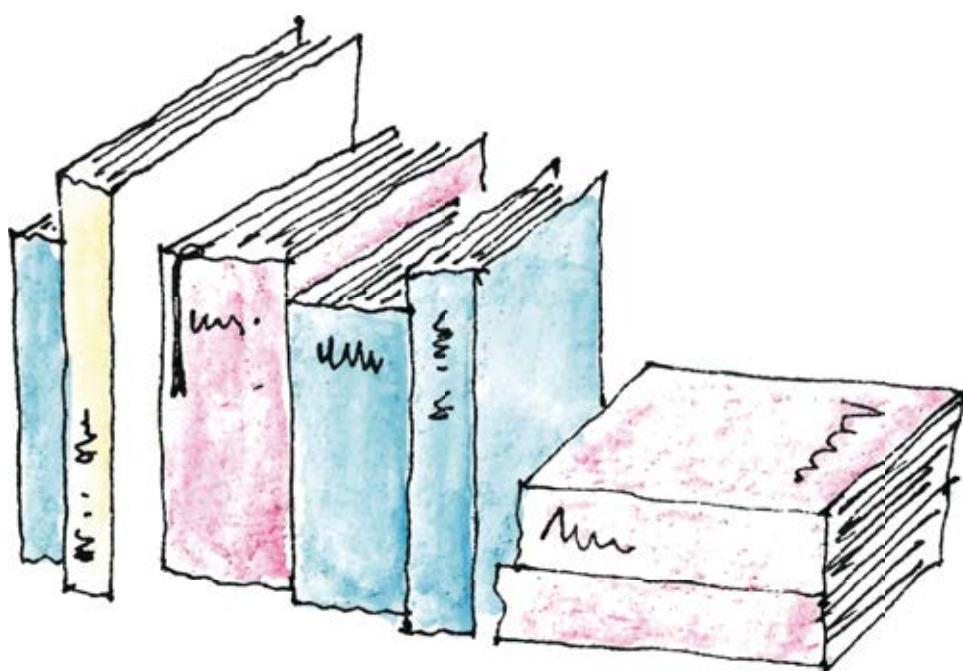
Sposojenka iz znakovnega jezika je kretnja, ki je nastala pod vplivom nekega znakovnega jezika, s katerim so kretalci v stiku.

Svojilni zaimek je kretnja, ki opredeljuje svojino samostalnika, ki ga dopolnjuje.

Vizualna kretnja je kretnja, ki je nastala pod vplivom vizualne podobe osebe ali predmeta, in sicer tako, da oblika roke posnema njegovo obliko in velikost, gibanje pa položaj v prostoru, premikanje predmeta ali rokovanje z njim.

Zaimek je slovnična kretnja, ki nadomešča neko slovarsko kretnjo, na primer samostalnik.

Znakovne vrste so jezikoslovne kategorije, v katere lahko razvrstimo kretnje glede na njihovo morfologijo, pomen in skladnjo.

3 UJEMANJE

Uvod

Zmagati na loteriji, kupiti avto, voziti prehitro, zdrsni s ceste ... Vse to so dogodki. Kako jih izrazimo v slovenskem znakovnem jeziku? Potrebujemo **glagole** in **samostalnike**.

- Glagoli označujejo **dogodke**: ZMAGATI, KUPITI, VOZITI, ZDRSNITI ...
- Samostalniki označujejo **udeležence** v dogodkih: LOTERIJA, VOZNIK, AVTO, CESTA ...

Pogosto je v enem samem dogodku vključenih več udeležencev. Kako vemo, kakšno vlogo imajo v dogodku? Za prepoznavanje vlog udeležencev ima vsak jezik svoj sistem. Ta sistem ima dva dela: **znakovni red** in **ujemanje**. Sklop *Znakovni red* (5) bo predstavljen posebej, v tem sklopu (3) pa bomo predstavili ujemanje.

- V temi (3.1) bomo preverili, kako samostalni postane označevalec udeležencev v dogodku.
- V temi (3.2) bomo našteali vloge, ki jih lahko dobi udeleženec v dogodku.
- V temi (3.3) bomo pokazali prilagajanje glagola udeležencem – to imenujemo ujemanje.
- V temi (3.4) bomo iskali načine, kako izraziti ujemanje, kadar ročno ujemanje v slovenskem znakovnem jeziku ni mogoče – odkrili bomo pomožni glagol.
- V temi (3.5) bomo raziskovali posebnosti in izjeme pri ujemanju, na primer obratne glagole in povratne glagole.

3.1 Postavljanje v prostor

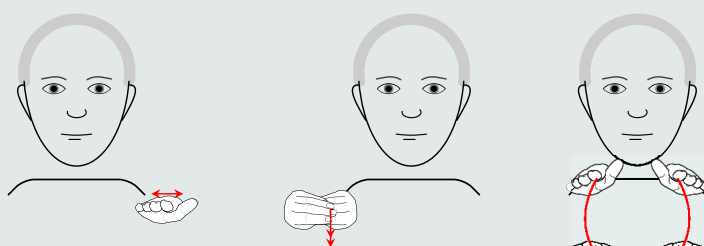
Kretalci, ki kretamo od rojstva, imamo občutek za slovenski znakovni jezik in naravno vemo, da moramo nekatere samostalnike postaviti v prostor. V tej temi bomo razložili, kako in zakaj to naredimo.

Samostalniki v jeziku opravljajo različne funkcije. Ena od njih je, da označujejo. Označujejo kaj? Osebe, stvari in pojme v resničnem ali izmišljenem svetu. Kateri samostalnik je **označevalec**? V slovenskem znakovnem jeziku (in tudi v drugih znakovnih jezikih) je označevalec tisti samostalnik, ki smo mu priredili individualen kretalni prostor. Kako to storimo?

Obtelesni in prostorski samostalniki

Prostorski samostalniki

Nekateri samostalniki so odkretani v nevtralnem kretalnem prostoru (kratica 'NPK'), na primer (58). To so **prostorski samostalniki**.

(58) a. OTROK

b. SOSED

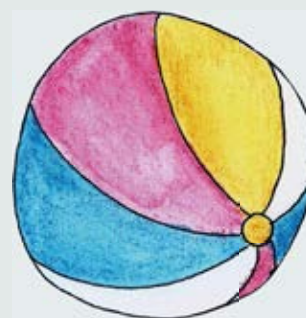
c. ŽOGA

Prostorskemu samostalniku zlahka priredimo individualni kretalni prostor: odkretamo ga izven nevtralnega kretalnega prostora. Če imamo dva samostalnika, enega odkretamo skrajno desno (59a) in drugega skrajno levo (59b). Če imamo še tretjega, tega odkretamo na sredini (59c). Individualni kretalni prostor bomo označevali kar s podpisanimi črkami: *a*, *b*, *c*.

(59) a. OTROK_{desno} → OTROK_a

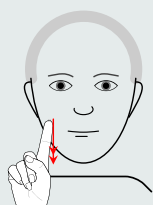
b. SOSED_{levo} → SOSED_b

c. ŽOGA_{sredina} → ŽOGA_c

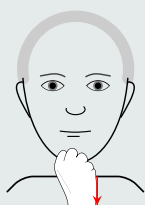

Obtelesni samostalniki

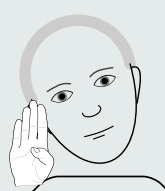
Nekateri samostalniki so odkretani na telesu (60). To so **obtelesni samostalniki**.

(60) a. MAMA

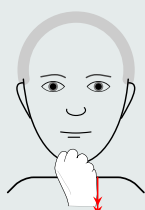

b. JABOLKO1

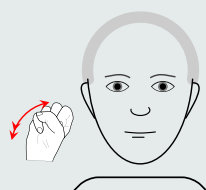

c. FANT

Obtelesnemu samostalniku ne moremo spremeniti kretalnega prostora. Če bi tak samostalnik odkretali v nevtralnem kretalnem prostoru ali na drugem mestu na telesu, bi se povsem spremenil njegov pomen. Če bi kretnjo JABOLKO namesto na bradi odkretali v nevtralnem kretalnem prostoru, bi dobili kretnjo KIMATI.

(61) a. JABOLKO1

b. KIMATI+++

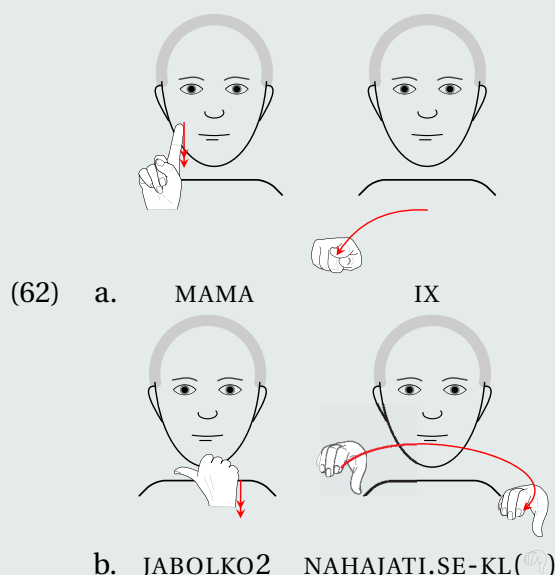
To pomeni, da obtelesnega samostalnika ne moremo spremeniti v označevalca tako, da ga odkretamo v individualnem kretalnem prostoru. Rabimo torej drugačen način.

Samostalnik brez stavka nikoli ni postavljen v prostor. Kadar pa imamo samostalnik v stavku in hočemo z njim označiti nekaj v resničnem ali izmišljenem svetu, mu moramo določiti individualni kretalni prostor. Obtelesni samostalnik postavimo v prostor tako, da mu dodamo prostorsko kretnjo in/ali prostorsko mimiko (nagib glave ali telesa, smer pogleda).

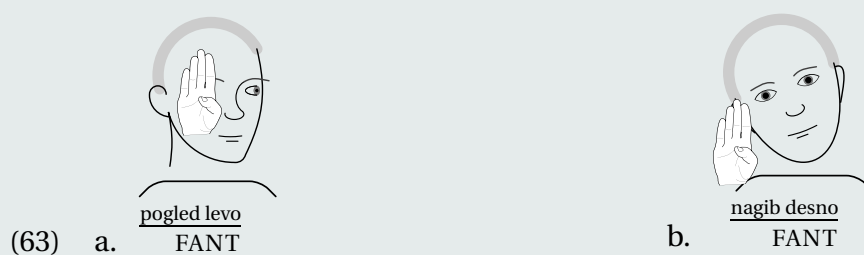

Kako postavimo v prostor obtelesni samostalnik?

Obtelesni kretnji dodamo kretnjo, ki jo lahko odkretamo v individualnem kretalnem prostoru – kazalno kretnjo $IX_{to/tisto}$ oziroma $IX_{tu/tam}$ (62a) ali klasifikatorski glagol NAHAJATI.SE-KL (62b).

Obtelesni kretnji dodamo mimiko, ki jo lahko usmerimo v individualni kretalni prostor – pogled (63a) ali nagib glave (63b).

Na ta način samostalnik postavimo v prostor, pri čemer samostalnik postane označevalec. Samo samostalnik, ki označuje, lahko predstavlja udeleženca v dogodku. Kaj so udeleženci in kakšne so njihove vloge? Odgovor najdemo v temi o udeleženskih vlogah (3.2).

3.2 Udeleženske vloge

V stavku imamo lahko več ali manj samostalnikov. Vsak samostalni, ki je označevalec, lahko postane udeleženec in dobi svojo udeležensko vlogo.

Vršilec, prejemnik in pasivec

Vzemimo primer dogodka (64). Kdo je udeležen v njem? PUNCA, FANT in JABOLKO.

(64)

Vsak udeleženec ima svojo vlogo. Kaj so vloge udeležencev v dogodku (64)?

- Punca je tisti udeleženec, ki dogodek sproži in izvede. Zato je **vršilec**.
- Fant je tisti udeleženec, ki ima od dogodka korist (ali škodo). Zato je **prejemnik**.
- Jabolko je tisti udeleženec, ki ga dejanje neposredno zadeva, vendar v njem ni aktiven. Zato je **pasivec**.

Če se poveča število punc (65a), bodo skupaj še vedno predstavljale enega vršilca. Če se poveča število fantov (65b), bodo skupaj še vedno predstavljali enega prejemnika. Če se poveča število jabolk (65c), bodo skupaj še vedno predstavljala enega pasivca.

(65) a.

b.

c.

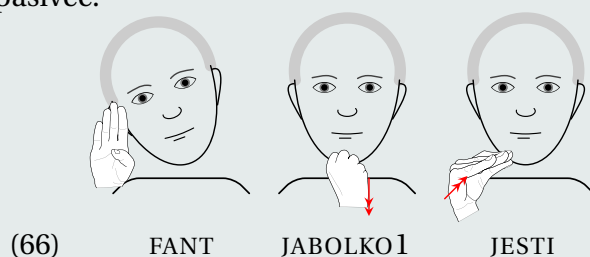
Za razumevanje stavka je bistveno, da znamo vsak samostalni pravilno povezati z njegovo udeležensko vlogo. To storimo pomočjo:

- zdrave pameti;
- znakovnega reda;
- ujemanja.

Čeprav bomo v nadaljevanju zdravo pamet, znakovni red in ujemanje razložili posebej, v resnici vse troje hkrati prispeva k pravilni povezavi samostalnika in vloge.

Prepoznavanje udeleženskih vlog s pomočjo zdrave pameti

Zdrava pamet pomaga pri določevanju, katero udeležensko vlogo ima kateri samostalnik. Glagol, ki pomeni zavestno dejanje, zahteva udeleženca, ki tako dejanje lahko izvrši – živega in mislečega. Primer? Ker vemo, da ima FANT zmožnost, da nekaj poje, JABOLKO pa te zmožnosti nima, sklepamo, da je v stavku (66) FANT vršilec in JABOLKO pasivec.

Kaj pa, če so vsi samostalniki živi, premični in človeški? V tem primeru moramo njihove udeleženske vloge prepoznati glede na **znakovni red** ali glede na **ujemanje**.

Seznam udeleženskih vlog je v vseh jezikih po svetu enako urejen, in sicer **vršilec > prejemnik > pasivec**. Udeleženske vloge na tem seznamu se običajno po vrsti povezujejo s samostalniki, kot se ti pojavijo v stavku. Prvi samostalnik v stavku povežemo s prvo vlogo, drugi samostalnik v stavku z drugo vlogo itd. Na ta način točno vemo, kateri samostalnik ima katero udeležensko vlogo. Pogoji za takšen način povezovanja je osnovni znakovni red. Če je prišlo do spremembe znakovnega reda, ta način ni več mogoč. Poglejmo si primer prepoznavanja udeleženskih vlog iz osnovnega znakovnega reda.

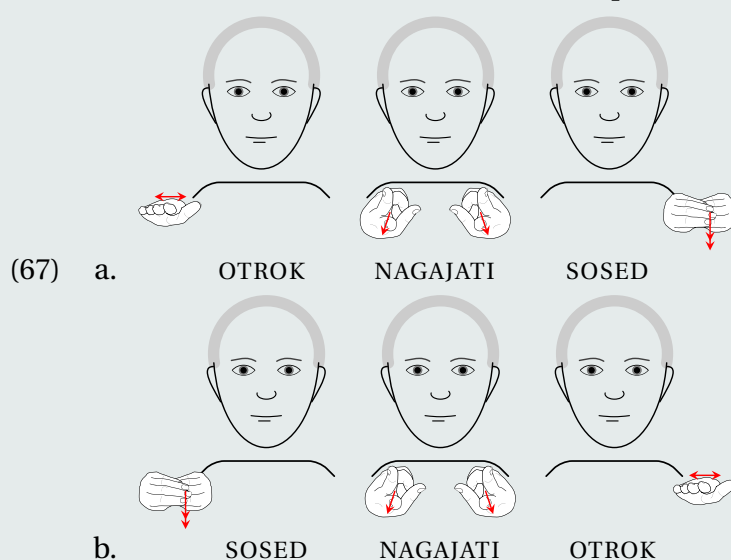

Prepoznavanje udeležencev iz znakovnega reda

Imamo dogodek NAGAJATI. Ker vemo, kaj pomeni NAGAJATI, pričakujemo, da bosta v stavku dva udeleženca in da bo vloga prvega vršilec, drugega pa pasivec. Prvi samostalni v stavku povežemo s prvo vlogo, drugi samostalni v stavku povežemo z drugo vlogo. Prvi samostalni bo torej vršilec, drugi samostalni pa pasivec.

1. prvi samostalni v stavku →	1. vršilec
2. drugi samostalni v stavku →	2. pasivec

Če najprej odkretamo OTROKA, bo OTROK vršilec in SOSED pasivec (67a). Če najprej odkretamo SOSEDA, bo SOSED vršilec in OTROK pasivec (67b).

V slovenskem znakovnem jeziku lahko udeleženske vloge prepoznamo tudi s pomočjo prilagajanja glagolskega gibanja. To imenujemo ujemanje. Ujemanje predstavlja tema (3.3).

3.3 Ročno ujemanje

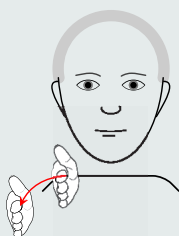
V vsakem jeziku obstaja sistem za identifikacijo samostalnikov in prepoznavanje njihovih udeleženskih vlog. Samostalnike identificiramo po njihovem mestu kretanja, njihove vloge pa prepoznavamo po:

- zdravi pameti;
- znakovnem redu;
- glagolskem ujemanju.

V predhodni temi smo razložili, kako prepoznamo vlogo udeleženca glede na zdravo pamet in glede na osnovni znakovni red v stavku. Sedaj pa bomo pokazali, kako udeleženca prepoznamo s pomočjo ujemanja. Za začetek si oglejmo, kako se glagol ujema z dvema udeležencema.

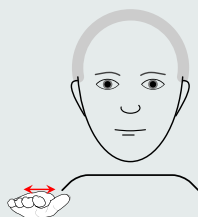
Ročno ujemanje – dva udeleženca (prehodni glagol)

Imamo glagol OBISKATI. To je glagol, ki je v slovarju slovenskega znakovnega jezika odkretan v nevtralnem kretalnem prostoru, in sicer takole:

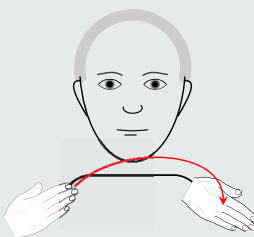

(68) OBISKATI0

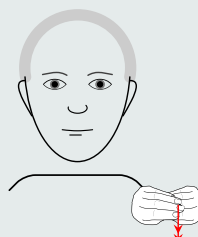
Glagol OBISKATI zahteva ob sebi dva udeleženca: vršilca in pasivca, na primer samostalnika OTROK in SOSED. OTROK je odkretan v desni polovici kretalnega prostora (kretalni prostor "a"), sosed pa v levi (kretalni prostor "b"). Imamo dve možnosti, kako bomo ti kretnji povezali v stavek:

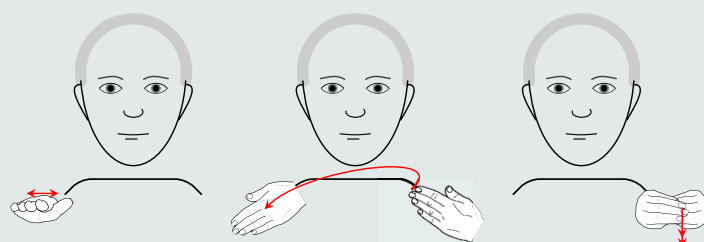
(69) a. OTROK

OBISKATI1

SOSED

b. OTROK OBISKATI2 SOSED

- V primeru (69a) se glagol OBISKATI začne na desni (kretalni prostor "a") in se konča na levi (kretalni prostor "b"). Stavek ustreza situaciji (70a). To pomeni, da je OTROK vršilec in SOSED pasivec.
- V primeru (69b) se glagol OBISKATI začne na levi (kretalni prostor "b") in se konča na desni (kretalni prostor "a"). Stavek ustreza situaciji (70b). To pomeni, da je OTROK pasivec in SOSED vršilec.

(70) a.

b.

Glagola v stavku ne odkretamo kot v slovarju, ampak ga prilagodimo tako, da ga:

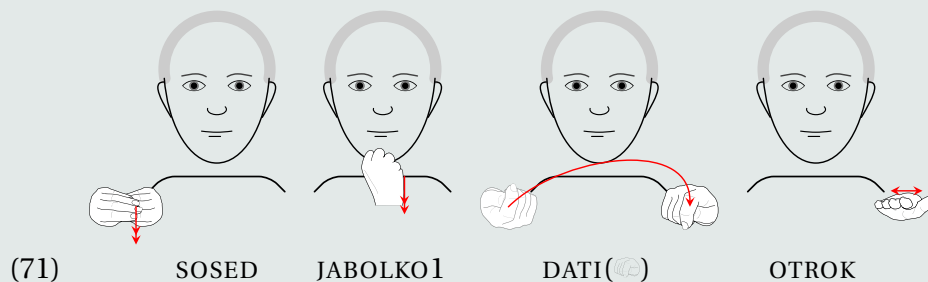
- Začnemo v kretalnem prostoru tistega udeleženca, ki ima vlogo višje na seznamu⁵ vlog;
- Končamo v kretalnem prostoru tistega udeleženca, ki ima vlogo nižje na seznamu vlog.

To prilagajanje glagolske kretnje imenujemo **ujemanje**. Glagol se lahko ujema samo z dvema udeležencema. Kaj se zgodi, če so v stavku trije udeleženci?

⁵Spomnimo se, da je seznam vlog urejen takole: **vršilec > prejemnik > pasivec**.

Ročno ujemanje – trije udeleženci

Če imamo v stavku vršilca, prejemnika in pasivca, glagol začnemo v kretalnem prostoru vršilca in ga končamo v kretalnem prostoru prejemnika (71). Pasivec ne sodeluje v ujemanju. Primer (71) torej pomeni, da je sosed jabolko dal otroku.

Pomožni glagol, ki je dodatna možnost za izražanje ujemanja pri obtelesnih glagolih, bomo predstavili v naslednji temi (3.4).

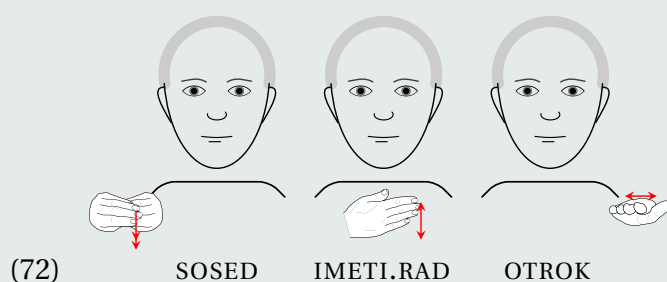
3.4 Ujemalni pomožni glagol (LOK)

V slovenskem znakovnem jeziku ujemanje lahko izrazimo s pomožnim glagolom. V tej temi bomo raziskali njegovo uporabo.

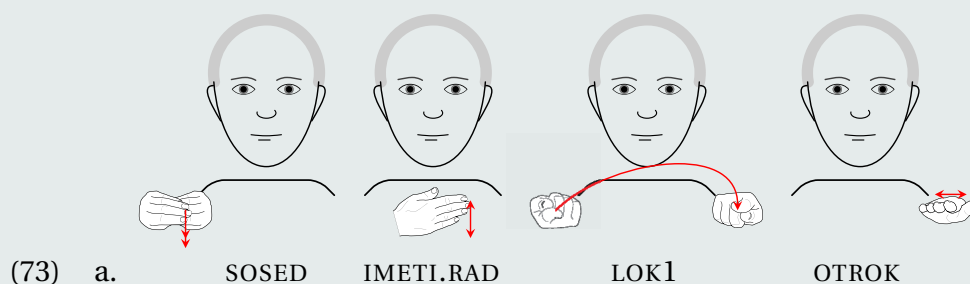
Glagoli, ki so odkretani na telesu (na primer IMETI.RAD), ne omogočajo ročnega ujemanja med glagolom in samostalnikom. V tem primeru ujemanje lahko izrazimo s pomočjo posebne kretnje za izražanje ujemanja. To je kretnja LOK.

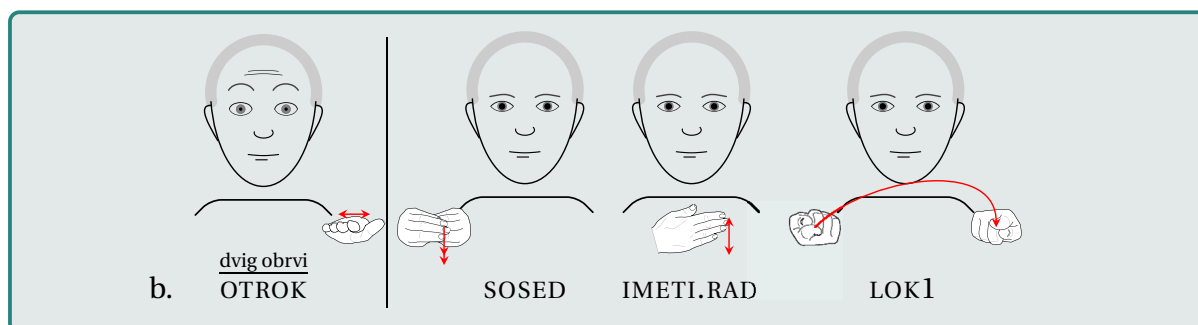
Zakaj potrebujemo ujemanje?

IMETI.RAD je obtelesni glagol. Čeprav z njim ne moremo označiti ujemanja, je stavek (72) razumljiv, saj smo uporabili osnovni znakovni red za stavke z dvema udeležencema; prvi samostalni je torej vršilec, drugi pa pasivec.

Vendar stavki redko stojijo sami zase; njihov znakovni red se pogosto premeša zaradi drugih jezikovnih procesov (na primer poudarkov). V stavku z obtelesnim glagolom ne smemo premešati znakovnega reda, saj sicer ne bi več vedeli, kdo je vršilec in kdo pasivec. Če pa v stavek z obtelesnim glagolom dodamo LOK (73a), lahko poudarimo kretnjo OTROK in znakovni red poljubno premešamo, pa bo še vedno jasno, kdo je vršilec in kdo pasivec (73b).

Kaj je LOK?

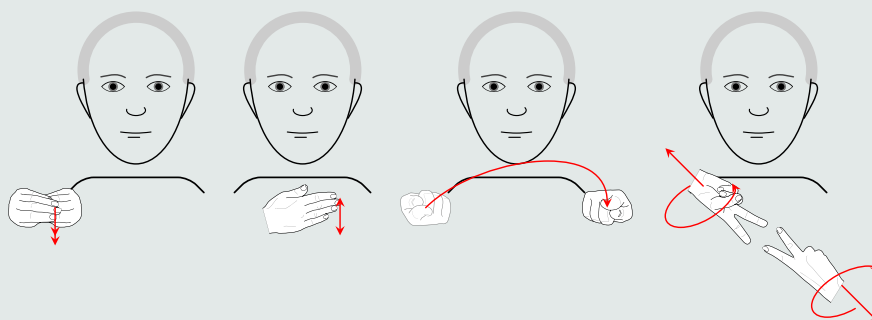
- LOK v stavku ničesar ne doda k slovarskemu pomenu glagola, zato kretalci pogosto sploh ne vedo, da to kretnjo uporabljajo. LOK je torej **slovnična kretnja**. To nakazuje tudi njegova oblika roke – odkretan je z iztegnjenim kazalcem, saj je verjetno nastal s povezavo dveh zaporednih **kazalnih kretenj**, kazalne kretnje pa so prav tako slovnične kretnje.
- LOK začnemo v kretalnem prostoru udeleženca, ki ima višjo udeležensko vlogo, in končamo v kretalnem prostoru udeleženca, ki ima nižjo vlogo. S tem označimo:
 1. kateri udeleženec je **vršilec** in kateri udeleženec je **pasivec**;
 2. kateri udeleženec je **prejemnik** in kateri udeleženec je **pasivec**;
 3. kateri udeleženec je **vršilec** in kateri udeleženec je **prejemnik**.
- LOK torej pokaže **ujemanje**. Ker to stori namesto glagola in ker nima svojega lastnega pomena, je LOK **pomožni glagol**. Oglejmo si njegovo rabo.

Ob katerih samostalnikih?

LOK se uporablja le, če sta udeleženca živa in človeška (73a).

Primer (74) ni slovničen, ker je en udeleženec sicer živ in človeški (SOSED), drug udeleženec pa ni živ in ni človeški (ŠPAGETI).

(74) * SOSED IMETI.RAD LOK1 ŠPAGETI

Kje v stavku se pojavi pomožni glagol LOK?

Na katerem mestu v stavku?

Pomožni glagol se običajno nahaja neposredno za glavnim glagolom (75).

(75) SOSED_a IMETI.RAD _aLOK_b OTROK_b.

Lahko pa ga dodamo šele po koncu stavka. V tem primeru je pomožni glagol **samostojen stavek** in služi kot dodatno pojasnilo predhodnega stavka (76).

(76) SOSED_a IMETI.RAD OTROK_b. _aLOK_b.

Ob katerih glagolih se pojavi pomožni glagol LOK?

Ob katerih glagolih?

Pomožni glagol LOK se uporablja z glagoli, ki ne morejo samostojno pokazati ročnega ujemanja. Največja skupina so obtelesni glagoli, kot je na primer IMETI.RAD iz primera (73a). Pomožnega glagola LOK ne uporabljamo z glagoli, ki lahko sami pokažejo ročno ujemanje (na primer glagol OBISKATI):

(77) *SOSED_a _aOBISKATI_b _aLOK_b OTROK_b.

Pogosto se pomožni glagol uporabi tudi ob prehodnih glagolih, ki jim dodamo enega udeleženca (NALITI); ob glagolih z začetkom na telesu (VIDETI), obratnih glagolih (VZETI) in povratnih glagolih (ČESATI). Več o teh glagolih v naslednji temi (3.5).

3.5 Posebnosti ujemanja

Nekaterim glagolom ne moremo spreminjati mesta kretanja, v katerem se začnejo oziroma končajo. To pomeni, da ročno ujemanje ni mogoče. Pokazali smo že, da ob takih glagolih lahko uporabimo ujemalno mimiko in/ali ujemalni pomožni glagol. V tej temi pa bomo pregledali seznam takih glagolov.

Glagoli brez ročnega ujemanja

V slovenskem znakovnem jeziku imamo štiri skupine glagolov, ki ne omogočajo izražanja ujemanja s pomočjo prilagajanja začetne oziroma končne točke glagolovega gibanja.

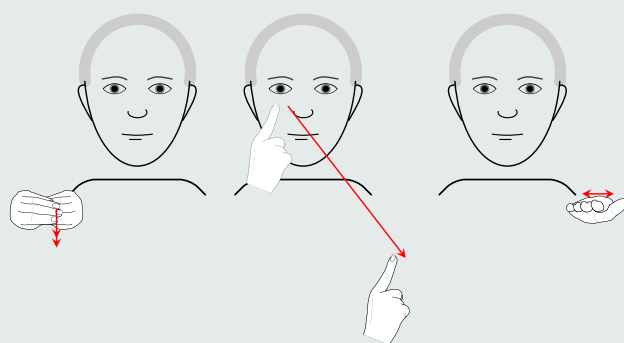
1. Prostorski glagoli brez gibanja

Glagol PONIŽEVATI je sicer odkretan v prostoru, vendar z gibanjem ne povezuje dveh kretalnih prostorov. Zato je običajno odkretan v kretalnem prostoru pasivca – ujema se s pasivcem. Da izrazimo, kateri udeleženec ima katero vlogo, lahko poleg takega glagola uporabimo: osnovni znakovni red (78a) ali pomožni glagol LOK (78b).

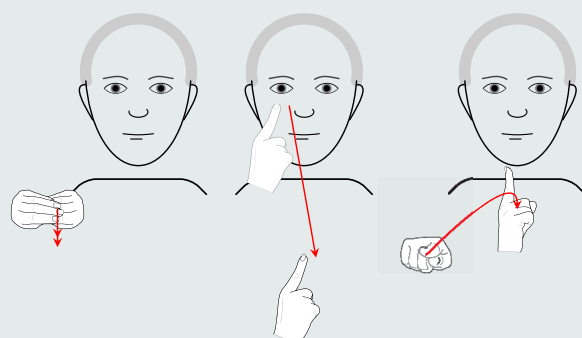
- (78) a. SOSED_a PONIŽEVATI_b OTROK_b
b. SOSED_a PONIŽEVATI_b aLOK_b OTROK_b

2 Glagoli z začetkom na telesu

Glagol VIDETI se začne na telesu (pri očeh) in konča v prostoru. Le njegova končna točka se lahko prilagodi kretalnemu prostoru udeleženca. Da izrazimo, kateri udeleženec ima katero vlogo, uporabimo: osnovni znakovni red (79a) ali pomožni glagol LOK (79b). Pozor! Pomožni glagol LOK moramo uporabiti, če je pasivec prva oseba – torej IX₁ ('jaz'), kot v (79b). V tem primeru glagol VIDETI odkretamo v slovarski obliki (z začetkom pri očeh in koncem v nevtralnem kretalnem prostoru).

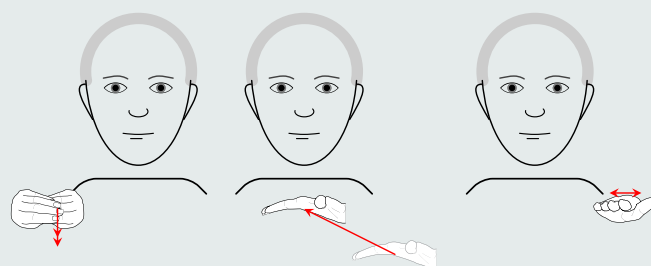
- (79) a. SOSED VIDETI OTROK

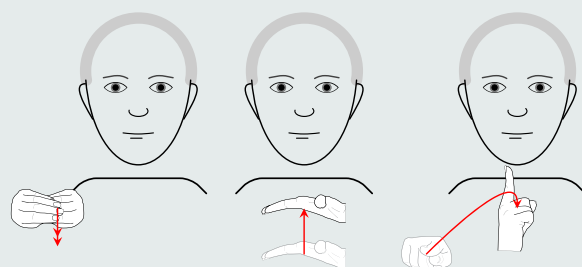
b. SOSED VIDETI LOK3

2.2 Glagoli s koncem na telesu

Glagol DOBITI se začne v prostoru in konča ob telesu, in sicer na prsih. Le njegova začetna točka se lahko prilagodi kretalnemu prostoru udeleženca. Da izrazimo, kateri udeleženec ima katero vlogo, uporabimo: osnovni znakovni red (80a) ali pomožni glagol LOK (80b). LOK moramo uporabiti, če je pasivec prva oseba – torej IX₁ ('jaz'), kot v (80b). V tem primeru je glagol DOBITI odkretamo v slovarski obliki (z začetkom v nevtralnem kretalnem prostoru in koncem pri telesu).

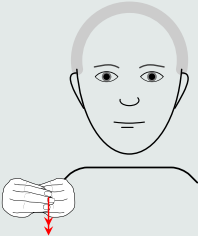
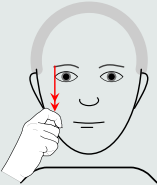
(80) a. SOSED DOBITI OTROK

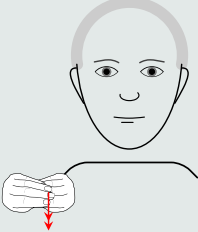
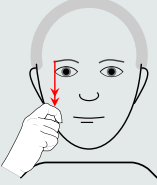
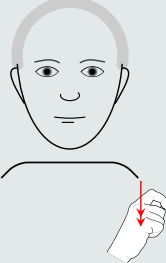

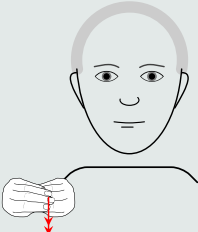
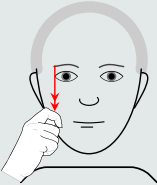
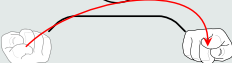
b. SOSED DOBITI LOK3

3.1 Obtelesni glagoli – povratni

Glagol BRITI je v celoti odkretan na telesu, in sicer na licu. Ne more se prilagoditi nobenemu kretalnemu prostoru. To je glagol, pri katerem sta vršilec in pasivec običajno ena in ista oseba (81a). Če vršilec ni ista oseba kot pasivec, moramo glagol še enkrat ponoviti v kretalnem prostoru pasivca (81b) in/ali uporabiti pomožni glagol LOK (81c).

(81) a. SOSED BRITI

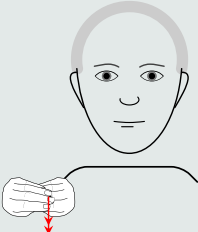
b. SOSED BRITI BRITI2

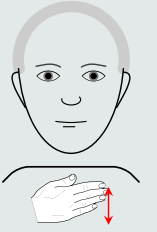
c. SOSED BRITI LOK1

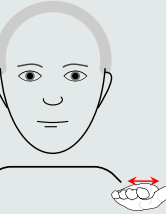

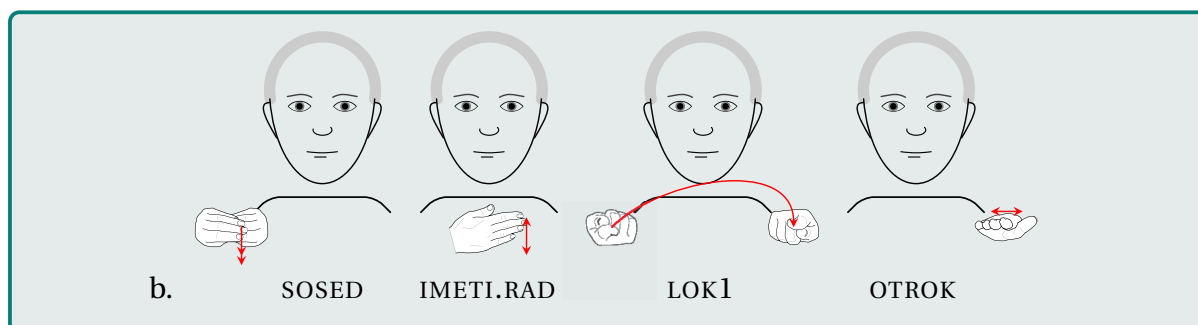
3.2 Obtelesni glagoli – prehodni

Glagol IMETI.RAD je v celoti odkretan na telesu, in sicer na prsih. Ne more se prilagoditi nobenemu kretalnemu prostoru. Da izrazimo, kateri udeleženec ima katero vlogo, uporabimo: osnovni znakovni red (82a) ali pomožni glagol LOK (82b).

(82) a. SOSED

 IMETI.RAD

 OTROK

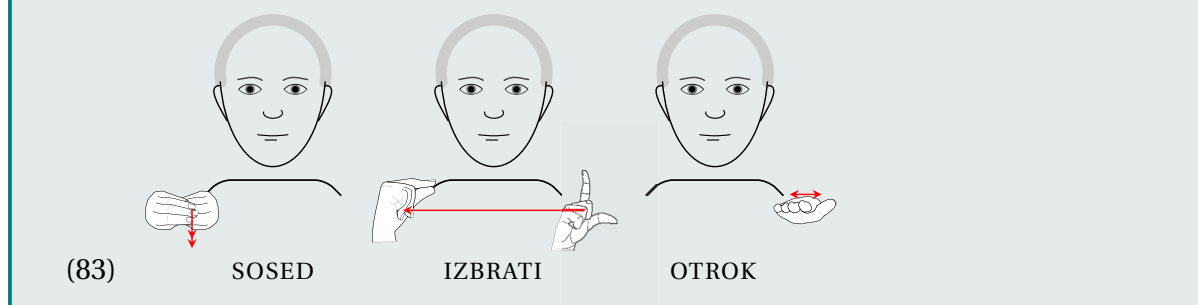

Pozor! Če ima glagol v slovenskem znakovnem jeziku možnost, da se ročno ujema le z enim udeležencem, je to vedno pasivec. Tudi v drugih znakovnih jezikih so jezikoslovci odkrili, da je ujemanje s pasivcem pogostejše kot ujemanje z vršilcem. To je zanimivo, ker je situacija v evropskih govornih jezikih ravno obratna, saj se v teh jezikih glagol pogostejše ujema le z vršilcem.

Zadnja posebnost ujemanja v slovenskem znakovnem jeziku so obratni glagoli. Obstaja namreč skupina glagolov, ki se ne začnejo v kretalnem prostoru vršilca in končajo v kretalnem prostoru pasivca, ampak ravno obratno. Začnejo se torej v kretalnem prostoru pasivca in končajo v kretalnem prostoru vršilca.

4. Obratni glagoli

Glagol IZBRATI se začne v prostoru pasivca in konča v kretalnem prostoru vršilca (83):

V skupino obratnih glagolov sodijo glagoli: IZBRATI, VZETI, UKRASTI, POSNEMATI, KOPIRATI, DOJETI in SPREJETI. Seznam glagolov ni dokončen. Zanimivo je, da je v vseh znakovnih jezikih podoben. Čeprav obstaja več različnih teorij, ki pojasnjujejo obratne glagole, zaenkrat še nimamo prepričljive razlage za njihovo nenavadno ujemanje.

Ujemanje je ena od prepoznavnih značilnosti naravnih človeških jezikov. Ko jezikoslovci naletijo na nov način sporazumevanja, najprej preverijo, ali ima ujemanje ali ne. Če ima ujemanje, je gotovo jezik! To je bila zadnja tema iz sklopa "ujemanje". Nadaljujemo s sklopom o klasifikatorjih (4).

SLOVARČEK: UJEMANJE

Dogodek je izvenjezikovna stvarnost, ki jo v jeziku običajno opisujemo s pomočjo glagola.

Glagol je znakovna vrsta, ki se običajno nanaša na dogodek (dejanje, dogajanje ali stanje). V slovenskem znakovnem jeziku je na prostorskih glagolih z gibanjem izraženo ujemanje z vršilcem in pasivcem/prejemnikom, na prostorskih glagolih brez gibanja ujemanje s pasivcem, na obtelesnih pa ujemanje ni izraženo. Glagol nosi tudi informacijo o poteku dogodka, kar imenujemo glagolski vid.

Obratni glagol je prostorski glagol z gibanjem, ki pa se ne začne v kretalnem prostoru vršilca in konča v kretalnem prostoru pasivca, temveč ravno obratno.

Označevalec je samostalnik, ki označuje izvenjezikovno stvarnost, običajno osebo, žival, predmet ali pojem.

Pasivec je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na tistega, ki ne sodeluje aktivno v dogodku, vendar je vanj vključen in ga dogodek zadeva.

Pomožni glagol (LOK) je glagol brez pomenske vsebine. Dodamo ga leksikalnemu (polno-pomenskemu oziroma glavnemu) glagolu, kadar ta zaradi svoje fonološke oblike ali skladenjskega položaja ne more izraziti vseh oznak. V slovenskem znakovnem jeziku pomožni glagol LOK izraža ujemanje.

Postavljanje v prostor je izraz, ki ga kretalci uporabljamo za določanje individualnega kretalnega prostora prostorskim samostalnikom neposredno in obtelesnim samostalnikom posredno.

Povratni glagol je glagol, ki udeležensko vlogo vršilca in pasivca/prejemnika podeli kretanju, ki se nanašata na istega nanosnika.

Prejemnik je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na tistega, ki ima korist ali škodo zaradi dogodka.

Prostorski glagol brez gibanja je odkretan na enem mestu v nevtralnem kretalnem prostoru.

Udeleženec je oseba, žival, predmet ali pojem, ki je vključen v dogodek.

Udeleženska vloga je funkcija, ki jo udeleženec opravi v dogodku.

Ujemanje je način označevanja udeleženskih vlog s pomočjo glagola, ki prilagodi svojo obliko tako, da se začne v kretalnem prostoru vršilca in konča v kretalnem prostoru prejemnika/pasivca.

Vršilec je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na tistega, ki je sprožil dogodek.

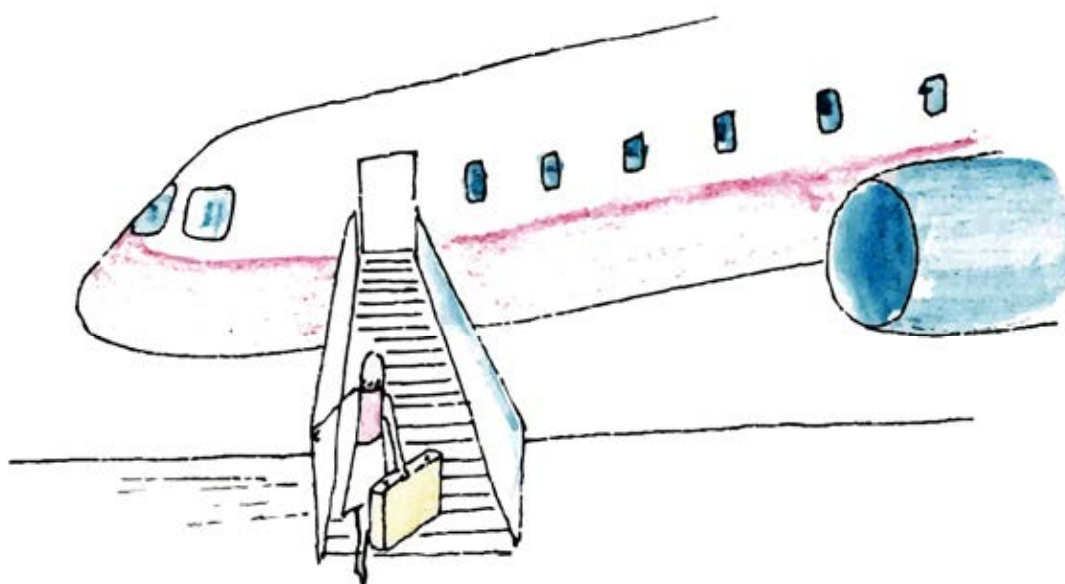
4 KLASIFIKATORJI

Uvod

Klasifikatorji so kretnje, ki posnemajo vizualne podobe predmetov. Dodajamo jih nekaterim glagolom, ki se imenujejo **klasifikatorski glagoli**.

Če hočemo pokazati premikanje bitja z dvema nogama, uporabimo kretnjo `PREMIKATI.SE-KL(👤)`. Če hočemo pokazati premikanje prevoznega sredstva s krili, uporabimo `PREMIKATI.SE-KL(✈️)`. Na prvi pogled se zdi, da se na podoben način sporazumevajo tudi sliščeči pri nejezikovnem izražanju. Je to res? Raziščimo! Pred nami je pet tem:

- V temi (4.1) bomo odkrivali, kaj so klasifikatorji in zakaj so tako zanimivi.
- V temi (4.2) bomo razlagali posebne glagole, v katere so vključeni klasifikatorji.
- V temi (4.3) bomo našteali vrste klasifikatorjev in si ogledali, kako se med seboj razlikujejo.
- V temi (4.4) bomo proučevali, kako klasifikator vpliva na znakovni red v stavku.
- V temi (4.5) se bomo poučili, kako uporabljati klasifikatorje za ustvarjanje novih kretenj.

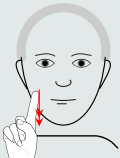
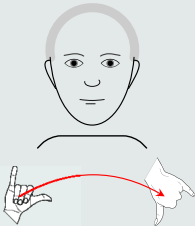
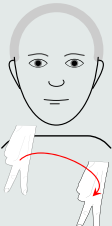
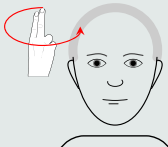

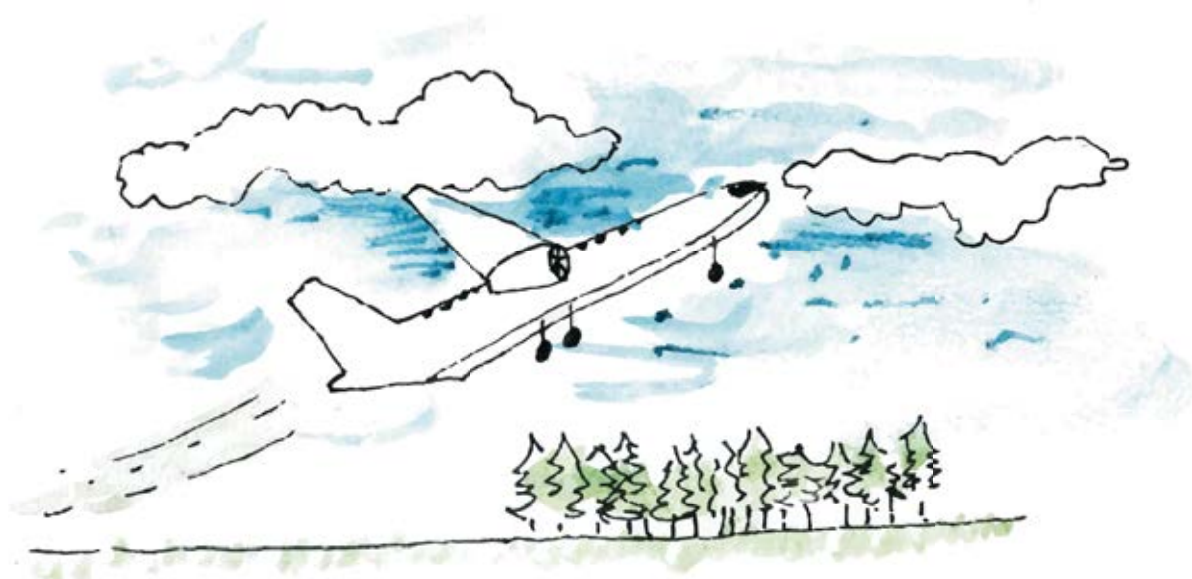
4.1 Klasifikatorji so posnemovalne kretnje

Klasifikatorji posnemajo vizualne podobe predmetov, zato so si v vseh znakovnih jezikih zelo podobni. Ker so si klasifikatorji tako podobni, se kretalci različnih znakovnih jezikov med seboj pogosto lahko sporazumejo, čeprav ne uporabljajo istega jezika. Gre za posebnost znakovnih jezikov, saj se uporabniki različnih govornih jezikov med seboj običajno ne razumejo.

Oglejmo si nekaj kretenj iz slovenskega znakovnega jezika. Pomen katerih kretenj s seznama bo uganil nekdo, ki tega jezika ne pozna? NAHAJATI.SE-KL() in PREMIKATI.SE-KL(). Če ga pogleda nekdo, ki ne pozna slovenskega, ampak nek drug znakovni jezik, bo morda celo ugotovil, da bi v svojem znakovnem jeziku NAHAJATI.SE-KL() in PREMIKATI.SE-KL() odkretal povsem enako. Zakaj? Ker ti dve kretnji vsebujeta klasifikator.

			
(84) a. MAMA	b. VOZITI.LETALO	c. NAHAJATI.SE-KL()	d. SLOVENIJA

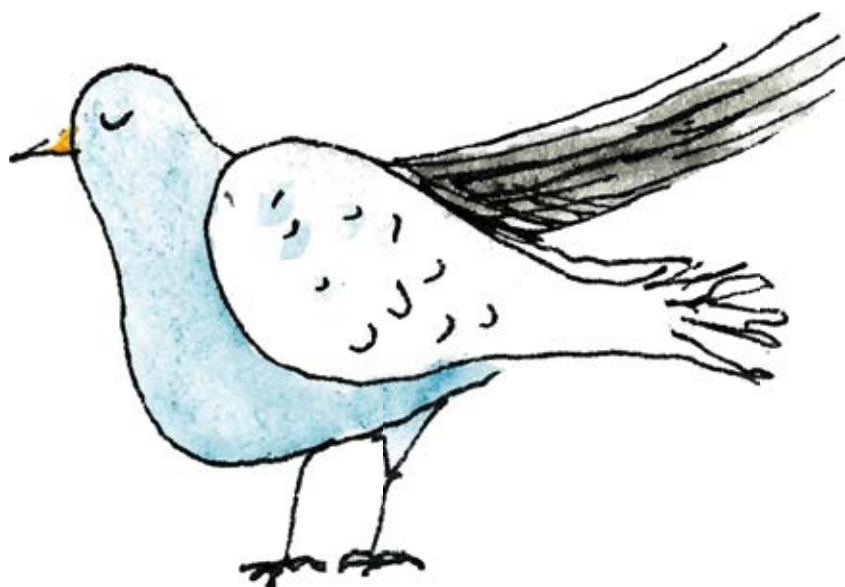

Klasifikator NAHAJATI.SE-KL() posnema obliko bitja z dvema nogama. Ker so si ljudje povsod po svetu podobni, so si podobni tudi klasifikatorji za ljudi v znakovnih jezikih. Klasifikator PREMİKATI.SE-KL() posnema prevozno sredstvo s krili. Ker so si letala povsod po svetu podobna, so si podobni tudi klasifikatorji za letala v znakovnih jezikih.

Če se torej hočejo sporazumeti kretalci, ki ne uporabljajo istega znakovnega jezika, na primer kretalec slovenskega, ameriškega in hongkongškega znakovnega jezika, je smiselno, da uporabijo čim več klasifikatorjev. Seveda pa med klasifikatorji v različnih znakovnih jezikih obstajajo tudi razlike. 'Letalo' je v slovenskem znakovnem jeziku običajno odkretano z iztegnjenima palcem in mezincem, v ameriškem znakovnem jeziku pa je iztegnjen še kazalec.

Klasifikatorji so razumljivi celo slišočim, saj posnemajo svet okoli nas – ta pa je povsod enak. Tudi v govornih jezikih ljudje včasih dajo živali ime glede na zvok, s katerim se ta žival oglašča. Zato ima kukavica v mnogih jezikih enako ali zelo podobno ime – in posledično to besedo razumejo tudi tisti govorci, ki nekega jezika sicer ne govorijo. Vendar pa kretalno-vidni jezik omogoča več posnemanja kot govorno-slušni, ker marsikateri predmet nima svojega prepoznavnega zvoka, zagotovo pa ima vsak predmet svojo obliko in velikost.

Ko posnemanje zvoka ali podobe predmeta vstopi v jezik, se začne ravnati po jezikovnih zakonitostih. Beseda, ki posnema oglašanje kukavice, se drugače uporablja v slovenščini, angleščini in drugih govornih jezikih. Tudi klasifikatorji upoštevajo jezikovne zakonitosti. Zato vemo, da so del jezika. Čeprav so torej klasifikatorji razumljivi slišočim, jih slišočim ne uporabljajo, ker ne poznajo pravil za njihovo uporabo. Preverimo s pomočjo poskusa.

Kretalcu in nekretalcu pokažemo dogodek, v katerem lizika pade z mize na tla. Prosimo ju, da dogodek predstavita s pomočjo uporabe rok in telesa. Čeprav kretalec in nekretalec vidita isto situacijo in imata enake možnosti, da bi jo predstavila z rokami in telesom, bo kretalec praviloma uspešnejši od nekretalca. Kaj je razlika med njima? Kretalec predstavi situacijo s pomočjo klasifikatorjev, nekretalec pa ne.

Sklepamo torej lahko, da je zmožnost uporabe klasifikatorjev posledica znanja (slovenskega) znakovnega jezika. To pomeni, da so klasifikatorji del (slovenskega) znakovnega jezika. Kaj so torej klasifikatorji?

Definicija klasifikatorjev

Klasifikator je oblika roke, ki posnema vizualno podobo predmetov. Pomen klasifikatorja je splošen: klasifikator ni ne lastno ne občno ime, saj ne predstavlja ene same vrste predmetov (npr. hrastov ali knjig), ampak več tipov predmetov oziroma skupino predmetov, ki si je v nečem podobna. Lahko gre za skupino visokih (85a), ploščatih (85b), okroglih (85c), debelih (85d), valjastih (85e), tankih (85f), majhnih (85g) ali krožnih predmetov (85h), predmetov z ducem (85i), krogel (85j), predmetov s ozkim rezilom (85k), predmetov s širokim rezilom (85l), predmetov z ročajem (85m) ali predmetov s toporiščem (85n).

(85) a. KL()	f. KL()	k. KL()
b. KL()	g. KL()	l. KL()
c. KL()	h. KL()	m. KL()
d. KL()	i. KL()	n. KL()
e. KL()	j. KL()	o. KL()

Klasifikatorji torej predmete glede na njihove lastnosti razvrščajo v skupine orodij, visokih, ploščatih, okroglih, velikih in drobnih predmetov. Na kakšen način? Glede na:

- velikost in obliko,
- način uporabe.

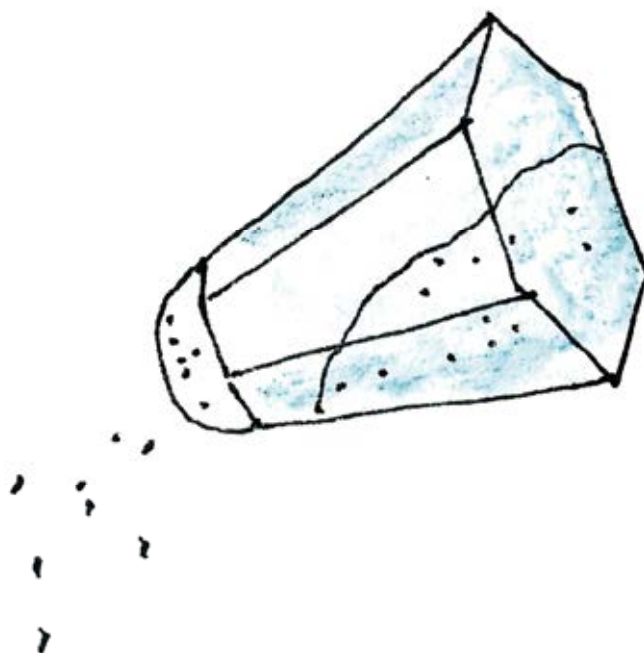
Zaradi učinka razvrščanja predmetov na skupine so klasifikatorji tudi dobili svoje ime – tujka latinskega izvora *klasificirati* namreč pomeni razvrščati. Jezikoslovci so podobne besede najprej opazili v vzhodnoazijskih govornih jezikih (japonščina, kitajščina, vietnamščina, tajščina ...). Evropski govorni jeziki takih besed nimajo. Še najbližje so jim **merski izrazi**, kot so na primer 'liter' (86a), 'ščepec' (86b) ali 'glava' (86c) v slovenščini.

- (86) a. **liter** mleka
b. **ščepec** soli
c. **glava** zelja

- (87) a. ***liter** soli
b. ***ščepec** mleka
c. ***glava** korenja

Merski izrazi v slovenščini označujejo količino podobnih snovi, s čimer te snovi razvrščajo v skupine, na primer v skupino tekočih snovi, skupino sipkih snovi in skupino predmetov v obliki krogle. Zato v slovenščini ne moremo reči 'liter soli' (87a), 'ščepec mleka' (87b) ali 'glava korenja' (87c).

Vendar pozor! Klasifikatorji v vzhodnoazijskih govornih jezikih in merski izrazi v evropskih govornih jezikih so del samostalnika (oziroma samostalniške zveze). V znakovnih jezikih pa je klasifikator del glagolske zveze – to pa je že naslednja tema: klasifikatorski glagol (4.2).

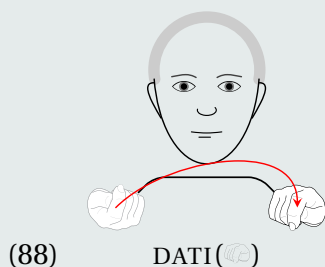
4.2 Klasifikatorski glagol

Klasifikator je **oblika roke**, ki posnema vizualno podobo predmetov. Oblika roke? Ampak oblike roke ne moremo uporabljati samostojno!

Kretnja v slovenskem znakovnem jeziku mora vsebovati gibanje in obliko roke.⁶ Kretnja brez gibanja ne obstaja, kakor ne obstaja tudi kretnja brez oblike roke. Klasifikator je **oblika roke** brez gibanja. Zato mu moramo dodati **gibanje**. Kje ga najdemo? Posodi ga lahko **glagol**. Poglejmo primer.

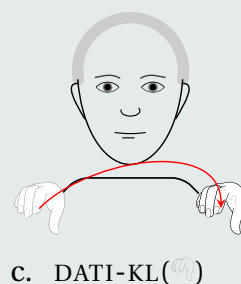
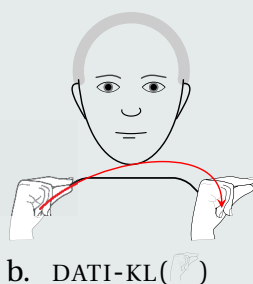
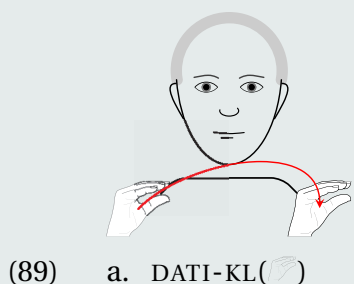
Glagol DATI

Glagol 'dati' je običajen glagol s stalno obliko roke (☞) in stalnim gibanjem (v loku od ene do druge točke v prostoru). Pomen glagola DATI prepoznamo po obliki roke in po gibanju.

Druga različica glagola s pomenom 'dati' ima določeno samo gibanje (v loku od ene do druge točke v prostoru), nima pa oblike roke. Pomen tega glagola prepoznamo le po gibanju. Ker nima oblike roke, se mora združiti s klasifikatorjem. Tako nastane kretnja, ki jo imenujemo **klasifikatorski glagol**. Poglejmo primer.

Glagol DATI-KL

Običajen glagol DATI ima torej svoj par – klasifikatorski glagol, kot je DATI-KL(☞) 'dati debel predmet', DATI-KL(☞) 'dati tanek predmet' ali DATI-KL(☞) 'dati okrogel predmet'. Klasifikatorski glagol je v primerjavi z običajnim glagolom bolj informativen.

⁶Spomnimo se sklopa o fonologiji.

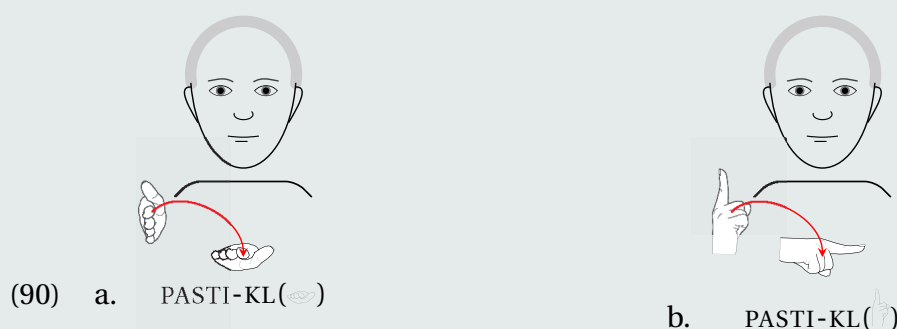
Obstajajo tudi glagoli, ki sploh nimajo svoje običajne različice glagola, ampak imajo le klasifikatorsko različico. Tudi te glagole prepoznamo le po gibanju. Ključno je, da se morajo ti pomanjkljivi glagoli združiti s klasifikatorjem. To so glagoli s pomenom 'biti', 'pasti', 'premikati se', 'nahajati se' in 'rokovati'. Iz njih vedno nastane klasifikatorski glagol. Klasifikatorski glagol je sestavljen iz:

- **klasifikatorja**, ki doda informacijo, kdo je udeleženec dogodka, ter
- **gibanja (glagola brez oblike roke)**, ki doda informacijo, kaj je dogodek.

Kaj pomenita kretnji (90a) in (90b)? V slovenščino ju ne moremo prevesti le kot 'pasti', saj:

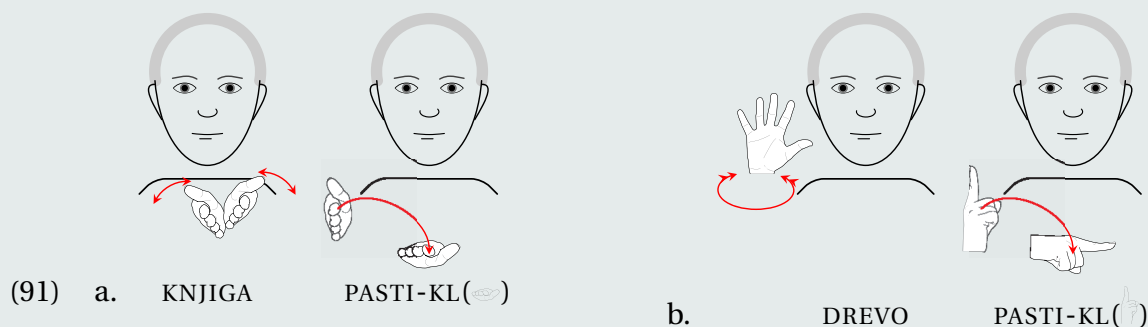
- Stavek (90a) sporoča, da je padel nek ploščat predmet. Ne pojasni pa, ali je ta predmet čokolada, knjiga ali telefon.
- Stavek (90b) sporoča, da je padel nek visok predmet. Ne pojasni pa, ali je ta predmet drog, drevo ali jambor.

Klasifikator → udeleženec v dogodku

V stavek lahko seveda dodamo podrobnejšo informacijo o identiteti udeleženca. Vanj vključimo na primer samostalniki KNJIGA (91a) ali DREVO (91b).

Klasifikatorski glagol v stavku

Pozor! Klasifikatorja za visoke predmete ne uporabimo, če pade ploščat predmet (92a). Prav tako ne uporabimo klasifikatorja za ploščate predmete, če pade visok predmet (92b).

(92) a. *DREVO PASTI-KL(PLOŠČAT PREDMET).

b. *KNJIGA PASTI-KL(VISOK PREDMET).

Opazili smo, da isto gibanje (na primer gibanje, ki je značilno za glagol PASTI) lahko uporabimo z različnimi klasifikatorji. To na primer velja za klasifikatorje za ploščate predmete (91a) ali za klasifikatorje za visoke predmete (91b). Če spremenimo obliko roke in ohranimo gibanje, ostane pomen klasifikatorskega glagola isti, na primer 'pasti'. Spremeni pa se dodatna informacija, ki jo glagolu s pomočjo oblike roke doda klasifikator – to pa je informacija o udeležencu v dogodku. Oblika roke v klasifikatorskem glagolu torej označuje udeleženca v dogodku. Kaj pa gibanje?

Gibanje → dogodek (situacija)

Primerjajmo (93a), (93b) in (93c):

(93) a. AVTO VOZITI-KL(PLOŠČAT PREDMET)

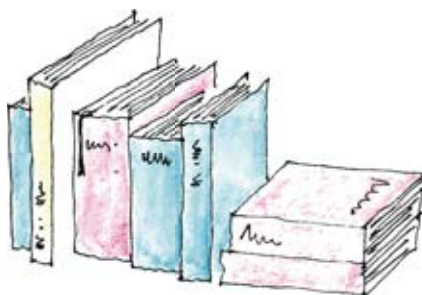
b. AVTO POLKROŽNO.OBRNITI-KL(PLOŠČAT PREDMET)

c. AVTO BOČNO.PARKIRATI-KL(PLOŠČAT PREDMET)

Če ob različnih pomanjkljivih glagolih uporabimo isti klasifikator, se spremeni vrsta dogodka (situacija), ne pa udeleženec v dogodku.

Klasifikator se združi z gibanjem in nastane klasifikatorski glagol. Slovenski znakovni jezik ima več različnih klasifikatorjev in tudi več različnih vrst glagolov (gibanja). Ali se lahko vsak klasifikator združi z vsako vrsto glagolov (gibanja)? Odgovor najdemo v temi *Vrste klasifikatorskih glagolov* (4.3).

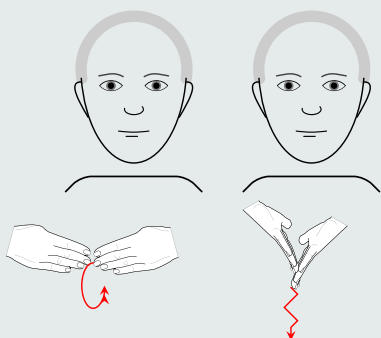

4.3 Vrste klasifikatorskih glagolov

Podobno kot običajni glagoli tudi klasifikatorski glagoli prikazujejo **dogodke**. V dogodke so vključeni različni **udeleženci**; lahko jih je več ali manj. Klasifikator v klasifikatorskem glagolu lahko označuje enega od udeležencev: **vršilca**, **pasivca** ali **orodje**. Na podlagi tega jih bomo razvrstili v tri skupine.

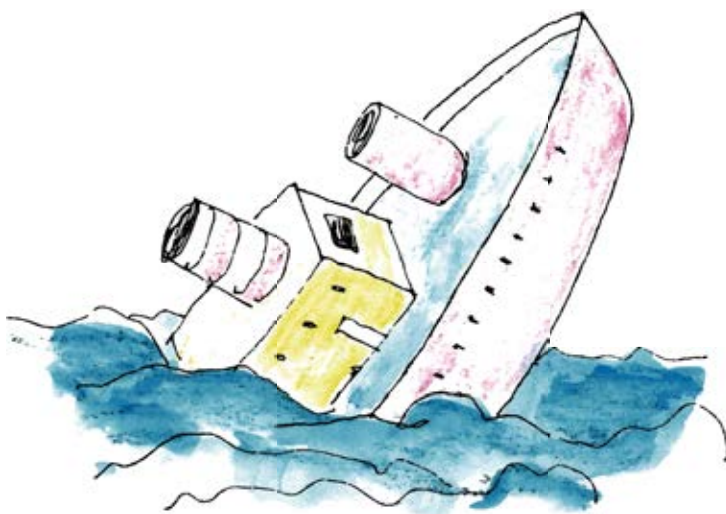
Glagoli s klasifikatorjem pasivca

V klasifikatorskih glagolih BITI-KL, NAHAJATI.SE-KL, PASTI-KL in POTOPITI.SE-KL klasifikator posnema **celega udeleženca**. V (94) glagol in klasifikator skupaj pomenita, da se je premaknil določen predmet, ki pa tega premika ni sprožil zavestno. Zato ima ta udeleženec udeležensko vlogo **pasivca**.

(94) LADJA POTOPITI.SE

Kaj se zgodi, če klasifikatorski glagol večkrat ponovimo? Oglejmo si pare stavkov: v (95a) se klasifikatorski glagol pojavi le enkrat, v (95b) pa se večkrat ponovi.

(95) a. DREVO PASTI-KL()

b. DREVO PASTI-KL()+++

Ali se zaradi ponavljanja poveča število pasivcev – ali se podaljša trajanje dogodka?. Razlika med stavkom (95a) in (95b) je v tem, da je v drugem primeru padlo več dreves. Pri tem ni pomembno, ali se kretalni prostor pri ponavljanju spreminja. Če torej ponavljamo glagol s klasifikatorjem pasivca, se poveča število pasivcev.

Glagoli s klasifikatorjem vršilca

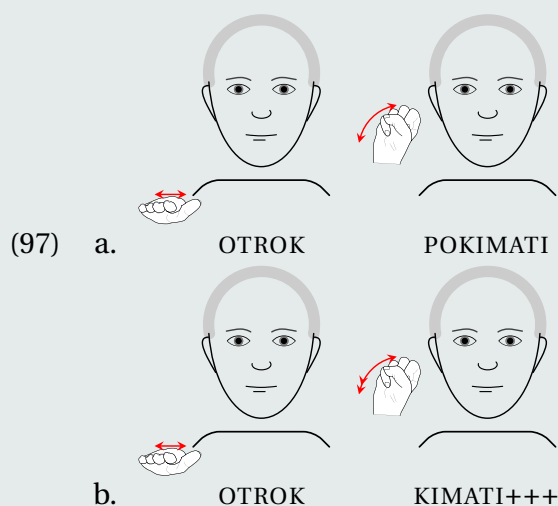
V klasifikatorskem glagolu PREMIKATI-KL klasifikator posnema **telesni del udeleženca**, na primer noge (96), glavo, roke, rep ... Ker udeleženec zavestno premika telesni del, ki ga posnema klasifikator, lahko rečemo, da klasifikator:

- označuje udeleženca, ki ima udeležensko vlogo **vršilca**,
- dopolni pomen glagola z informacijo o delu telesa, ki se giblje.

(96) OČE PREMIKATI-KL()

‘Oče s prestopa.’

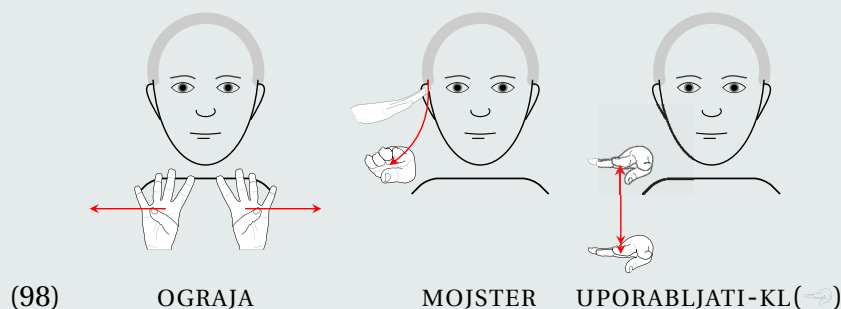
Kaj se zgodi, če klasifikatorski glagol večkrat ponovimo? Oglejmo si pare stavkov: v stavku (97a) se klasifikatorski glagol pojavi le enkrat, v stavku (97b) pa se večkrat ponovi. Ali se zaradi ponavljanja poveča število vršilcev – ali se podaljša trajanje dogodka?

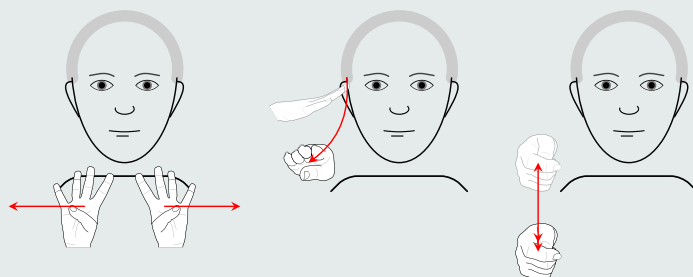
V (97a) otrok pokima enkrat, v (97b) pa večkrat. Vendar pa se zaradi ponavljanja ne poveča število glav ali število otrok. Pri tem ni pomembno, ali se kretalni prostor pri ponavljanju spreminja. Če torej ponavljamo glagol s klasifikatorjem vršilca, se podaljša čas dogajanja.

Glagoli s klasifikatorjem uporabe

V klasifikatorskem glagolu UPORABLJATI-KL(ORODJE) klasifikator posnema **orodje**, na primer čopič (98), žago, nož ... To orodje zavestno uporablja vršilec, da bi spremenil pasivca. Klasifikator označuje udeleženca z udeležensko vlogo **orodja**, vendar predpostavlja prisotnost vršilca in pasivca.

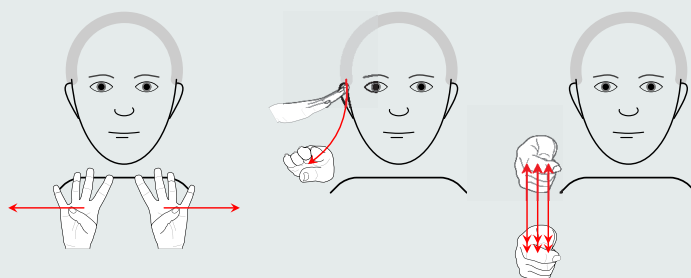

Podobno velja pri klasifikatorskem glagolu UPORABLJATI-KL(PRIJEM), ki izraža prijem. Klasifikator namreč posnema **prijem** orodja, na primer držanje čopiča (99), žage, noža ... To orodje zavestno drži (in uporablja) vršilec, da bi spremenil pasivca. Klasifikator označuje prijem, vendar predpostavlja prisotnost vršilca in pasivca:

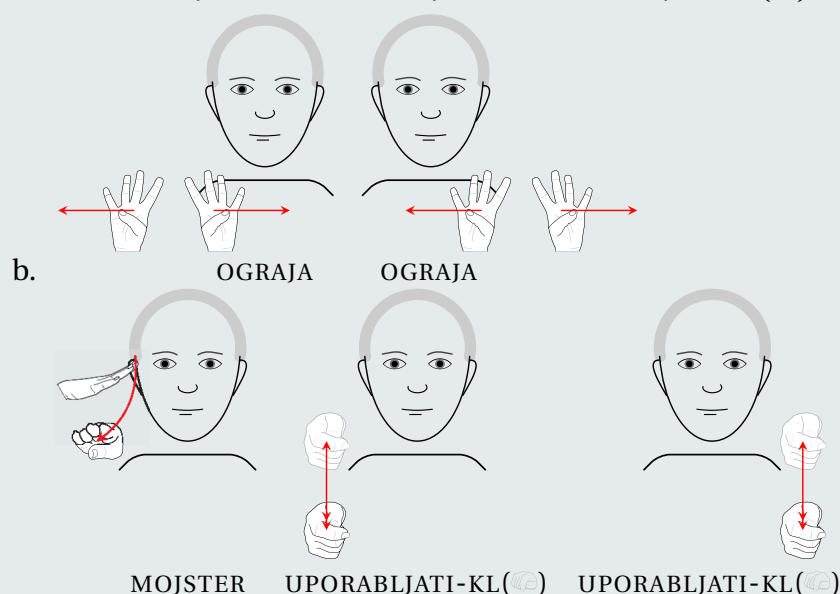

(99) OGRAJA MOJSTER UPORABLJATI-KL(🌀)

Kaj se zgodi, če klasifikatorski glagol večkrat zaporedoma ponovimo? Oglejmo si pare stavkov: v (99) se klasifikatorski glagol pojavi le enkrat, v (100a) in (100b) pa večkrat. Ali se zaradi ponavljanja poveča število pasivcev – ali se podaljša trajanje dogodka? Če klasifikatorski glagol uporabe ponavljamo v enem kretalnem prostoru, se podaljša čas dogajanja (100a). Če ga ponavljamo v več kretalnih prostorih, se poveča število pasivcev (in skupen čas dogajanja) (100b). V (100b) se poleg glagola ponovi tudi samostalniška zveza za pasivca, vendar to ni nujno. Pri ponavljanju klasifikatorskih glagolov uporabe je torej pomembno, ali se kretalni prostor pri ponavljanju spreminja ali ne.

(100) a. OGRAJA MOJSTER UPORABLJATI-KL(🌀)

b.

MOJSTER UPORABLJATI-KL(🌀) UPORABLJATI-KL(🌀)

Opazili smo, da je vrsta klasifikatorskega glagola odvisna od klasifikatorja in gibanja. To pomeni, da samo iz oblike roke še ne moremo vedeti, za katero vrsto klasifikatorskega glagola gre. Ali klasifikator vpliva tudi na strukturo stavka? To lahko izvemo iz naslednje teme *Klasifikatorski glagol in znakovni red* (4.4).

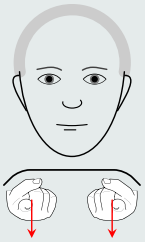
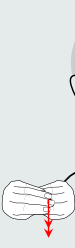
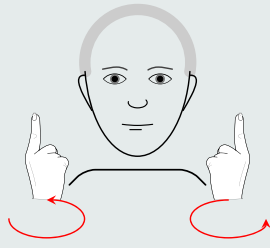
4.4 Klasifikatorski glagol in znakovni red

Znakovni red v stavku je odvisen od vrste stavka in od sobesedila. Za primerjavo običajnih in klasifikatorskih glagolov bomo vzeli osnovni znakovni red, to je znakovni red v trdilnih stavkih brez sobesedila.

Trdilni stavek z navadnim glagolom in enim udeležencem – pasivcem (101a) oziroma vršilec (101b) ima znakovni red **pasivec → glagol**.

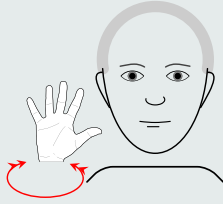
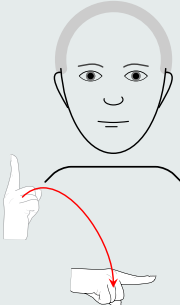
Osnovni znakovni red: 1 udeleženec + navadni glagol

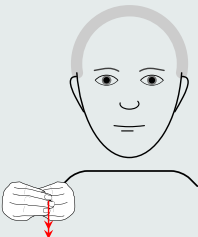
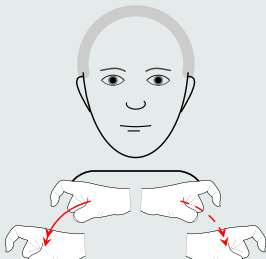
(101) a.	 DREVO	 LEŽATI	pasivec → glagol
b.	 SOSED	 SPREHAJATI.SE	

Znakovni red **pasivec → glagol** najdemo tudi v stavkih s *klasifikatorskim* glagolom in enim udeležencem – pasivcem (102a) oziroma vršilec (102b). Znakovni red je torej pri enem udeležencu enak za navadne in klasifikatorske glagole.

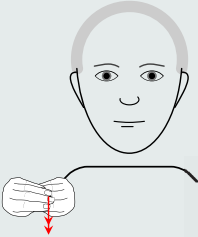
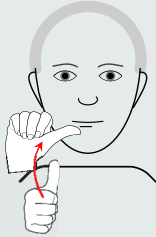
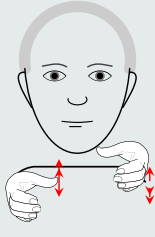
Osnovni znakovni red: 1 udeleženec + klasifikatorski glagol

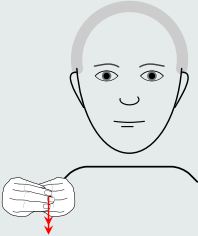
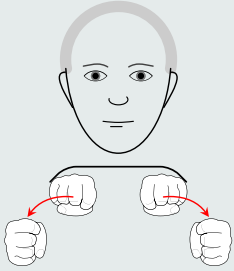
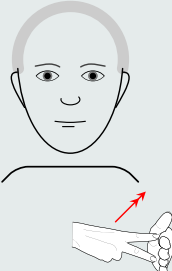
(102) a. DREVO PASTI-KL(). pasivec → glagol

b. SOSED PREMIKATI-KL(). vršilec → glagol

Trdilni stavek z navadnim glagolom in dvema udeležencema – vršilec in pasivec – ima znakovni red **vršilec → glagol → pasivec**, kot kažeta primera (103a) in (103b).

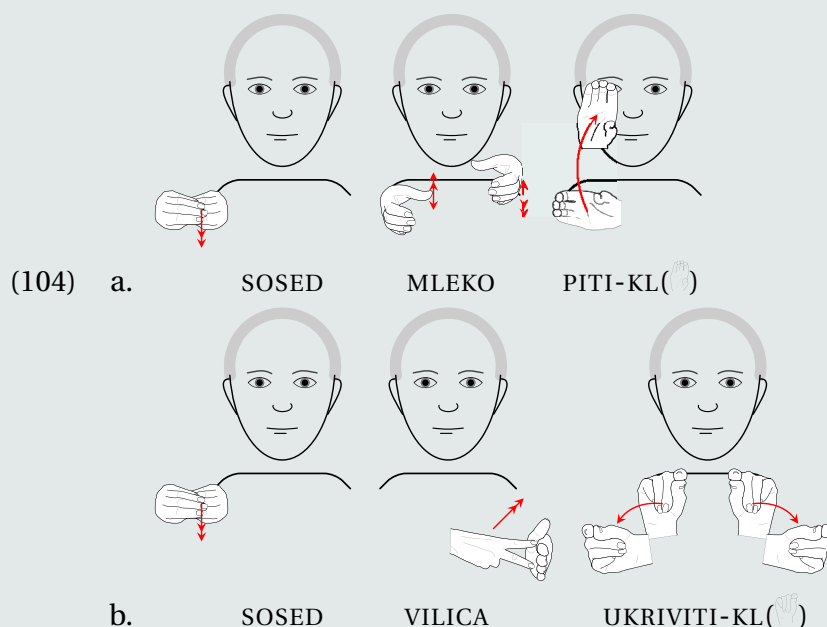
Osnovni znakovni red: 2 udeleženca + navadni glagol

(103) a. SOSED PITI MLEKO

b. SOSED POLOMITI VILICA

Trdilni stavek s klasifikatorskim glagolom in dvema udeležencema – vršilec in pasivec – ima znakovni red **vršilec** → **pasivec** → **glagol**, kot kažeta primera (104a) in (104b).

Osnovni znakovni red: 2 udeleženca + klasifikatorski glagol

Znakovni red se pri dveh udeležencih razlikuje: za navadne glagole se uporablja **vršilec** → **glagol** → **pasivec**, za klasifikatorske glagole pa **vršilec** → **pasivec** → **glagol**. Klasifikatorski glagoli se vedno uporabljajo v stavkih z znakovnim redom **vršilec** → **pasivec** → **glagol**. Če se klasifikatorski glagol spremeni v navadnega (glej temo 4.5), se začne uporabljati znakovni red, ki je značilen za navadne glagole.

Pozor! Tudi pri navadnih glagolih lahko kretalec uporabi znakovni red **vršilec** → **pasivec** → **glagol**, še posebej, če glagol večkrat ponovi (105), da s tem označi glagolski vid.⁷

⁷Za glagolski vid glej temo *Čas in trajanje dejanja* (2.3).

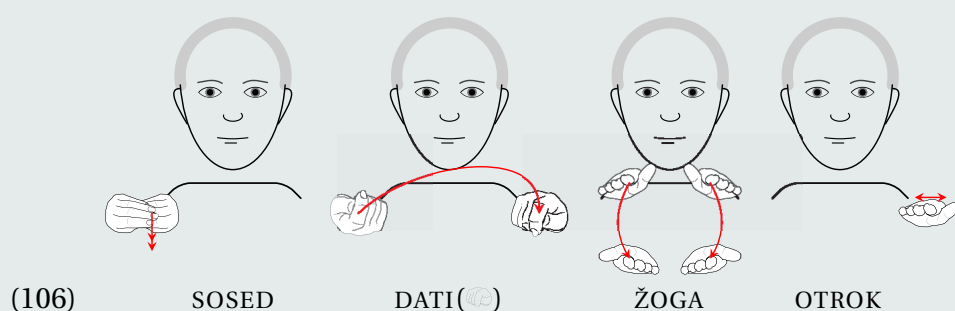
Sprememba znakovnega reda zaradi glagolskega vida

(105) SOSED MLEKO PITI+++.

vršilec → pasivec → glagol

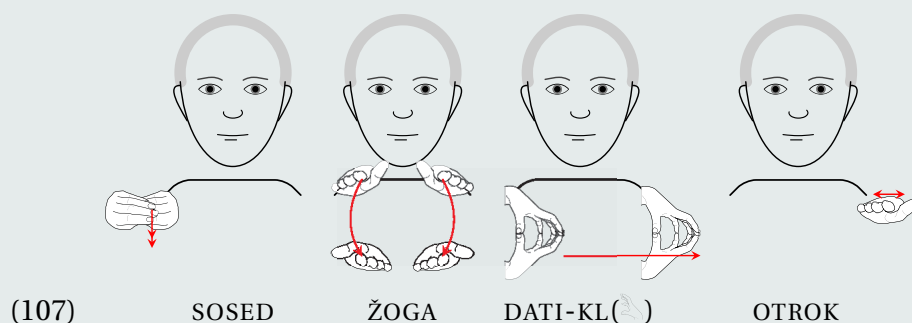
Trdilni stavek z navadnim glagolom in tremi udeleženci – vršilec, prejemnikom in pasivcem – ima znakovni red **vršilec → glagol → pasivec → prejemnik**, kot kaže primer (106).

Osnovni znakovni red: 3 udeleženci + navadni glagol

Trdilni stavek s klasifikatorskim glagolom in tremi udeleženci – vršilec, prejemnikom in pasivcem – ima znakovni red **vršilec → pasivec → glagol → prejemnik**, kot kaže primer (107).

Osnovni znakovni red: 3 udeleženci + klasifikatorski glagol

Znakovni red se pri treh udeležencih razlikuje: za navadne se uporablja **vršilec → glagol → pasivec → prejemnik**, za klasifikatorske glagole pa **vršilec → pasivec → glagol → prejemnik**. Klasifikatorski glagoli se vedno uporabljajo v stavkih z znakovnim redom **vršilec → pasivec → glagol → prejemnik**. Če se klasifikatorski glagol spremeni v navadnega (glej temo 4.5), se začne uporabljati znakovni red, ki je značilen za navadne glagole.

Pozor! Tudi pri običajnih glagolih lahko kretalec uporabi znakovni red **vršilec → pasivec → glagol → prejemnik**, še posebej, če glagol večkrat ponovi (108), da s tem označi glagolski vid.

Sprememba znakovnega reda zaradi glagolskega vida

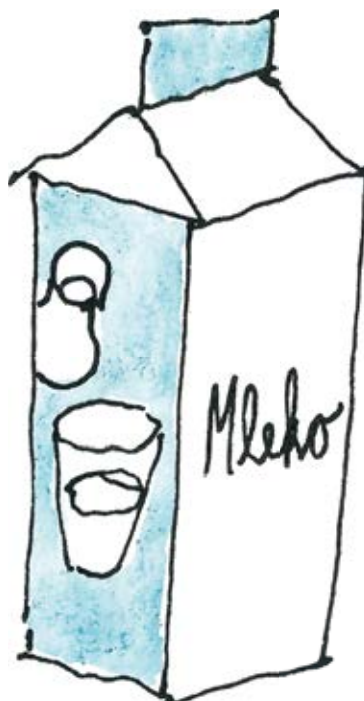
(108) SOSED ŽOGA DATI+++ OTROCI.

vršilec → pasivec → glagol → prejemnik

Kaj opazimo? Če običajni glagol v stavku nadomestimo s klasifikatorskim glagolom, se spremeni vrsti red glagola in pasivca. V stavkih z navadnim glagolom se pasivni udeleženec odkreta za glagolom, v primerih s klasifikatorskim glagolom pa se pasivni udeleženec odkreta pred glagolom. Na položaj vršilca in prejemnika klasifikatorski glagol ne vpliva. Različen položaj pasivnega udeleženca pomeni, da se navadni in klasifikatorski glagoli razlikujejo. Klasifikatorski glagoli so tesneje povezani s pasivcem, zato:

- so vedno na njegovi desni,
- ponavljanje klasifikatorskega glagola s pasivcem poveča število pasivcev, pri čemer se lahko ponavlja tudi kretnja za pasivca, vendar to ni nujno.⁸

Klasifikatorji torej vplivajo na znakovni red oziroma na stavčno skladnjo. V zadnji temi o klasifikatorjih pa si bomo ogledali, kako klasifikatorji sodelujejo v procesu ustvarjanja novih kretenj (4.5).

⁸Za ponavljanje klasifikatorskega glagola glej temo 4.3.

4.5 Ustvarjanje novih kretenj iz klasifikatorjev

Število klasifikatorjev je v vsakem znakovnem jeziku omejeno. Zelo redko nastane nov klasifikator in zelo redko se klasifikator spremeni. V tem pogledu klasifikatorji niso podobni samostalnikom ali glagolom, saj novi samostalniki in glagoli neprestano nastajajo. Vendar pa kretalci klasifikatorske glagole zelo pogosto uporabijo, da iz njih naredijo novo kretnjo. Ustvarjanje novih kretenj imenujemo znakovtorje. Ogledali si bomo tri znakovtorne procese:

Leksikalizacija – iz klasifikatorskega glagola nastane navaden glagol.

Posamostaljenje – klasifikatorskemu glagolu spremenimo gibanje in iz njega nastane samostalniček.

Zlaganje – samostalniku dodamo klasifikatorski glagol in nastane nov samostalniček.

Znakotvorje

Leksikalizacija

1. Poglejmo dva nova glagola, ki sta nastala iz klasifikatorskih glagolov:

- (109) a. UPORABLJATI-KL(TELEFON)_{uho}.
b. _aPOKLICATI.PO.TELEFONU_b.

Oblika roke pri POKLICATI.PO.TELEFONU ne pomeni več udeleženca, saj uporabimo isto obliko, ko kličemo s pametnim telefonom (ki ni v obliki slušalke). Tudi gibanje več ne posnema uporabe telefona (prislonjen k ušesu), ampak se uporablja za označitev ujemanja (poteka od kretalčevega ušesa do pasivca).

2. Oblika roke pri SKAKATI ne pomeni več udeleženca ('dvonožca'), saj uporabimo isto obliko, tudi če skače žival, ki ima štiri noge. Iz posnemovalne kretnje je nastal navaden glagol; klasifikatorski glagol se je leksikaliziral.

- (110) a. PREMİKATI.SE.GOR.IN.DOL-KL(DVONOŽEC).
b. SKAKATI.

Posamostaljenje

Primeri novih kretenj, ki so nastale iz klasifikatorskih glagolov z zmanjšanjem dolžine gibanja in podvojitvijo gibanja:

- (111) a. VOZITI-KL(LETALO) → LETALO
b. VOZITI-KL(LADJA) → LADJA

Te kretnje so samostalniki, ki so nastali iz klasifikatorskih glagolov. Ta proces imenujemo posamostaljenje. To pomeni, da kretnje niso več posnemovalne, pač pa so postale običajni samostalniki. Čeprav se letalu lahko polomijo krila, bodo kretalci za ta predmet še vedno uporabili kretnjo, katere oblika roke spominja na predmet s krili.

Zlaganje

Primeri novih kretenj, ki so nastale iz že obstoječih samostalnikov z dodajanjem klasifikatorskih glagolov:

- (112) a. TELEFON + NAHAJATI.SE-KL(OSEBA) → 'telefonist'
 b. ROŽA + NAHAJATI.SE-KL(POSODA) → 'lončnica'

Pri ustvarjanju teh samostalnikov smo za osnovo vzeli že obstoječ samostalnik. Dodali smo mu klasifikatorski glagol. Tako je nastal samostalnik s sorodnim pomenom – sodi v isto znakovno družino. Pomen nastalega samostalnika je sicer smiseln glede na njegove sestavine, vendar ni povsem predvidljiv. Ta proces imenujemo zlaganje.

Ko smo začeli raziskovati klasifikatorje, se nam je zdelo, da podoben način uporabljajo tudi slišišči pri nejezikovnem sporazumevanju. Vprašali smo se, ali so klasifikatorji sploh del jezika. Sedaj lahko rečemo, da to drži, saj zanje velja, da:

- je njihova raba odvisna od vrste glagola;
- vplivajo na sestavo stavka (na znakovni red);
- sodelujejo pri ustvarjanju novih kretenj.

Zaradi teh značilnosti lahko potrdimo, da so klasifikatorji gotovo del jezika. To je bila zadnja tema iz sklopa klasifikatorji. Nadaljujemo z novim poglavjem *Skladnja* (3).

SLOVARČEK: KLASIFIKATORJI

Klasifikator je oblika roke, ki posnema vizualno podobo predmeta. Pomen klasifikatorja je splošen: klasifikator ni ne lastno ne občno ime, saj ne predstavlja ene same vrste predmetov, ampak več tipov predmetov oziroma skupino predmetov, ki si je v nečem podobna.

Klasifikatorski glagol je glagol, ki z obliko roke (klasifikatorjem) posnema obliko in velikost predmeta, z gibanjem pa njegov obstoj, premikanje ali rokovanje z njim.

Leksikalizacija je znakovni proces, pri katerem iz klasifikatorskega glagola nastane naveden glagol.

Glagol s klasifikatorjem pasivca je tisti, pri katerem oblika roke (klasifikator) posnema vizualno podobo celega udeleženca.

Glagol s klasifikatorjem vršilca je tisti, pri katerem oblika roke (klasifikator) posnema vizualno podobo telesnega dela udeleženca.

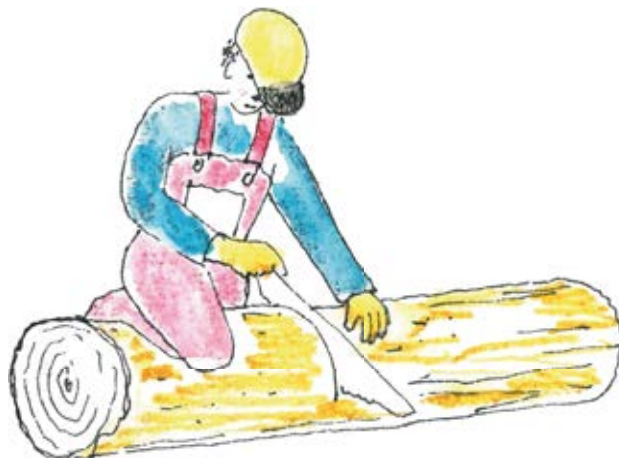
Glagol s klasifikatorjem uporabe je tisti, pri katerem oblika roke (klasifikator) posnema vizualno podobo uporabe udeleženca z udeležensko vlogo orodja.

Orodje je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na tisto, s čimer je vršilec opravil dejanje.

Posamostaljenje je znakovni proces, pri katerem klasifikatorskemu glagolu okrnemo gibanje in iz njega nastane samostalnik.

Zlaganje je znakovni proces, pri katerem samostalniku dodamo klasifikatorski glagol in nastane nov samostalnik.

Znakotvorje je v jezikoslovju proces tvorjenja novih kretenj iz obstoječih kretenj.

Skladnja

5 ZNAKOVNI RED

Uvod

V tej Priročni video slovnici slovenskega znakovnega jezika smo že predstavili **fonologijo** in **morfologijo** slovenskega znakovnega jezika. Fonologija in morfologija se osredotočata na posamezne kretnje: fonologija na tiste sestavne dele, ki nimajo pomena, morfologija pa na tiste sestavne dele, ki imajo pomen. Sedaj nadaljujemo s **skladnjo**.

Skladnja vsebuje navodila, kako sestavljamo kretnje, da nastane **znakovna zveza** ali da nastane **stavek**. Navodilo za sestavljanje znakovnih zvez in stavkov je enako. V resnici je zelo preprosto: vzemi dve kretnji in ju **združi**. Nikoli treh kretnj naenkrat (113a), vedno samo dve (113b). Zakaj samo dve? Tako delujejo človeški možgani na splošno. Tudi računamo na ta način. Ne moremo deliti treh števil naenkrat (114a), temveč le dve (114b). Najprej delimo dve števili in nato rezultat delimo še s tretjim številom.

(113) SZJ

a. (MIZA + OKROGEL + POLOMITI)

b. (MIZA + OKROGEL) + POLOMITI

(114) Matematika

a. (12 : 3 : 4)

b. (12 : 3) : 4

Ko sta kretnji združeni, ju lahko zopet združimo z novo kretnjo. Kako dolgo to lahko počnemo? Jezik glede tega nima omejitev. Kljub temu nikoli ne združujemo izredno dolgih stavkov. Razlog je naš **delovni spomin**. Dolge in kompleksne stavke je namreč težje procesirati.

Skladnjo začnemo s sklopom o **znakovnem redu**. Kaj vse so njegove vsebine?

- V temi *Znakovna zveza* (5.1) bomo predstavili, kako iz dveh kretnj naredimo podredno znakovno zvezo. Če imamo dve znakovni zvezi, ki sta iste vrste, ju lahko povežemo v priredno znakovno zvezo. V tej temi bomo preverili tudi mimiko v prirednih zvezah.
- Kako se znakovna zveza razlikuje od stavka? Razlika je lahko le v mimiki, kot bomo ugotovili v temi *Stavek brez glagola* (5.2).
- V temi *Osnovni znakovni red* (5.3) bomo skupaj zbrali in povzeli vse delčke o osnovnem in neosnovnem znakovnem redu, ki jih vsebujejo druge teme v tej slovnici, na primer tema *Klasifikatorski glagol in znakovni red* (4.4) in tema *Krajevni stavki* (6.1).
- V temi *Neosnovni znakovni red: tema* (5.4) bomo odkrivali, zakaj in kako lahko osnovni znakovni red spremenimo v neosnovnega.

5.1 Znakovna zveza

Osnovno navodilo skladnje je **združevanje kretenj**. Primerjali ga bomo z navodili za računanje.

Ko delimo dve števili, moramo paziti na vrstni red (115a). Števil ne smemo zamenjati, saj bi bil rezultat napačen (115b). Ko seštevamo dve števili, ni treba paziti na njun vrstni red (116a). Števili lahko zamenjamo, saj je rezultat enak (116b).

(115) Deljenje

a. $12 : 3 = 4$

b. $3 : 12 = 0,25$

(116) Seštevanje

a. $12 + 3 = 15$

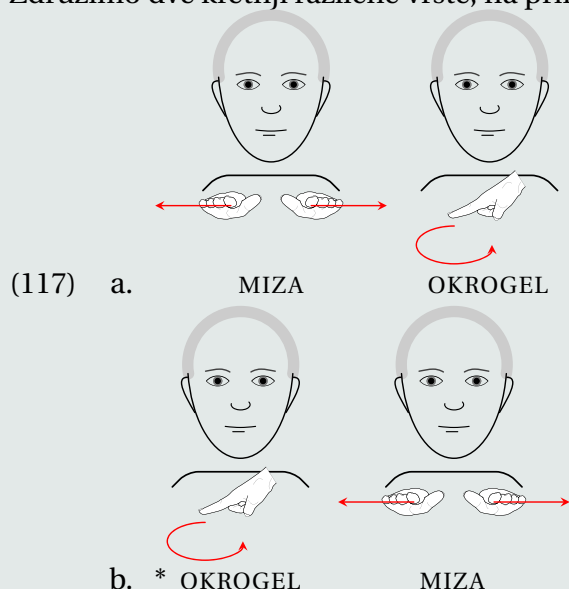
b. $3 + 12 = 15$

V slovenskem znakovnem jeziku imamo sicer le en proces, združevanje kretenj, vendar je pomembno, ali združujemo kretnje iste vrste ali različne vrste. Poglejmo, kako sestavimo **znakovno zvezo**.

Združevanje kretenj v znakovno zvezo

Podredna znakovna zveza

Združimo dve kretnji različne vrste, na primer samostalnik in pridevnik:

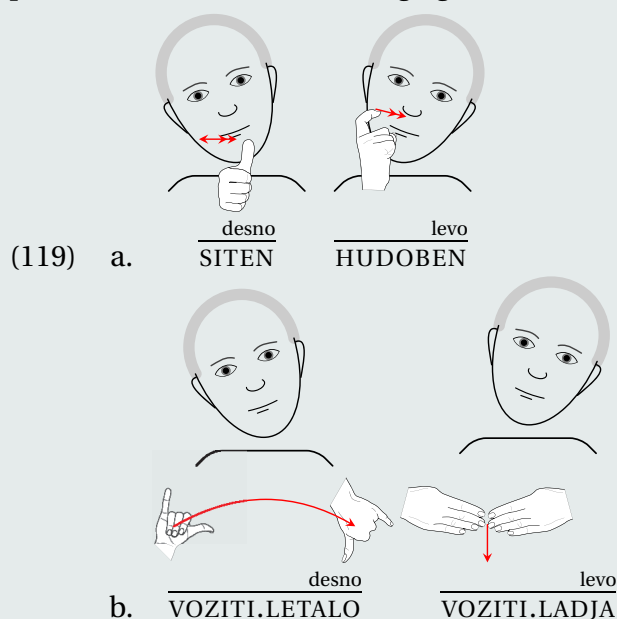
Opazimo, da je znakovni red kretenj določen (117a) in da kretenj zato ne smemo obrniti (117b). V primeru (117a) je ena od kretenj bolj pomembna, saj določa, kakšne naloge v stavku bo zveza lahko opravljala. Ta kretnja se imenuje **jedro**.

Priredna znakovna zveza

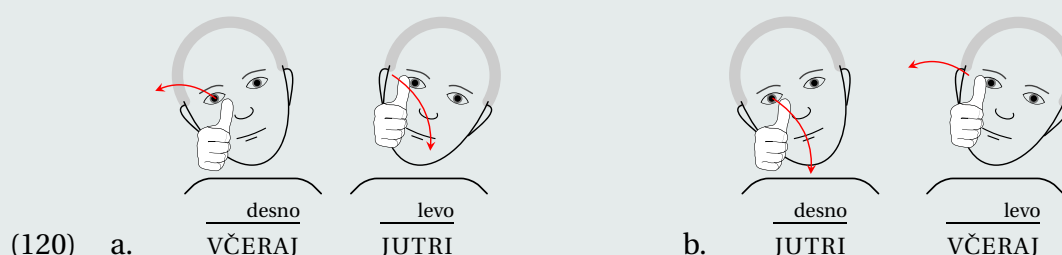
Pri združevanju dveh kretenj v priredno znakovno zvezo (118a) moramo dodati mimiko. Eno od kretenj pokažemo z nagibom glave in telesa v desno, drugo kretnjo pa z nagibom glave in telesa v levo. Ob tem se lahko menja tudi glavna roka (118b).

Zgoraj smo združili dve samostalniški zvezi (118a), sedaj pa isto pokažimo še z dvema pridevnikoma (119a), dvema glagoloma (119b) in dvema prislovoma (120a–120b).

Opazimo, da lahko kretnji v vsaki priredni znakovni zvezi obrnemo, na primer:

Kaj pa več kot dve kretnji? V slovenskem znakovnem jeziku obstaja zelo priročen način, kako lahko v eno priredno znakovno zvezo vključimo več kot dve kretnji: kretnje preprosto naštejemo na prste in med tem nagibamo glavo izmenično levo in desno (121).

Več kot dve kretnji v priredni zvezi

(121) $\frac{\text{desno}}{\text{ENA STOL}}, \frac{\text{levo}}{\text{DVA OMARA}}, \frac{\text{desno}}{\text{TRI MIZA}}, \frac{\text{levo}}{\text{ŠTIRI KAVČ}}$

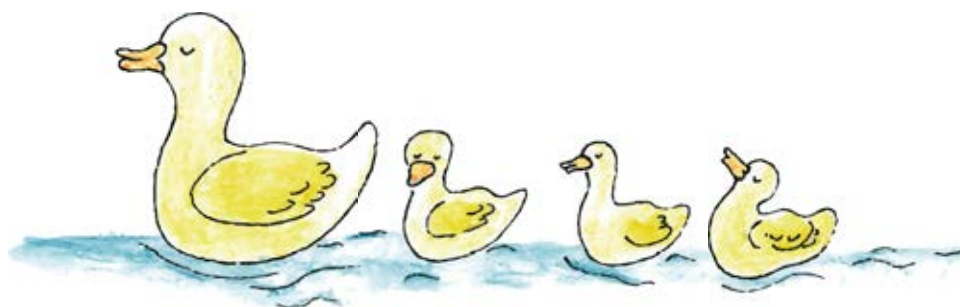
Pozor! V priredno znakovno zvezo lahko združimo le kretnje iste vrste. Če bi povezali samostalnik in glagol (122a) ali pridevnik in prislov (122b), to ne bi bilo slovnično.

Kretnje v priredni zvezi morajo biti iste vrste

(122) a. $\frac{\text{desno}}{*MAMA} \frac{\text{levo}}{PLUTI}$
 b. $\frac{\text{desno}}{*SITEN} \frac{\text{levo}}{VČERAJ}$

V slovenskem znakovnem jeziku sta dve kretnji v priredno znakovno zvezo torej povezani s pomočjo mimike. V govornih jezikih tovrstne mimike ni. Govorni jeziki namesto mimike uporabijo posebno besedo (imenujemo jo **veznik**), kakršna je 'in' v slovenščini. Tudi v slovenskem znakovnem jeziku nekateri kretalci poleg mimike uporabijo posebno kretnjo, in sicer PLUS1 ali PLUS2. A pozor! Mimični veznik je v slovenskem znakovnem jeziku obvezen, ročni veznik pa ne. Morda se je ročni veznik PLUS1/PLUS2 v slovenskem znakovnem jeziku pojavil celo zaradi vpliva slovenščine.

Na podoben način kot znakovne zveze lahko sestavljamo tudi cele stavke. Ogleдали si jih bomo v temi *Stavek brez glagola* (5.2), temi *Osnovni znakovni red* (5.3) in temi *Neosnovni znakovni red* (5.4).

5.2 Stavek brez glagola

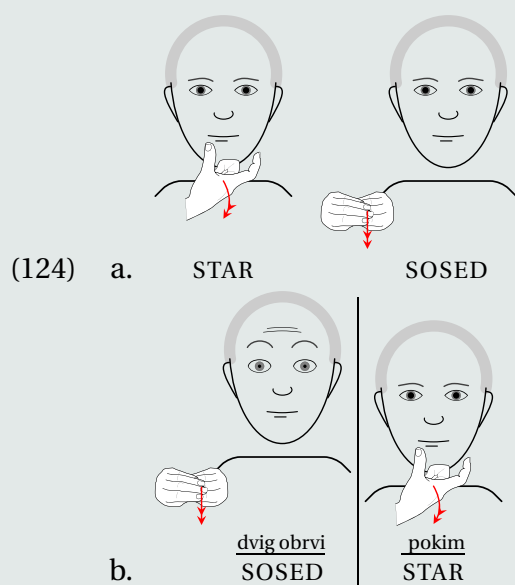
V prejšnji temi smo si ogledali, kako povezujemo kretnje. Poudarili smo, da zaporedja dveh kretenj, ki nista iste vrste, ne smemo kar obrniti. Kljub temu se v nekaterih primerih zdi, da znakovni red niti v podrednih znakovnih zvezah ni pomemben. Poglejmo primere.

Zaporedje združevanja

Občutek imamo, da sta oba primera (123a) in (123b) enako dobra. Vendar se pojavlja vprašanje, ali sta enako sestavljena. Ali res pomenita isto? Raziščimo!

- (123) a. STAR + SOSED
b. SOSED + STAR

Kako bi dejansko odkretali zaporedji STAR + SOSED in SOSED + STAR?

Opazimo lahko tri razlike:

1. **Premor.** V zaporedju STAR + SOSED (124a) sta kretnji tesno skupaj, v zaporedju SOSED + STAR (124b) pa je med njima premor.
2. **Mimika.** V zaporedju STAR + SOSED (124a) sta obe kretnji običajno brez mimike; če se mimika pojavi, je enaka za obe kretnji. V zaporedju SOSED + STAR (124b) prvo kretnjo spremljajo dvignjene obrvi, drugo pa kimanje. Vsaka kretnja ima torej svojo mimiko.

3. **Razdružljivost.** V obe zaporedji poskusimo dodati še tretjo kretnjo – kazalno kretnjo IX. V zaporedju STAR + SOSED se kretnja IX ne more vriniti med kretnji (125a), v zaporedju SOSED + STAR pa se lahko (125b).

Razdružljivost

- (125) a. *STAR IX SOSED
 $\frac{\text{dvig obrvi}}{\text{SOSED}} \mid \frac{\text{pokim}}{\text{IX STAR}}$
 b. SOSED IX STAR

Obe zaporedji (STAR + SOSED in SOSED + STAR) sta torej možni zato, ker gre za dve različni strukturi, ki imata dva različna pomena.

- V prvi strukturi sta kretnji vedno v istem zaporedju – na primer najprej pridevnik, nato samostalnik. Kretenj ne moremo prekiniti s kazalno kretnjo (IX), saj tvorita eno samo znakovno zvezo, in sicer **podredno znakovno zvezo**. Podredna znakovna zveza ima svoje jedro, ki določa, katere naloge bo zveza lahko opravljala v stavku.
- Pri drugi strukturi smo povezali dve znakovni zvezi. Kako to vemo? Opremljeni sta vsaka s svojo mimiko, med njima je premor in pogosto tudi kazalna kretnja. To je posebna vrsta stavka, ki ga bomo imenovali **stavek brez glagola**.

Stavek brez glagola

Značilnost stavkov brez glagola je, da vsebujejo dve slovarski kretnji, ki nista glagola, na primer **samostalnik + pridevnik** (126a) ali **samostalnik + samostalnik** (126b). Ne povezuje ju slovarski glagol, marveč mimika:

- (126) a. $\frac{\text{dvignjene obrvi}}{\text{SOSED}} \mid \frac{\text{pokim}}{(\text{IX}) \text{ STAR.}}$ b. $\frac{\text{dvignjene obrvi}}{\text{SOSED}} \mid \frac{\text{pokim}}{(\text{IX}) \text{ MOJSTER.}}$

Kako torej sestavimo stavek brez glagola?

1. Prvi kretnji dodamo mimiko **dvignjene obrvi**;
2. Naredimo **premor**, v katerem zamenjamo mimiko;
3. Drugi kretnji dodamo **pokim**.

Pozor! V vseh jezikih obstajajo stavki brez slovarskega glagola. V znakovnih jezikih funkcijo glagola v teh stavkih prevzame mimika, v nekaterih govornih jezikih pa pomožni glagol 'biti'. Gre za informacijo, ki nam bo koristila zlasti pri prevajanju iz slovenskega znakovnega jezika v slovenščino ali obratno. Nadaljujemo s temo *Osnovni znakovni red* (5.3).

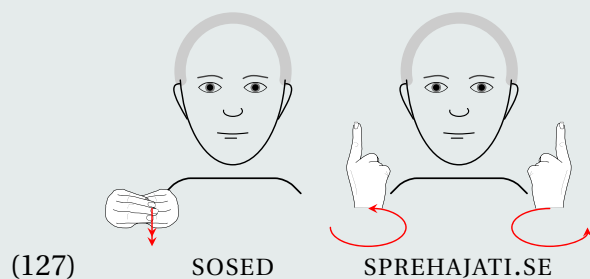
5.3 Osnovni znakovni red

V prejšnji temi smo videli, da obstajajo stavki brez glagola. V resnici jim manjka le slovarski glagol, funkcijo glagola pa prevzame mimika. Običajni stavki pa vendarle vsebujejo slovarski glagol. Ta glagol je pomensko jedro stavka, saj določi, kateri udeleženci bodo izbrani v stavku: vršilec, prejemnik in/ali pasivec. Oglejmo si stavke z osnovnim znakovnim redom.

Osnovni znakovni red

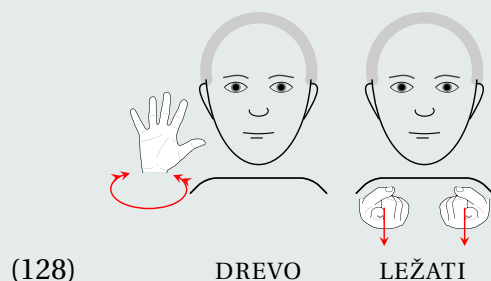
1 udeleženec

Trdilni stavek z enim udeležencem – vršilcem (127).

vršilec → glagol

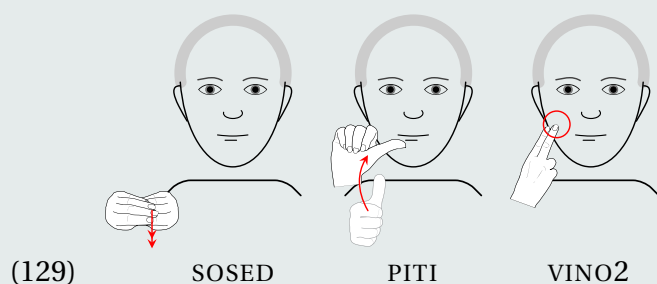
Trdilni stavek z enim udeležencem – pasivcem (128).

pasivec → glagol

2 udeleženca

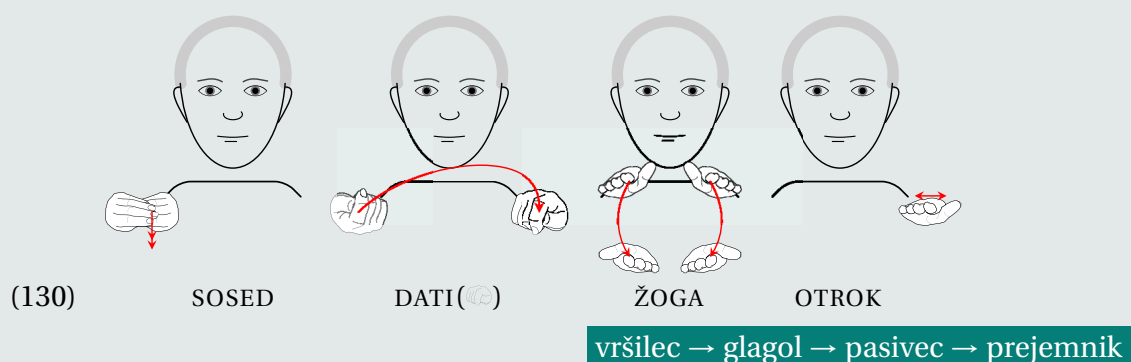
Trdilni stavek z dvema udeležencema – vršilcem in pasivcem (129).

vršilec → glagol → pasivec

3 udeleženci

Trdilni stavek s tremi udeleženci – vršilec, prejemnikom in pasivcem (130).

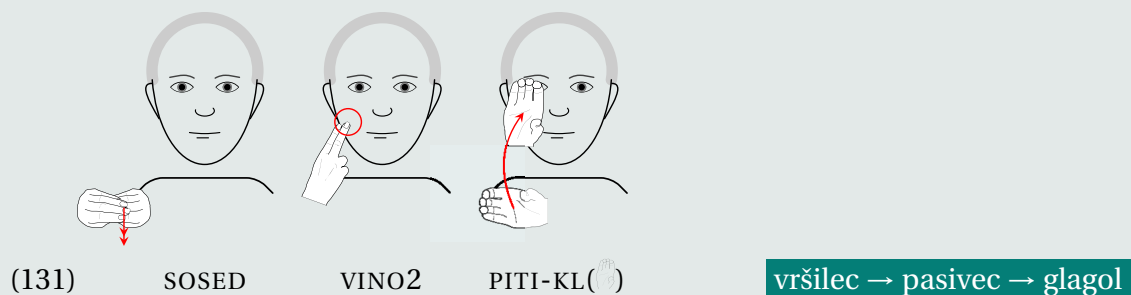
V slovenskem znakovnem jeziku obstajajo tudi glagoli, ki so izjeme, saj je osnovni znakovni red v njihovih stavkih nekoliko spremenjen. Nekateri glagoli zamenjajo svoje mesto s pasivcem, tako da se znakovni red **glagol → pasivec** spremeni v **pasivec → glagol**. To so klasifikatorski glagoli, obratni glagoli in nedovršni glagoli.

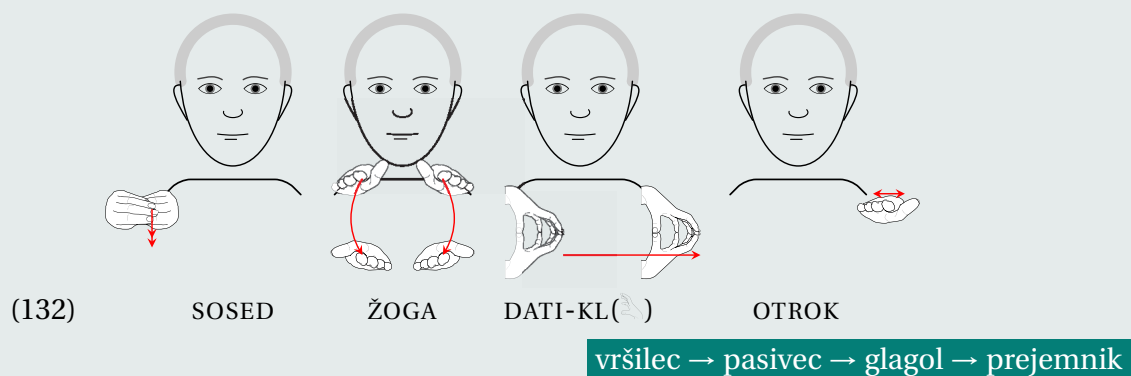
Osnovni znakovni red – izjeme (neosnovni znakovni red)

Klasifikatorski glagoli

Trdilni stavek s klasifikatorskim glagolom in dvema udeležencema (131).

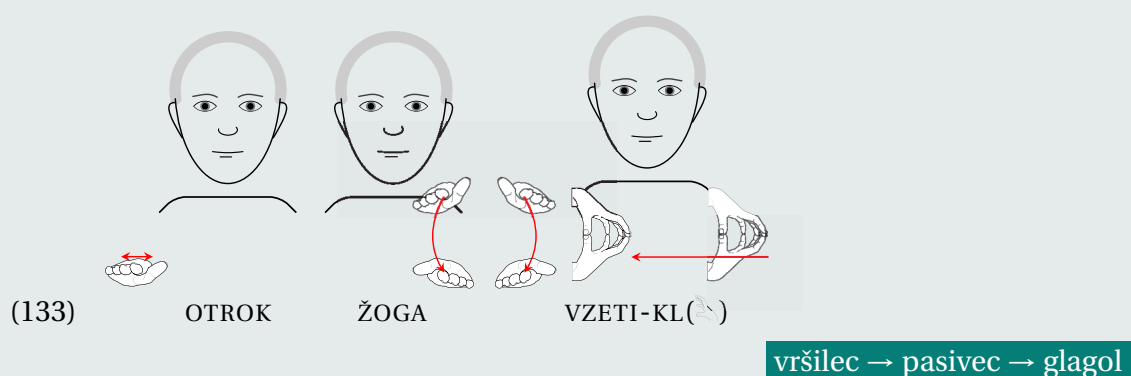

Trdilni stavek s klasifikatorskim glagolom in tremi udeleženci (132).

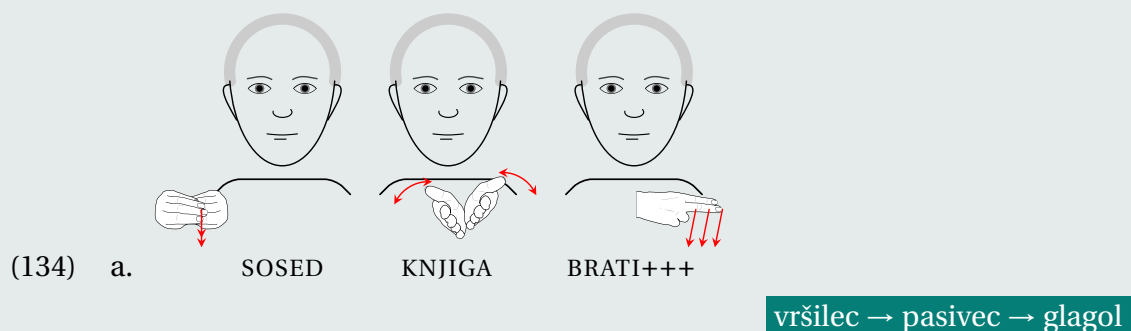
Obratni glagoli

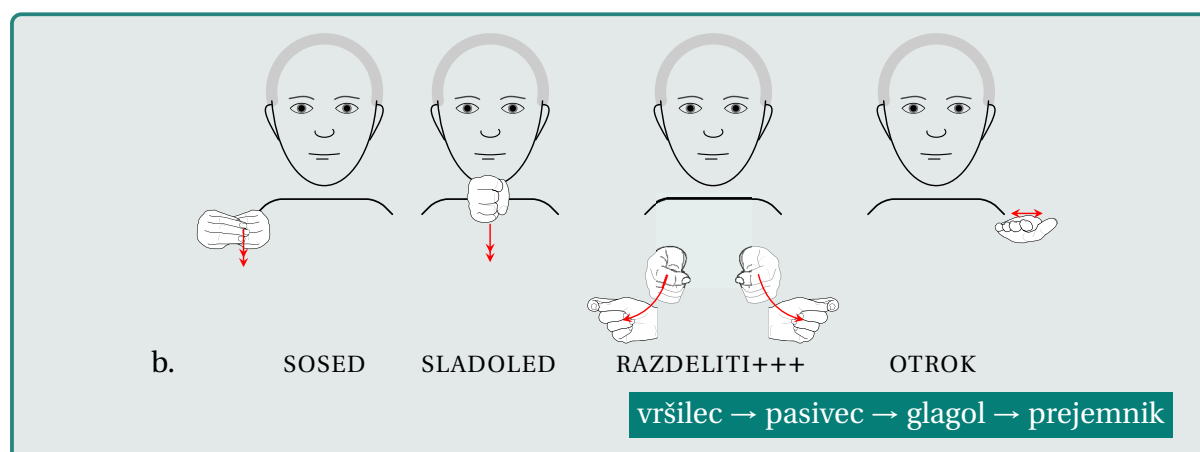
Trdilni stavek z obratnim glagolom in dvema udeležencema (133).

Nedovršni glagoli

Če glagol večkrat ponovimo, s tem označimo nedovršni glagolski vid (več o glagolskem vidu izvemo v temi *Čas in trajanje dejanja* (2.3)). Glagol v nedovršenem glagolskem vidu običajno odkretamo po pasivcu. Oglejmo si trdilni stavek z nedovršnim navadnim glagolom in dvema udeležencema (134a) ter tremi udeleženci (134b).

Spoznali smo osnovni znakovni red v stavku z navadnim glagolom. Dodali smo **klasifikatorske glagole**, **obratne glagole** in **nedovršne navadne glagole**. To so izjeme, saj povzročajo spremembe v zaporedju pasivca in glagola.

Pozor! Navadni glagoli, ki so odkretani na telesu (**obtelesni glagoli**), imajo le osnovni znakovni red. Če ne bi uporabili osnovnega znakovnega reda, ne bi bilo več jasno, kateri udeleženec je vršilec, kateri prejemnik in kateri pasivec. Pri navadnih obtelesnih glagolih znakovni red lahko spremenimo le, če v stavek dodamo drug način, s katerim pokažemo, kateri udeleženec ima katero funkcijo – na primer pomožni glagol LOK, o katerem govori tema *Pomožni glagol* (3.4). Za navadne **prostorske glagole** pa osnovni znakovni red ni obvezen. Ti glagoli namreč že sami izrazijo ujemanje, zato ne potrebujemo osnovnega znakovnega reda, da bi bilo jasno, kateri udeleženec ima katero funkcijo. Zato imajo navadni prostorski glagoli poleg osnovnega tudi neosnovni znakovni red.

A zakaj osnovni znakovni red sploh spreminjamo? Odgovor prinaša naslednja tema *Neosnovni znakovni red: tema* (5.4).

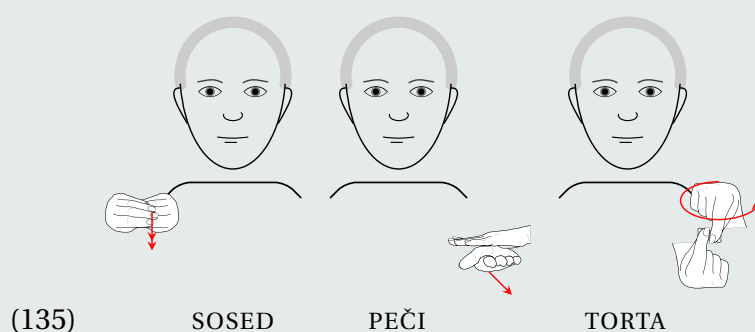
5.4 Neosnovni znakovni red: tema

V prejšnji temi smo spoznali osnovni znakovni red pri navadnih glagolih in nekaj izjem: klasifikatorske glagole, obratne glagole in nedovršne navadne glagole. Namignili smo, da poleg osnovnega znakovnega reda obstaja tudi **neosnovni znakovni red**. Znakovnega reda ne spreminjamo brez vzroka. Kdaj pa ga lahko spremenimo?

Stavki nikoli ne stojijo sami zase, ampak so del sporočila. Če želimo sporočilo smiselno oblikovati, moramo informacije med seboj povezati. Kako to storimo? Spremenimo znakovni red!

Sporočilo si običajno zamislimo tako, da začnemo s staro informacijo in zaključimo z novo informacijo. Ko si zamislimo, kaj želimo povedati, moramo sporočilo izraziti v stavku.

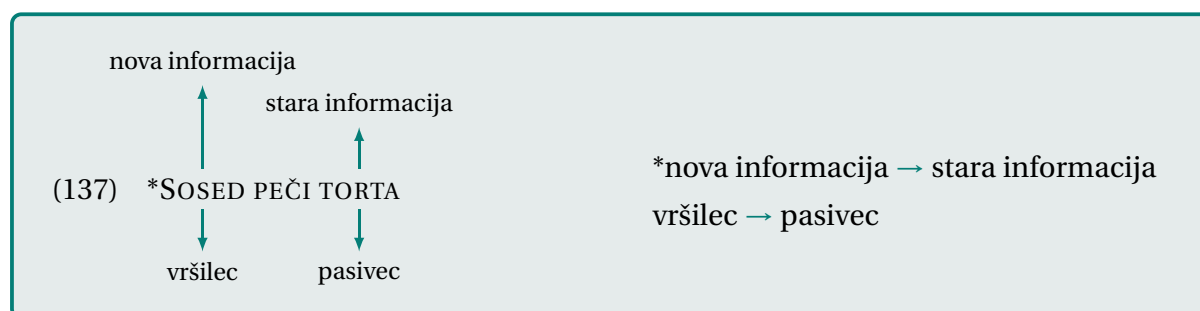
Primer

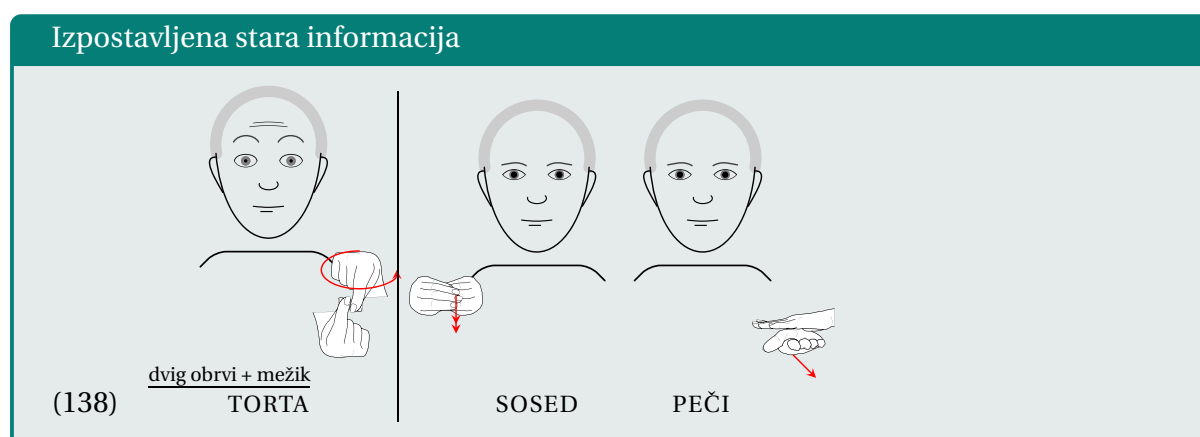
Stavek običajno začnemo z vršilec in končamo s pasivcem. Če vršilec predstavlja staro informacijo, pasivec pa novo informacijo, se struktura sporočila in struktura stavka prekrivata. Torej je sporočilo ustrezno izraženo – na primer v stavku (136).

Če pa novo informacijo predstavlja pasivec, staro informacijo pa vršilec, se strukturi ne prekrivata in sporočilo ni ustrezno izraženo (137).

Težavo rešimo tako, da tisto kretnjo, ki predstavlja staro informacijo, premestimo na začetek stavka. Ker se zaradi tega spremeni osnovni znakovni red, moramo premeščeno kretnjo nujno označiti. Označimo jo z dvignjenimi obrvmi, pomežikom in premorom. Tako označeno kretnjo imenujemo **tema**.

Temo zelo pogosto uporabljamo za izražanje časa in kraja dogodka. Več o tem izvemo v temah *Čas in trajanje dejanja* (2.3), *Krajevni stavki* (6.1) in *Obstoj, premikanje in krajevni prislovi* (6.4). Do sedaj pa smo že odgovorili na tri vprašanja:

- **Zakaj spreminjamo znakovni red?** Zato, da ločimo staro informacijo od nove.
- **Kako spreminjamo znakovni red?** Kretnjo, ki predstavlja staro informacijo, premestimo na začetek stavka.
- **Kaj spremlja spremembe znakovnega reda?** Temo označimo z mimiko: dvignjenimi obrvmi, pomežikom in premorom.

To je bila zadnja tema iz sklopa *Znakovni red*, nadaljujemo s sklopom *Izražanje kraja* (6).

SLOVARČEK: ZNAKOVNI RED

Informacija je podatek, ki ga lahko uporabimo. V jezikoslovju ločimo med staro oziroma že znano informacijo ter novo oziroma neznano informacijo. Stavke običajno organiziramo tako, da začnemo s staro informacijo in končamo z novo informacijo. To imenujemo členitev po aktualnosti.

Jedro je kretnja, ki določa vrsto znakovne zveze.

Nova informacija se v slovenskem znakovnem jeziku izrazi v drugem delu stavka.

Skladnja je del jezikovne zmožnosti, ki nam omogoča združevanje kretenj.

Stara informacija se v slovenskem znakovnem jeziku izrazi v prvem delu stavka, pogosto kot tema.

Stavek je znakovna zveza, ki opisuje dogodek in katere jedro je običajno glagol, ki ga dopolnjuje več ali manj udeležencev. V stavku brez glagola funkcijo glagola opravlja mimika.

Tema je posebej označena znakovna zveza, ki predstavlja staro informacijo.

Vezniška mimika oziroma nagib glave/telesa levo in desno se v slovenskem znakovnem jeziku uporablja kot veznik.

Združevanje je osnovni jezikovni proces, v katerem iz dveh jezikovnih elementov (kretenj ali znakovnih zvez) nastane znakovna zveza.

Znakovna zveza je podredna ali priredna združitev dveh kretenj ali manjših znakovnih zvez.

Znakovni red je vnaprej določeno zaporedje kretenj v določeni vrsti stavka. Čeprav tega ne opazimo, vsak stavek najprej združimo glede na osnovni znakovni red in ga šele nato po potrebi preoblikujemo v neosnovni znakovni red.

6 POKAZATI KRAJ V SZJ

Uvod

Ko gledamo list papirja, se s pogledom osredotočimo ali na črke ali na belo podlago, na kateri so natisnjene. Črk in podlage ne moremo gledati hkrati. **Podlaga** je običajno večja, ni gibljiva in ni živa. **Lik** je običajno manjši, gibljiv oziroma živ.

Podlaga	Lik
• velika • ni gibljiva • ni živa	• majhen • gibljiv • živ

Položaj črke določamo glede na papir, na katerem je natisnjena. Podobno tudi položaj človeka določamo glede na podlago – prostor, v katerem se nahaja. Vendar se vloge lahko tudi zamenjajo. Tudi človek lahko postane podlaga. Tako na primer položaj komarja, ki nam leta okoli glave in nas bo vsak hip pičil, določimo glede na sebe.

V eni situaciji smo torej lik, v drugi podlaga, ne moremo pa biti oboje hkrati. Kako se to pokaže v slovenskem znakovnem jeziku?

- V slovenskem znakovnem jeziku kraj običajno pokažemo s pomočjo krajevnih stavkov. Spoznali jih bomo v prvi temi tega sklopa, *Krajevni stavki* (6.1).
- V temi *Podlaga in lik* (6.2) bomo preverili, kaj potrebujemo, da pokažemo kraj.
- V temi *Pomožni ostanek* bomo analizirali pomožno roko (6.3).
- V slovenskem znakovnem jeziku ne obstaja kretnja za glagol 'biti'. V nekaterih primerih ga nadomešča glagol IMETI. V temi *Obstoj, premikanje in krajevni prislovi* (6.4) ga bomo raziskali skupaj z glagoli premikanja.

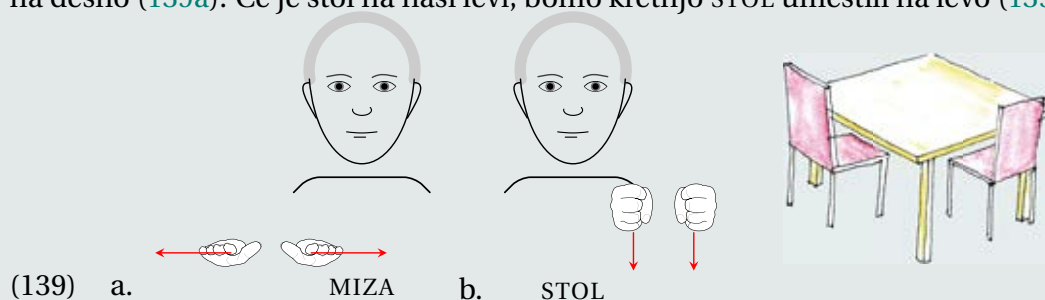
6.1 Krajevni stavki

V slovenskem znakovnem jeziku resnični položaj lika preslikamo v koordinatni sistem, ki ga predstavlja **kretalni prostor**. Kretalni prostor je zamejen s temenom glave zgoraj in z višino bokov spodaj ter z dolžino iztegnjenih rok spredaj, levo in desno.

Kretalni prostor

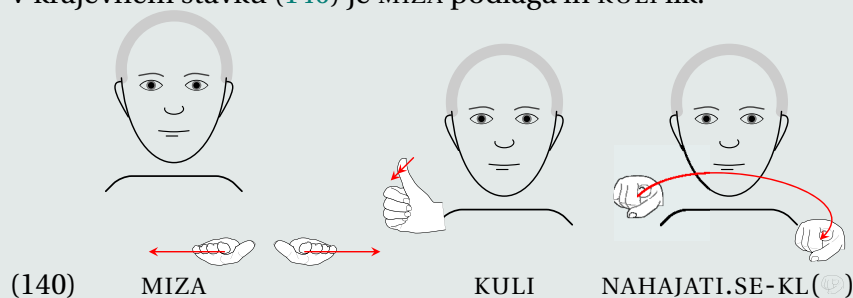
Umestimo v prostor mizo in stol. Če je miza na naši desni, bomo kretnjo MIZA umestili na desno (139a). Če je stol na naši levi, bomo kretnjo STOL umestili na levo (139b).

V obeh primerih v (139) smo položaj lika določili glede na sebe – podlago. Če lika nočemo umestiti glede na sebe, ampak glede na neko drugo podlago, moramo to pokazati. To naredimo s **krajevnim stavkom**. Krajevni stavki so tisti stavki, s katerimi umestimo osebo, žival ali stvar v prostor oziroma povemo, kje se nekaj nahaja.

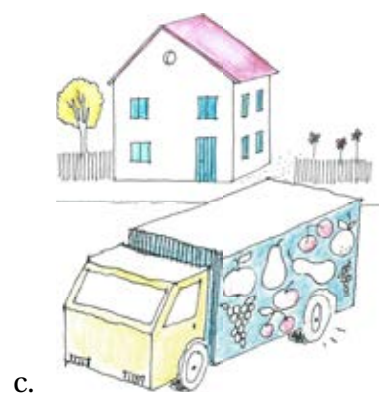
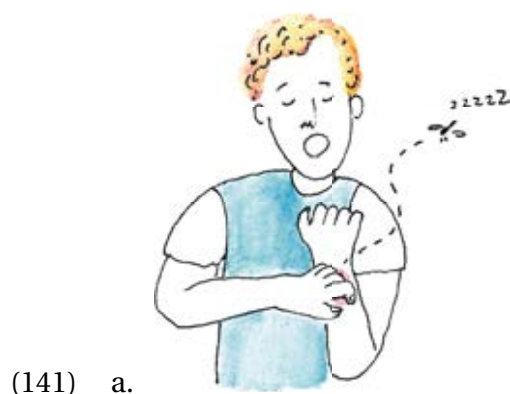
Krajevni stavek

V krajevnem stavku (140) je MIZA podlaga in KULI lik.

Krajevni stavek vsebuje **podlago** (kretnjo, ki zameji prostor) in **lik** (kretnjo, ki potrebuje umestitev v prostor). V krajevnem stavku sta torej vedno dva samostalnika. Včasih je zaradi njunega pomena jasno, kateri je podlaga in kateri je lik.

- En samostalnik je bistveno manjši od drugega, zato je verjetno prvi lik in drugi podlaga (141a);
- En samostalnik je živ, drugi pa ni živ, zato je verjetno prvi samostalnik lik in drugi podlaga (141b);
- En samostalnik je premičen, drugi pa ni premičen, zato je verjetno prvi samostalnik lik in drugi samostalnik podlaga (141c).

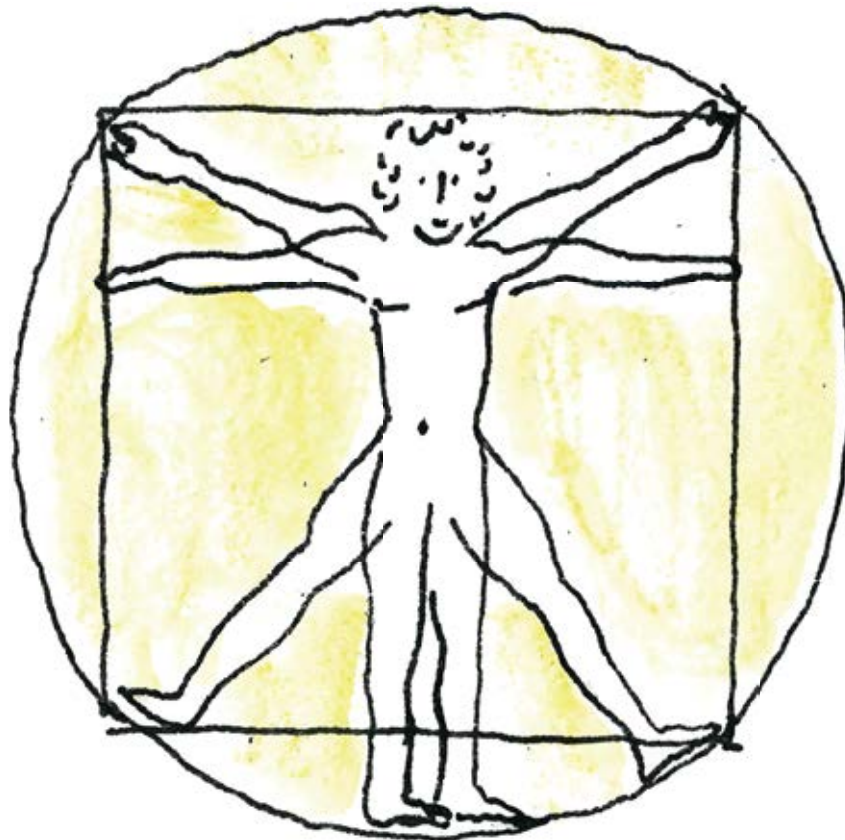

Vendar običajno iz pomena samostalnikov ni jasno, kateri je podlaga in kateri lik. Na primer takrat, ko sta oba samostalnika enako velika, živa in premična (141d). V takih primerih je nujno, da je informacija o tem, kaj je lik in kaj je podlaga, dodana v krajevni stavek. Kako v slovenskem znakovnem jeziku nek samostalnik označimo kot podlago ali kot lik?

Imamo dva načina: osnovni znakovni red in ujemanje. Osnovni znakovni red nam v krajevnem stavku pomaga prepoznati podlago in lik zato, ker vedno odkretamo najprej podlago (na primer MIZA), nato pa lik (na primer KULI). Povezavo med njima pokažemo s posebno vrsto glagola, ki ga imenujemo **klasifikatorski glagol**.⁹ Klasifikatorski glagol (NAHAJATI.SE-KL) je odkretan z gibanjem med dvema točkama, in sicer tako, da se začne v kretalnem prostoru, ki ga v zapisu označimo kot 'b' in ki ga zaseda lik (KULI_b); konča pa se v kretalnem prostoru 'a', ki ga zaseda podlaga (MIZA_a). Klasifikatorski glagol torej prilagodi svoje gibanje, kar pomeni, da se **ujema** s podlago in likom. To na primeru (142) označimo s pomočjo podpisanih črk.¹⁰

(142) $\frac{\text{dvig obrvi}}{\text{MIZA}_A} \mid \text{KULI}_B \text{ NAHAJATI.SE-KL}(\text{ }_A)$

Ujemanje nam v krajevnem stavku pomaga prepoznati podlago in lik (6.2), ker se klasifikatorski glagol vedno začne v kretalnem prostoru lika in konča v kretalnem prostoru podlage. V temi *Podlaga in lik* (6.2) si značilnosti podlage in lika oglejmo podrobneje.

⁹Klasifikatorski glagoli so predstavljeni v temi *Klasifikatorski glagol* (4.2).

¹⁰Ujemanje predstavlja sklop 3.

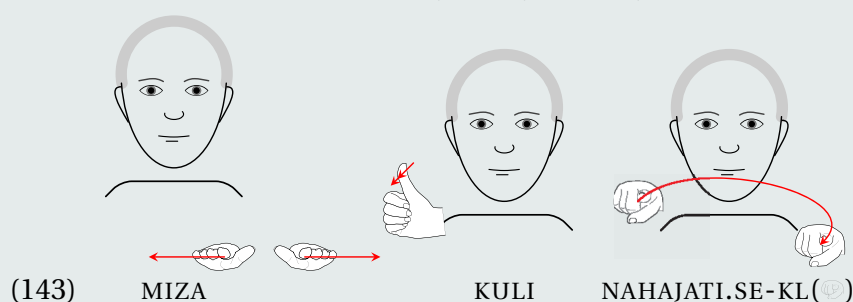
6.2 Podlaga in lik

Krajevni stavek vedno vsebuje dva samostalnika. Pogosto iz pomena samostalnikov ni jasno, kateri je **podlaga** in kateri **lik**. Ali obstaja možnost, da v slovenskem znakovnem jeziku nek samostalnik jasno označimo kot podlago, drugega pa kot lik? Da. Možnosti je celo več.

Zaporedje kretenj v krajevnem stavku

Oglejmo si primer krajevnega stavka – osredotočimo se na zaporedje kretenj v primeru (143). V slovenskem znakovnem jeziku je podlaga vedno pred likom.

Zakaj je v slovenskem znakovnem jeziku podlaga vedno pred likom? Med komunikacijo v slovenskem znakovnem jeziku **nove informacije** predstavljamo tako, da jih navezujemo na **stare (že znane) informacije**. Stavke zato običajno sestavljamo tako, da jih začnemo s staro informacijo in končamo z novo informacijo. To imenujemo členitev po aktualnosti.

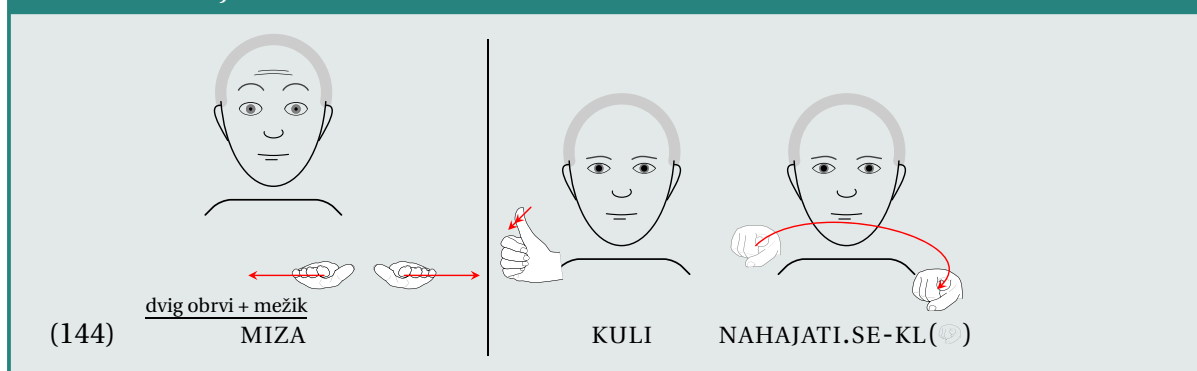
Členitev po aktualnosti

stara informacija > nova informacija

Spomnimo se, da podlaga omogoča prostorsko umestitev lika. Če torej hočemo lik umestiti glede na podlago, moramo prej že poznati lokacijo podlage. Zato je podlaga stara informacija, lik pa je nova informacija. Posledično je podlaga odkretana kot prva, nato ji sledi lik. S pomočjo znakovnega reda torej vemo, kateri samostalnik je podlaga in kateri lik. Prvi samostalnik v krajevnem stavku bomo vedno dojeli kot podlago, drugi samostalnik pa bomo dojeli kot lik. To pa ni edini namig.

Oglejmo si primer krajevnega stavka (144) in opazujmo mimiko: položaj obrvi, oči, premore. Ko kretamo podlago, dvignemo obrvi. Po koncu podlage pa se obrvi vrnejo v običajen (nevtralen) položaj. Sledita mežik in kratek premor. S spremembo mimike, z mežikom in premorom ločimo podlago od preostalega stavka. Na ta način podlago posebej poudarimo.

Mimika v krajevnem stavku

Kadar želimo v slovenskem znakovnem jeziku staro informacijo posebej poudariti, jo ločimo od preostalega stavka. Staro informacijo, ki jo posebej poudarimo, imenujemo **tema**. Podlago torej posebej poudarimo, ker v v krajevnem stavku opravlja vlogo teme.

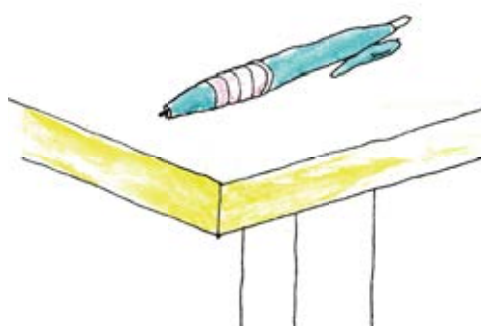
V SZJ temo označimo tako, da:

- jo postavimo na začetek stavka in
- dvignemo obrvi.

Nato po koncu teme:

- vrnemo obrvi v običajen položaj,
- pomežiknemo in
- naredimo premor.

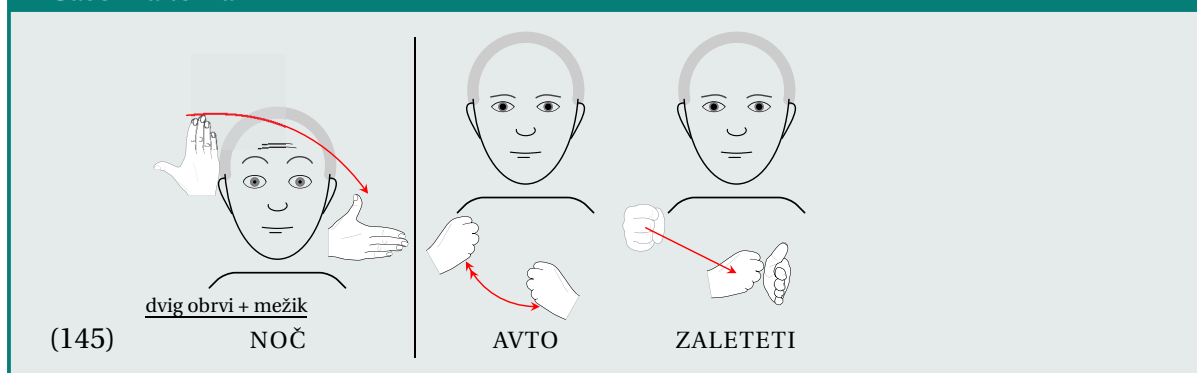
V slovenskem znakovnem jeziku podlago torej razlikujemo od lika tudi tako, da podlago označimo kot temo, in sicer z dvignjenimi obrvmi, ki se po koncu podlage vrnejo v običajen položaj, sledita pa še mežik in kratek premor.

V slovenskem znakovnem jeziku obstaja več različnih vrst tem, torej posebej označenih starih informacij. Temo v krajevnem stavku imenujemo **krajevna tema**, saj določa **kraj dogajanja**. Na podoben način se s **časovno temo** določi tudi **čas dogajanja**. Tudi časovna tema je označena z dvigom obrvi, sledijo pa ji vrnitev obrvi v običajen položaj, mežik in premor.¹¹

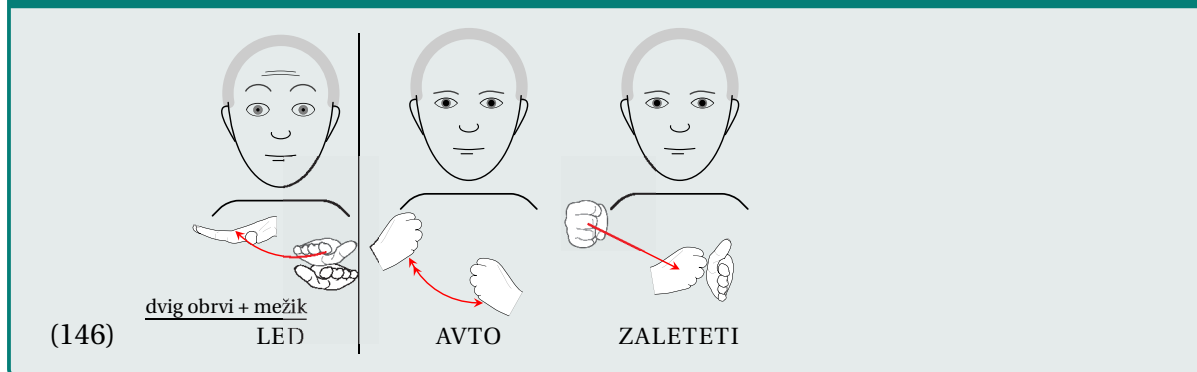
¹¹Času dogajanja v slovenskem znakovnem jeziku je posvečena tema *Čas in trajanje dejanja* (2.3).

Časovna tema

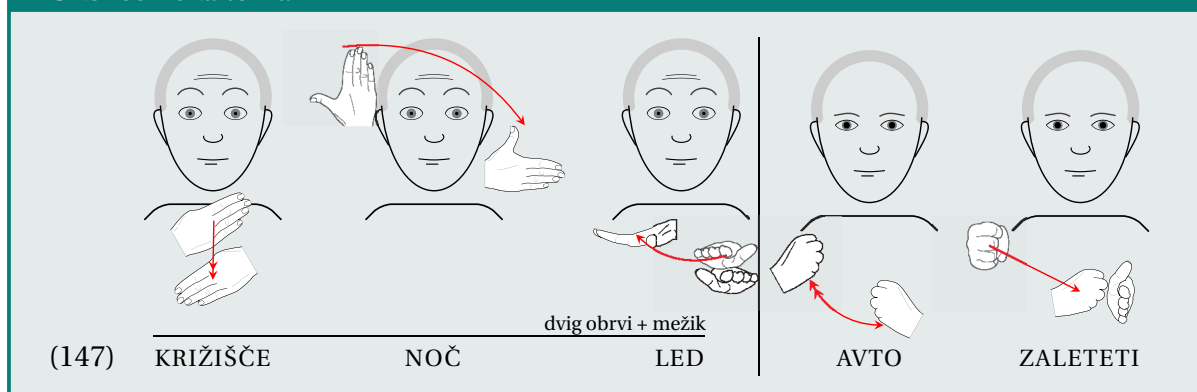
Povsem enako izrazimo tudi vzrok. Vzročna tema je označena z dvigom obrvi, sledijo pa ji vrnitev obrvi v običajen položaj, mežik in premor.

Vzročna tema

V istem stavku lahko s pomočjo krajevnne teme opredelimo kraj dogajanja, s pomočjo časovne teme čas dogajanja in s pomočjo vzročne teme vzrok dogajanja. Ker vse te okoliščine dogodkov pokažemo enako, jih s skupnim imenom imenujemo **okoliščinska tema**.

Okoliščinska tema

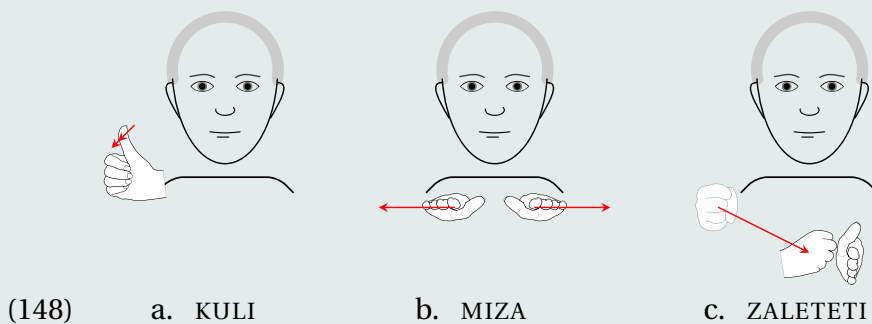
Nadaljnje podrobnosti krajevnih stavkov bomo pokazali v temi *Pomožni ostanek* (6.3).

6.3 Pomožni ostanek

V slovenskem znakovnem jeziku je podlaga odkretana pred likom. Zato si moramo zapomniti, kje v kretalnem prostoru je bila odkretana podlaga, da bomo lahko pravilno pokazali oziroma razumeli, kam je umeščen lik. Pri tem nam lahko koristi **pomožni ostanek**.

Obstajajo **enoročne kretnje** (pri katerih uporabimo le eno roko, na primer (148a)) in **dvoročne kretnje** (pri katerih uporabimo obe roki). Dvoročne kretnje so dveh vrst: **simetrične** (na primer (148b)), pri katerih imata obe roki isto obliko in isto gibanje, in **nesimetrične** (na primer (148c)), pri katerih se roki razlikujeta tako po obliki kot po gibanju.¹²

Enoročne in dvoročne kretnje

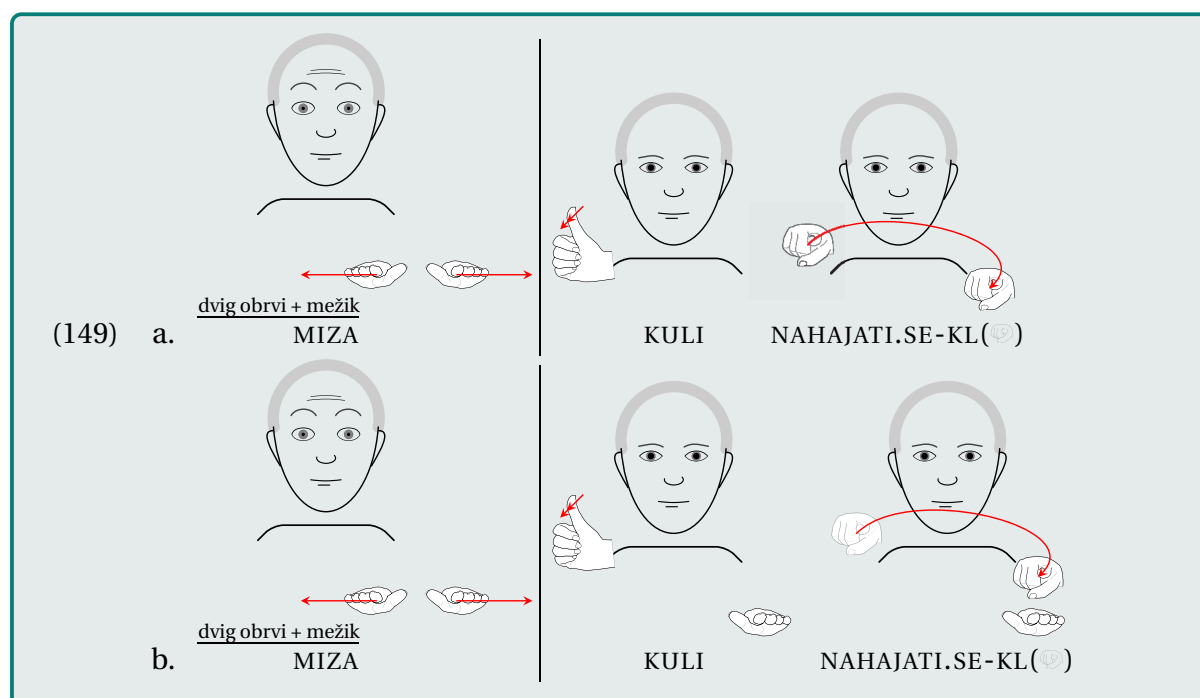
Če je v krajevnem stavku klasifikatorski glagol izveden samo z eno (**glavno**) roko, potem je druga (**pomožna**) roka prosta.¹³ Oglejmo si, kako jo lahko uporabimo.

Pomožni ostanek

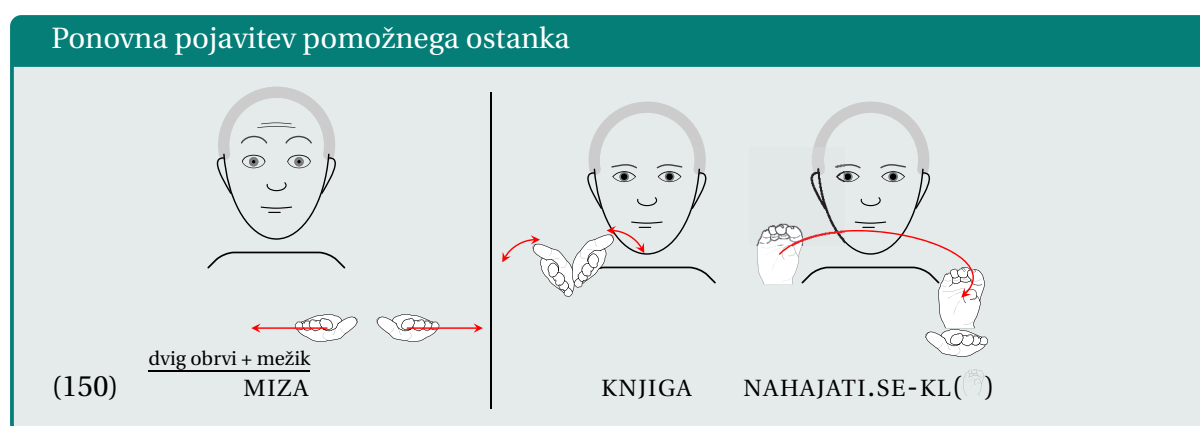
Krajevna stavka v primeru (149) sta slovnična in se po pomenu ne razlikujeta. Začnemo ju enako: s podlago, ki je dvoročna kretanja MIZA. Ko odkretamo podlago, se v (149a) pomožna roka umakne in do konca stavka miruje ob telesu, v (149b) pa ostane v kretalnem prostoru podlage vse do konca krajevnega stavka. Pomožno roko, ki ostane v obliki in položaju podlage vse do konca stavka, imenujemo **pomožni ostanek**.

¹²Ostale fonološke značilnosti kretanj so predstavljene v sklopu *Razlikovalne oznake*.

¹³V primerih je glavna roka označena kot R1, pomožna roka pa kot R2.

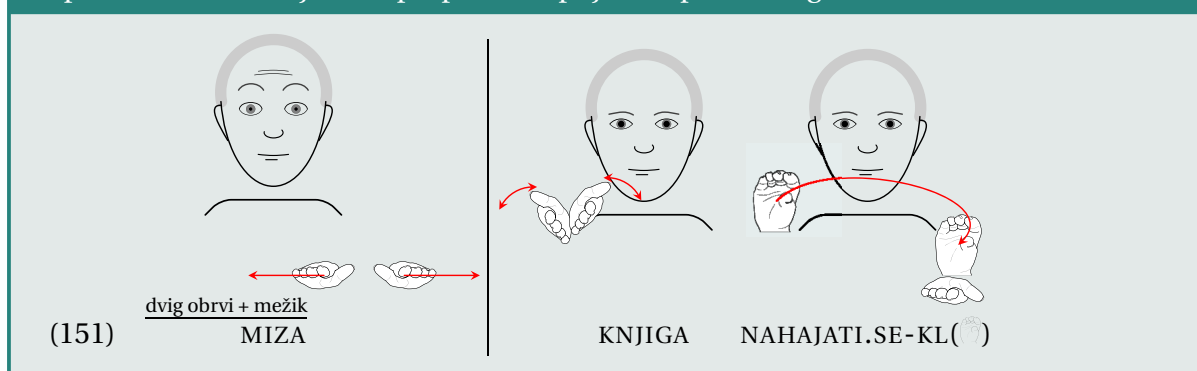

V krajevnih stavkih pomožni ostanek uporabimo v vseh primerih, ki to dopuščajo. Pomožnega ostanka ne moremo uporabiti, če je lik dvoročna kretnja (na primer KNJIGA), saj ga dvoročne kretnje ne dopuščajo. V tem primeru pomožni ostanek lahko ponovimo ob enoročnem klasifikatorskem glagolu (150).

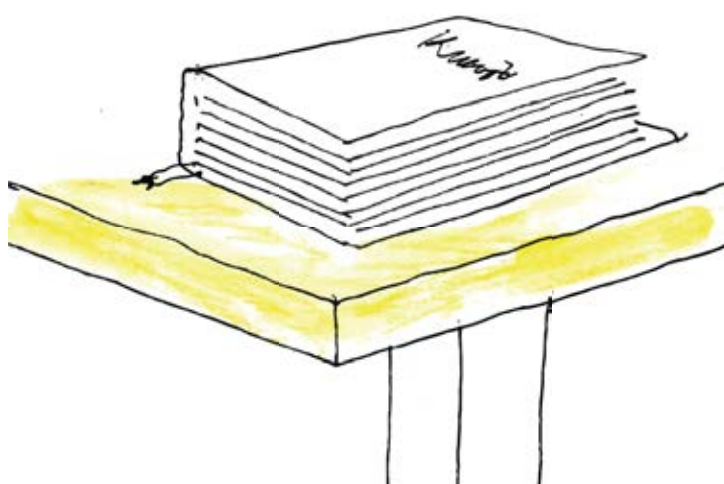
Če se pomožni ostanek po dvoročnem liku ponovi, se mu lahko spremeni usmerjenost. Če je lik na primer umeščen *na* podlago, dlan ponovljenega pomožnega ostanka praviloma ne bo več obrnjena navzdol (150), ampak navzgor (151). Če pa bi bil lik umeščen *pod* podlago, dlan ponovljenega ostanka praviloma ne bi bila obrnjena navzgor, ampak navzdol.

Sprememba usmerjenosti pri ponovni pojavitvi pomožnega ostanka

Ker se pri ponovni pojavitvi pomožnega ostanka spremeni njegova usmerjenost, vemo, da ne gre več za isto kretnjo kot na začetku stavka. Pomožni ostanek ni posledica 'lenobe' kretalcev, ampak ima svoj pomen in nalogo. Bistvena je njegova usmerjenost. Ker je usmerjen navzgor, ne označuje več celotne podlage (npr. MIZA), temveč le tisti del podlage, ki je pomemben za določitev položaja lika. V primeru (148) je to zgornja površina mize. Pozor! Kadar sta lik in klasifikatorski glagol enoročni kretnji, se pomožni ostanek ohrani nespremenjen do konca stavka.

Sedaj vemo, kako pokazati kraj v slovenskem znakovnem jeziku. Je to edini način? To bomo izvedeli v temi *Obstoj, premikanje in krajevni prislovi* (6.4).

6.4 Obstoje, premikanje in krajevni prislovi

Krajevni stavek je eden od načinov, kako lahko pokažemo kraj v SZJ. Ni pa edini način. Poglejmo si še tri druge: obstoj, premikanje in krajevne prislove.

V slovenskem znakovnem jeziku obstoj lahko izrazimo z glagolom IMETI (152a), zanikamo pa ga z glagolom IMETI-NE (152b). Pri tem velja poudariti, da v obeh primerih glagol IMETI ne izraža svojine, ampak obstoj, kar se pogosto zgodi tudi v drugih znakovnih in govornih jezikih.

Glagol obstoja (IMETI)

(152) a. dvig obrvi + mežik
TRGOVINA

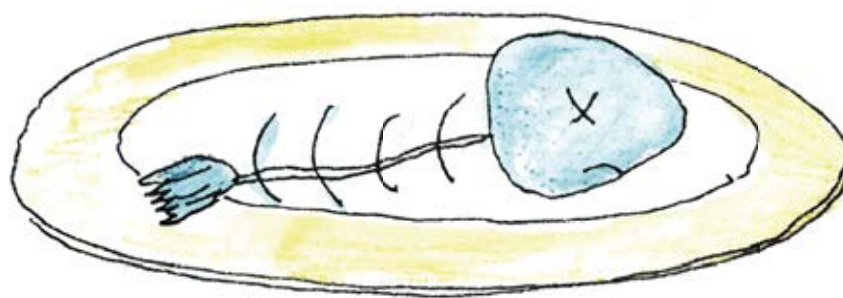
SVEŽ MLEKO IMETI

‘V trgovini imajo sveže mleko.’

b. dvig obrvi + mežik
TRGOVINA

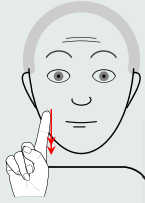
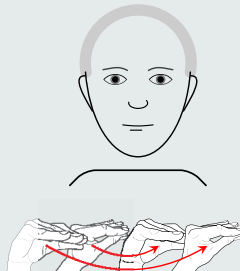
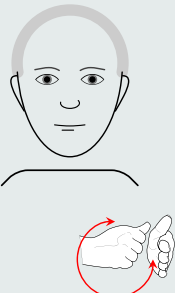
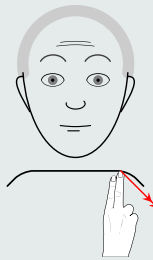
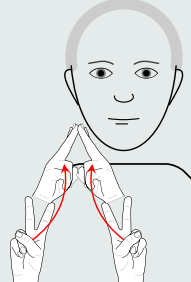
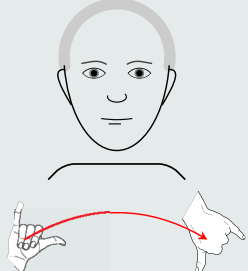
SVEŽ RIBA IMETI

‘V trgovini imajo sveže ribe.’

S krajevnim stavkom v slovenskem znakovnem jeziku pokažemo, kje se nahaja lik. Kako pa pokažemo premik lika v prostoru, na primer od ene ga kraja do drugega oziroma od **izhodišča** do **cilja**? Uporabimo **glagole premikanja**: nekateri so navadni (na primer PRESELITI, VOZITI-AVTO in ODITI), drugi so klasifikatorski (na primer VOZITI-KL(LETALO) in ITI-KL(ČLOVEK)). Gibanje glagola se začne v točki, ki jo zaseda izhodišče, in se konča v točki, ki jo zaseda cilj. Prilagoditev gibanja glagola kretalnemu prostoru izhodišča in cilja imenujemo **ujemanje**.

Glagoli premikanja

(153) a. <u>dvig obrvi + mežik</u> MAMA 	 MARIBOR	 PRESELITI	 PTUJ
b. <u>dvig obrvi + mežik</u> ŠEF 	 VOZITI.LETALO	 NEW YORK	

1. **Lik** je odkretan na začetku stavka in označen kot tema (dvignjene obrvi, mežik in premor). Pozor! V krajevnih stavkih je kot tema označena podlaga, tukaj pa lik.
2. **Izhodišče** je odkretano pred glagolom.
3. **Glagol premikanja** je navadni glagol PRESELITI (153a) ali klasifikatorski glagol VOZITI-KL(LETALO) (153b).
4. **Cilj** je odkretan za glagolom.

Namesto z enim stavkom lahko isto sporočilo odkretamo tudi z več stavki. Najprej v kretalni prostor postavimo lik, izhodišče in cilj; za vsakega uporabimo svoj krajevni stavek. Glagol premikanja je odkretan šele nazadnje.

Glagoli premikanja

(154)	a.	<u>dvig obrvi, mežik</u>
MAMA IX _a	MARIBOR _a IX _a PTUJ _b IX _b bPRESELITI _a
	b.	<u>dvig obrvi, mežik</u>
ŠEF IX _a	PARIZ _a IX _a NEW.YORK _b IX _b aVOZITI-KL(LETALO) _b

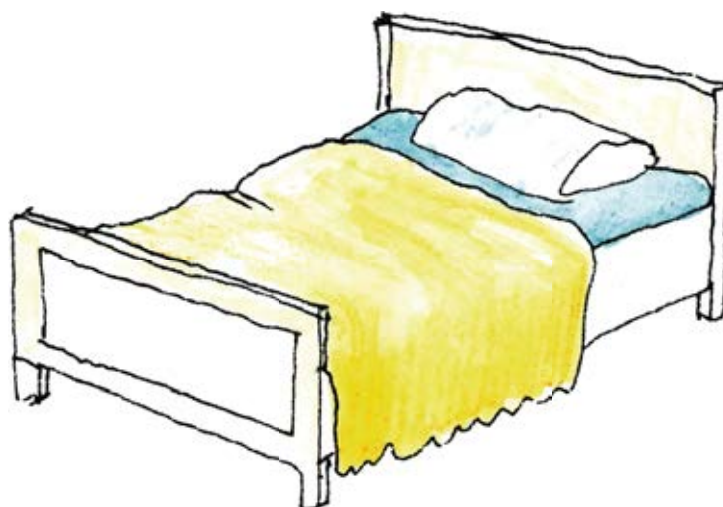
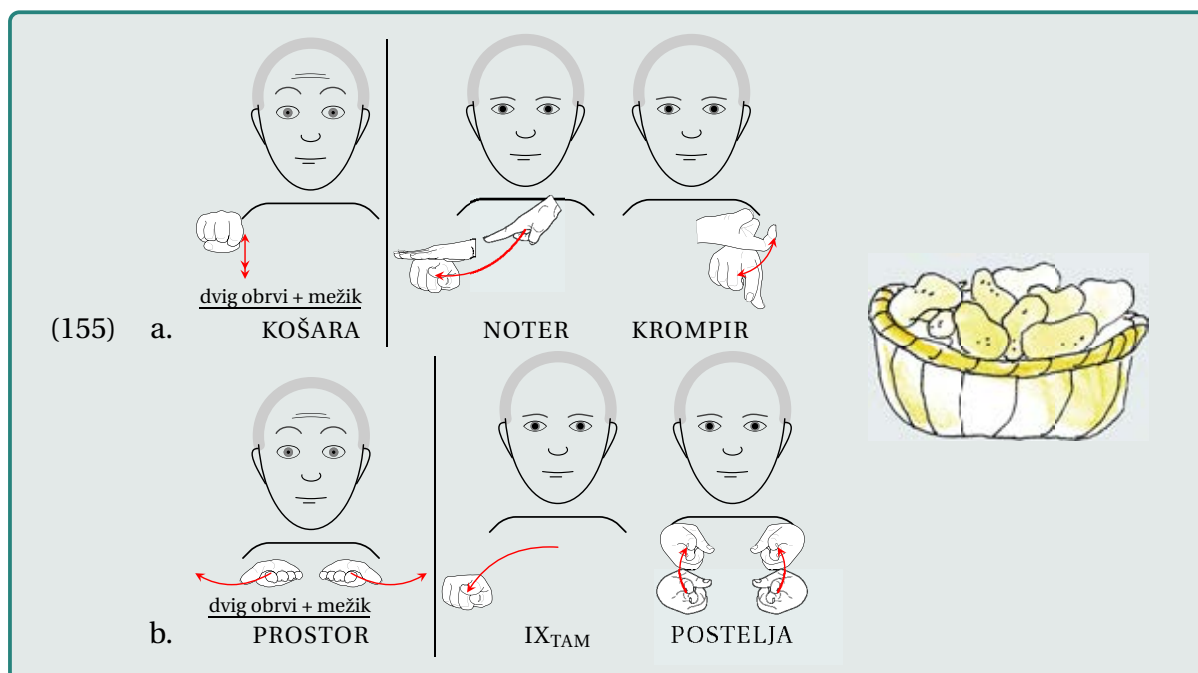

V slovenskem znakovnem jeziku se krajevni stavki začnejo s **podlago**, ki jo označimo kot **krajevno temo**: dvignemo obrvi, napravimo premor, obrvi vrnemo v običajen položaj in pomežiknemo. Sledi **lik** in nazadnje **klasifikatorski glagol**. Klasifikatorski glagol uporabimo namesto pomožnega glagola in predloga, ki ju običajno uporabljajo govorniki jeziki. Ta način izražanja kraja v slovenskem znakovnem jeziku prevladuje. Obstaja pa tudi drug način. Namesto klasifikatorskega glagola lahko uporabimo krajevni prislov.

Krajevni prislovi

Kraj v slovenskem znakovnem jeziku lahko pokažemo s krajevnim prislovom, ki v krajevnem stavku nadomešča klasifikatorski glagol. Uporabimo lahko:

- NOTER, SPODAJ, ZADAJ/SPREDAJ, VMES, GOR, DOL, LEVO, DESNO
- TUKAJ in TAM

Pozor! Nekateri krajevni prislovi so v slovenski znakovni jezik verjetno vstopili zaradi vpliva predlogov v slovenščini, vendar v njem niso zaživel kot predlogi, ampak kot prislovi. Krajevni prislovi v slovenskem znakovnem jeziku torej niso krajevni predlogi, ki jih poznamo iz slovenščine in ki jih prepoznamo po tem, da vedno stojijo neposredno pred¹⁴ samostalnikom oziroma samostalniško zvezo. V slovenskem znakovnem jeziku je v primeru (155a) KOŠARA s premorom, spremembo mimike in mežikom ločena od NOTER, v primeru (155b) pa je PROSTOR s premorom, spremembo mimike in mežikom ločen od TAM. NOTER in TAM torej nista predloga, ampak prislova.

¹⁴V nekaterih jezikih, na primer v japonščini, stojijo predlogi za samostalnikom.

SLOVARČEK: IZRAŽANJE KRAJA

Cilj je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na kraj, ki je končna lokacija vršilca ali pasivca po končanem dogodku.

Dvoročna kretnja je odkretana z obema rokama, pri čemer ločimo simetrične (obe roki v isti obliki in z istim gibanjem) ter nesimetrične (vsaka roka s svojo obliko dlani, pomožna roka je brez gibanja) dvoročne kretnje.

Enoročna kretnja je odkretana le z eno (glavno) roko.

Glagol premikanja je glagol, ki se nanaša na dogodek, v katerem se udeležencu spremeni lokacija. V različnih govornih in znakovnih jezikih se glagoli premikanja kot skupina pogosto ločijo od ostalih glagolov.

Glavna roka izvaja enoročne kretnje. Za desničarje je privzeta glavna roka desna, za levičarje pa leva. Med kretanjem lahko kretalci iz različnih vzrokov začasno zamenjajo funkciji glavne in pomožne roke.

Izhodišče je udeleženska vloga samostalnika, ki se nanaša na kraj, ki je prvotna lokacija vršilca ali pasivca pred začetkom dogodka.

Kraj dogajanja se v slovenskem znakovnem jeziku izrazi s pomočjo samostalnika ali krajevnega prislova, ki ga odkretamo na začetku stavka, in sicer kot krajevno temo.

Krajevna tema je kretnja, ki opredeljuje kraj dogajanja in je odkretana z dvignjenimi obrvmi na začetku stavka; sledi premor, mežik in vrnitev obrvi v nevtralni položaj.

Krajevni stavek je v slovenskem znakovnem jeziku sestavljen iz podlage (v funkciji krajevene teme), lika in klasifikatorskega glagola, ki se ujema z likom in podlago.

Kretalni prostor je prostor izvajanja kretanj, znotraj katerega kretnje lahko dobijo svoje lastno mesto kretanja.

Lik je samostalnik, ki v krajevnem stavku označuje tistega, ki potrebuje umestitev v prostor.

Mežik označuje meje med večjimi skladenjskimi in/ali prozodičnimi enotami (na primer med znakovnimi zvezami in stavki).

Nova informacija se v slovenskem znakovnem jeziku izrazi v drugem delu stavka.

Obtelesna kretnja je kretnja, ki ima vnaprej določeno mesta kretanja na telesu ali v povezavi s telesom.

Okoliščinska tema opredeljuje kraj, čas ali vzrok dogajanja in je odkretana z dvignjenimi obrvmi na začetku stavka; sledi premor, mežik in vrnitev obrvi v nevtralni položaj.

Podlaga je samostalnik, ki v krajevnem stavku označuje tistega, ki zamejuje prostor in s tem liku omogoča umestitev v prostor.

Pomožna roka je roka, ki ne sodeluje pri izvajanju enoročne kretnje oziroma ki se med izvajanjem nesimetrične dvoročne kretnje ne premika.

Pomožni ostanek je pomožna roka, ki med kretanjem lika in podlage v krajevnem stavku ostane v obliki in položaju, ki ju je imela med kretanjem podlage.

Premor označuje meje med večjimi skladiškovskimi in/ali proizvodnimi enotami (na primer med znakovnimi zvezami in stavki).

Prostorska kretnja je kretnja, ki nima vnaprej določenega mesta kretanja na telesu ali v povezavi s telesom. Mesto kretanja se ji določi vsakič na novo; če se ji mesta kretanja ne določi, je odkretana v nevtralnem kretalnem prostoru.

7 ZANIKANJE

Uvod

Dojenček se najprej izraža tako, da se smeje ali joka. Kmalu se nauči odkretati JA in NE. Pozitiven odnos (občutje) in negativen odnos (občutje) pa izraža tudi z nagibom telesa, očesnim stikom in gibanjem glave.

Pozitivni odnos (občutje):

1. nagib telesa naprej
2. vzpostavljen očesni stik
3. prikimavanje

Negativni odnos (občutje):

1. umik telesa nazaj
2. prekinitev očesnega stika
3. odkimavanje

Ta dva načina izražanja sta tako splošna, da ju uporabljajo vsi dojenčki povsod po svetu, gluhi in slišči. Slišči dojenčki ta način izražanja v roku enega do dveh let dopolnijo s sporazumevanjem v govornem jeziku, gluhi dojenčki pa ta način izražanja spremenijo v svoj znakovni jezik. Kretnjo NE (nihanje z izproženim kazalcem) začnejo uporabljati kot nikalnico. Kretnjo NE so torej kretalci prevzeli iz nejezikovnega sporazumevanja med sliščimi, v slovenskem znakovnem jeziku pa je postala del jezika. To pomeni, da se ravna po natančnih slovničnih zakonitostih. Ali se NE lahko uporabi za zanikanje posamezne kretnje ali za zanikanje celega stavka? Ali se v zanikanem stavku vedno pojavi NE? Ali se NE lahko odkreta brez mimike odkimavanja? Raziščimo zanikanje v slovenskem znakovnem jeziku!

- Kakšne vrste zanikanja obstajajo v slovenskem znakovnem jeziku? Odgovor izvemo v prvi temi *Ali kretnja NE zanika besedo ali stavek?* (7.1).
- Tema *Trdilni in nikalni stavki* razkriva postopek, s katerim v trdilni stavek dodamo nikalnici – mimiko odkimavanja in kretnjo NE (7.2).
- Navodila zanikanja so natančno določena. V temi *Sestavine zanikanega stavka* (7.3) izvemo več o ročnih nikalnicah in o trajanju oziroma širjenju odkimavanja.
- Nekatero kretnjo sprožijo zanikanje in zato ne morejo stati v trdilnem stavku. Ena takih kretenj je NE, obstajajo pa še druge. Več o njih izvemo v temi *Nikalne kretnje* (7.4).
- *Nikalni glagoli* (7.5) so zadnja tema o zanikanju. V slovenskem znakovnem jeziku namreč obstajajo pari glagolov, v katerih je eden trdilen, drugi pa nikalen.

7.1 Ali kretnja NE zanika besedo ali stavek?

Vsi jeziki za zanikanje stavka uporabljajo stavčno nikalnico. V nekaterih jezikih pa nikalnica zanika tudi posamično besedo. Bolje rečeno, nikalnica se združi z besedo, pri čemer nastane nova beseda z novim pomenom.

Tako v slovenščini iz prvotne besede "sreča" nastane nova beseda "ne+sreča", ki pomeni ravno nasprotno kot prvotna beseda. To je posebej uporabno, če posebna beseda s pomenom, kakršnega ima "žalost", ne obstaja. Ali lahko tudi v slovenskem znakovnem jeziku nove kretnje naredimo na ta način? Poskusimo!

Zanikanje v slovenskem znakovnem jeziku

V trdilni stavek (156a) dodamo nikalnico, da bi spremenili pomen kretnje SREČEN iz "srečen" v "žalosten". Rezultat je neslovničen (156b). Očitno slovenski znakovni jezik besednega zanikanja nima. Če namreč dodamo nikalno kretnjo NE, moramo dodati tudi nikalno mimiko – odkimavanje. Nastane zanikan stavek (156c).

(156) a. JAZ SREČEN.

Trdilni stavek

b. *JAZ NE+SREČEN.

Trdilni stavek

c. JAZ odkimavanje
NE SREČEN.

Nikalni stavek

Slovenski znakovni jezik ima torej le zanikanje stavka. Pri zanikanju stavka se odkimavanje iz nikalne kretnje razširi tudi na sosednje kretnje. To pomeni, da zaradi nikalnice ne nastane nova beseda, ampak nova vrsta stavka. Ko se trdilni stavek (156a) spremeni v nikalni stavek (156c), se namreč spremeni povezanost stavka s situacijo:

- Trdilni stavek (156a) je povezan z eno situacijo: *občutim srečo*.
- Nikalni stavek (156c) je povezan z več situacijami, na primer *občutim žalost* in *ne občutim ničesar*.

Ugotovili smo, da z ročno nikalnico NE v slovenskem znakovnem jeziku vedno zanikamo celoten stavek. V temi *Trdilni in nikalni stavki* si oglejmo razlike med zanikanimi in trdilnimi stavki (7.2).

7.2 Trdilni in nikalni stavki

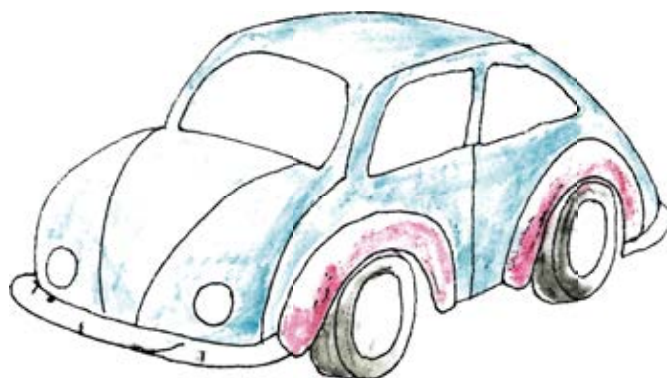
V slovenskem znakovnem jeziku imamo dve vrsti stavkov, **trdilne** in **pitrdilne stavke** na eni ter **nikalne stavke** na drugi strani. Oglejmo si njihove značilnosti.

V slovenskem znakovnem jeziku trditev o dogodku običajno ni posebej označena, trditev o lastnosti pa pogosto vsebuje posebno oznako: trdilno mimiko (prikimavanje).

Trdilni stavki

Trditev oziroma **trdilni stavek** lahko prikazuje dogodek (157a) ali lastnost (157b) neke osebe/stvari.

				Dogodek
(157) a.	MOJ	AVTO	POKVARITI.SE	
				Lastnost
b.	MOJ	AVTO	STAR	

Kaj je nasprotje od trditve? V trdilni stavek dodamo nikalno kretnjo oziroma nikalnico in nikalno mimiko oziroma odkimavanje. Na ta način označimo, da stavek ni povezan s situacijo (oziroma da ni resničen).

Nikalni stavki

Z nikalno mimiko in nikalno kretnjo označimo, da nekega dogodka ni bilo (158a) ali da oseba/stvar nima neke lastnosti (158b). Nastane **nikalni stavek**.

(158) a. MOJ AVTO NE POKVARITI.SE

Dogodek

b. MOJ AVTO NE STAR

Lastnost

Tiste kretnje, ki imajo konkreten pomen, so v trdilnem in nikalnem stavku enake. Imenujemo jih **slovarske kretnje**. To so AVTO, POKVARITI.SE in STAR. Stavki (157a) in (157b) ter (158a) in (158b) se razlikujejo le v kretnjah, ki nimajo konkretnega pomena in jih imenujemo **slovnične kretnje**. To so NE, odkimavanje in prikimavanje.

Slovarske kretnje:

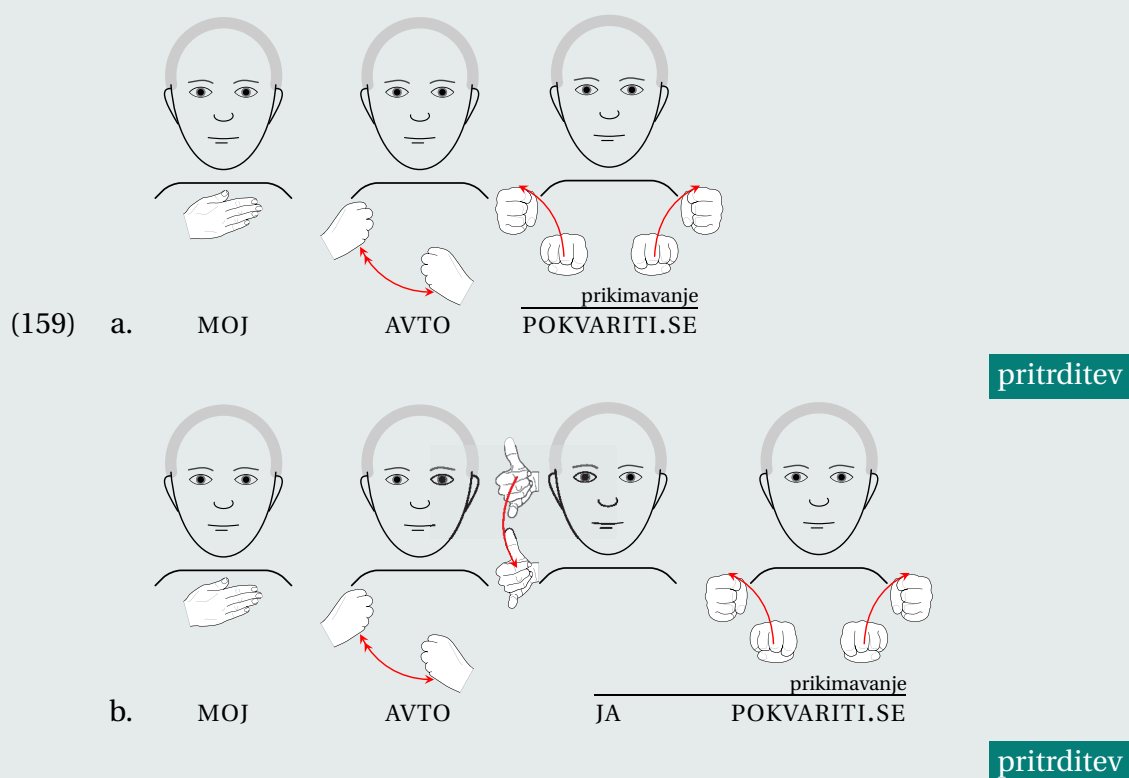
1. AVTO (samostalnik)
2. POKVARITI-SE (glagol)
3. STAR (pridevnik)

Slovnične kretnje:

1. odkimavanje
2. NE
3. prikimavanje

Pritrdilni stavki

Če hočemo posebej poudariti, da se je dogodek zgodil ali da oseba/stvar vendarle ima neko lastnost, v trdilni stavek dodamo prikimavanje (159a), lahko pa tudi kretnjo JA (159b).

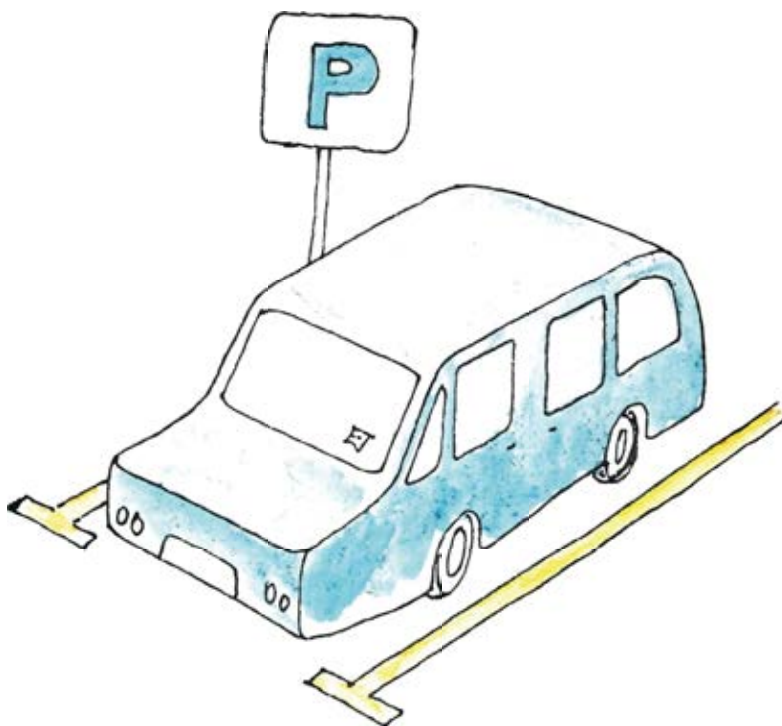

Trdilni stavek lahko spremenimo v nikalni stavek ali v pritrdilni stavek. Vendar se postopek zanikanja in postopek pritrjevanja razlikujeta, različen pa je tudi rezultat.

1. Ročna kretnja JA ni obvezna – lahko jo odkretamo (159b) ali pa tudi ne (159a).
2. Povezava trdilnega stavka s situacijo se zaradi prikimavanja in ročne kretnje JA ne spremeni:
 - Če se je avto res pokvaril, potem sta tako trdilni stavek kot pritrdilni stavek povezana s situacijo, nikalni stavek pa ni povezan s situacijo.
 - Če se avto ni pokvaril, potem ne trdilni stavek ne pritrdilni stavek nista povezana s situacijo, medtem ko je nikalni stavek povezan s situacijo.

Ker so pritrdilni stavki povezani z istimi situacijami kot trdilni stavki, niso nova vrsta stavkov, ampak le podvrsta trdilnih stavkov.

Pri raziskovanju zanikanih stavkov smo morda že opazili nekatere zakonitosti. Natančneje jih bomo raziskali v temi *Sestavine zanikanega stavka* (7.3).

7.3 Sestavine zanikanega stavka

V nekaterih jezikih stoji nikalnica pred besedo/kretnjo, ki služi kot glagol, v drugih jezikih pa za besedo/kretnjo, ki služi kot **glagol**. Kje stoji **ročna nikalnica** v slovenskem znakovnem jeziku, kdaj se začne **odkimavanje** in koliko časa traja? Odkrijmo navodila za sestavljanje nikalnih stavkov v slovenskem znakovnem jeziku.

Na prvi pogled so si znakovni jeziki po svetu pri zanikanju zelo podobni. Nikalno mimiko je večina znakovnih jezikov prevzela iz nejezikovnega sporazumevanja. V večini kultur nestrinjanje pokažejo z odkimavanjem, zato so v znakovnih jezikih, ki so nastali znotraj teh kultur, odkimavanje sprejeli in uporabili za zanikanje. V nekaterih kulturah pa nestrinjanje izkažejo s prikimavanjem, zato so znakovni jeziki znotraj teh kultur kot oznako zanikanja prevzeli prikimavanje (med drugimi grški in albanski znakovni jezik).

Zanikan stavek v vseh znakovnih jezikih po svetu vsebuje podobne sestavine. Pomembno pa je, v kakšni kombinaciji jih dodajamo in kako jih razvrstimo. Razlike so očitne predvsem v gibanju glave, trajanju nikalne mimike in številu nikalnic v stavku.

Gibanje glave:

1. odkimavanje (večina znakovnih jezikov)
2. prikimavanje (nekaj znakovnih jezikov, predvsem na Balkanu)

Trajanje nikalne mimike:

1. le ročna nikalnica ($\frac{\text{odkimavanje}}{\text{NE GLAGOL PASIVEC}}$)
2. ročna nikalnica in glagol ($\frac{\text{odkimavanje}}{\text{NE GLAGOL PASIVEC}}$)
3. ročna nikalnica in celotna glagolska zveza ($\frac{\text{odkimavanje}}{\text{NE GLAGOL PASIVEC}}$)

Število nikalnic v stavku:

1. število nikalnic = 1	3. število nikalnic = 2
2. število nikalnic ≥ 1	4. število nikalnic ≥ 2

Sedaj poznamo vse različne možnosti. Zato nas zanima, katere od teh možnosti uporabljamo v slovenskem znakovnem jeziku. V slovenskem znakovnem jeziku morajo zanikani stavki vključevati ročno in mimično nikalnico (160a). Če izpustimo ročno nikalnico (160b) ali če izpustimo odkimavanje (160c), je stavek neslovničen.

- (160) a. $\overline{\text{odkimavanje}}$ MAČEK NE LOVITI MIŠ.
 b. *MAČEK $\overline{\text{odkimavanje}}$ LOVITI MIŠ.
 c. *MAČEK NE LOVITI MIŠ.

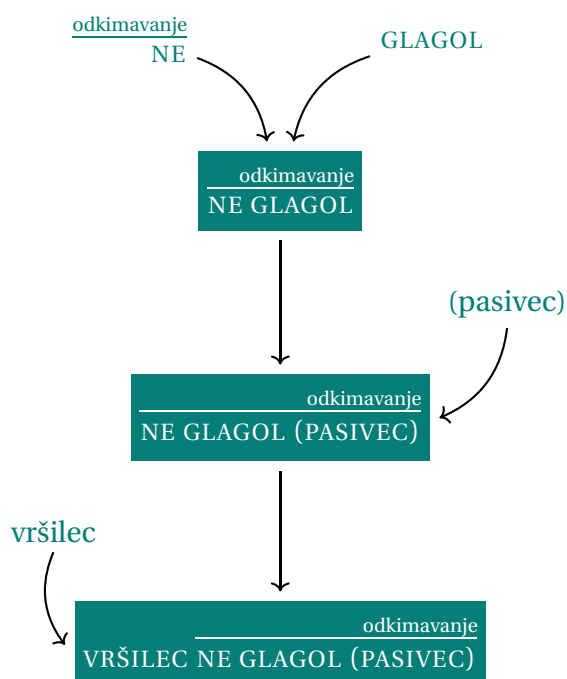
Ročna nikalnica (NE) ima v stavku točno določeno mesto: vedno stoji neposredno pred kretnjo, ki služi kot glagol; glej primer (161a). Le kadar je stavek posebno dolg ali kadar hočemo posebej poudariti njegovo zanikano vrednost, ga lahko razdelimo v dva dela: najprej uporabimo trdilni stavek in šele nato v drugem stavku pojasnimo, da prvi stavek ni resničen (161b). V tem primeru je trdilni stavek pogosto označen z dvignjenimi obrvmi.

- (161) a. $\overline{\text{odkimavanje}}$ DOJENČEK NE JOKATI.
 b. $\overline{\text{dvignjene obrvi}} \overline{\text{odkimavanje}}$ DOJENČEK JOKATI. NE.

Nikalna mimika (odkimavanje) se v slovenskem znakovnem jeziku pojavi točno takrat, ko odkretamo ročno nikalnico NE. Takrat je odkimavanje najmočnejše, nato pa počasi pojenja do konca stavka (162a). Če bi nato začeli naslednji stavek, se odkimavanje iz prvega stavka ne bi moglo prenesti nanj. Na ta način odkimavanje označuje meje med stavki. Kretalci včasih nehamo odkimavati še pred koncem stavka. Takrat odkimavanje spremlja le NE in glagol, na primer (162b). Verjetno obstaja majhna pomenska razlika med (162a) in (162b), vendar še ni raziskana.

- (162) a. $\overline{\text{odkimavanje}}$ MAČEK NE LOVITI MIŠ.
 b. $\overline{\text{odkimavanje}}$ MAČEK NE LOVITI MIŠ.

(163) Navodila za zanikan stavek, kot je (160a) v slovenskem znakovnem jeziku:

1. Ročno nikalnico (NE) obvezno spremlja nikalna mimika.

2. Ročna nikalnica (NE) in nikalna mimika se povežeta z glagolom.

2.1. NE stoji pred glagolom.

2.2. Mimika se razširi na glagol.

3. Glagol se lahko poveže s pasivcem; nikalna mimika se lahko razširi na pasivca, vendar ne čez mejo stavka.

4. Glagol se obvezno poveže z vršilcem, nikalna mimika se nanj ne razširi.

Če hočemo izvedeti več o posebnostih zanikanja v slovenskem znakovnem jeziku, si pogledjmo temo *Nikalne kretnje* (7.4).

7.4 Nikalne kretnje in mimika odkimavanja

Opazili smo, da v **zanikanem stavku** morata biti dva nikalna dela. Vendar pa je v slovenskem znakovnem jeziku poleg kretnje NE in odkimavanja na voljo še več **nikalnih kretenj**: NIČ, NOBEN in NIKOLI (NIČ in NOBEN se razlikujeta le po oralizaciji). Raziščimo.

Oglejmo si kretnji NIČ in NIKOLI v stavkih.

- (164) a. odkimavanje
TETA NIČ PEČI.
b. odkimavanje
TETA NIKOLI PEČI.

V obeh stavkih (164a) in (164b) je navzoče odkimavanje. Izpuščena pa je ročna nikalnica NE. Poleg mimike odkimavanja je torej v en zanikani stavek v slovenskem znakovnem jeziku lahko vključena le ena ročna nikalna kretnja. Če bi dodali dve, bi dobili neslovničen stavek – na primer:

- (165) a. odkimavanje
*TETA NIČ NE PEČI.
b. odkimavanje
*TETA NIKOLI NE PEČI.

Kako razložiti dejstvi, da (i) sta v enem stavku lahko le dva nikalna elementa in da (ii) je eden od njiju obvezno odkimavanje? Potrebujemo nekaj teorije. Obstajata dve vrsti nikalnic: **glavne** in **pomožne**. Glavna nikalnica zanika stavek, zato je obvezen del zanikanega stavka v vsakem jeziku po svetu, govornem ali znakovnem. Pomožna nikalnica ne zanika stavka, ampak le spremlja glavno nikalnico. Jeziki se med seboj razlikujejo glede na to, katere nikalnice imajo in kako jih uporabljajo.

Angleščina ima več glavnih nikalnic (*no, none, nobody, nothing*) in nobene pomožne nikalnice. Zato je v enem zanikanem angleškem stavku običajno le ena nikalnica. Če dodamo še eno, se med seboj izničita – dobimo pritrdilni stavek.

Slovenščina ima le eno glavno nikalnico (*ne*) in več pomožnih nikalnic (*nihče, nikoli, nič, nikjer*). Čeprav glavna nikalnica ne potrebuje pomožne nikalnice, lahko stavku dodamo poljubno število pomožnih nikalnic.

Slovenski znakovni jezik ima le eno glavno nikalnico (odkimavanje) in več pomožnih nikalnic (NE, NOBEN, NIČ, NIKOLI). Glavna nikalnica potrebuje pomožno nikalnico, vendar dovoljuje zgolj eno.

Vrnimo se k slovenskemu znakovnemu jeziku. Kadar je vršilec sestavljen iz samostalnika in nikalne kretnje NIČ, se odkimavanje razširi čez celotnega vršilca (166).

odkimavanje

(166) NIČ OTROK SPATI.

Odkimavanje se nikoli ne razširi na kretnje pred vršilcem, na primer na kretnjo DEŽ v (167), ki opisuje okoliščine.

dvignjene obrvi odkimavanje

(167) NOČ NIČ OTROK SPATI.

V slovenskem znakovnem jeziku različne nikalnice (ročne kretnje NE, NIČ, NOBEN in NIKOLI) vplivajo druga na drugo. Delujejo po zapletenih, vendar natančno določenih pravilih. Če se ne spomnimo točno, kaj smo o zanikanju že povedali, si še enkrat oglejmo teme *Trdilni in nikalni stavki* (7.2) in *Sestavine zanikanega stavka* (7.3).

7.5 Nikalni glagoli

V vsakem jeziku obstajajo izjeme. Nekateri glagoli v slovenskem znakovnem jeziku so zanikani na poseben način: IMETI-NE, HOTETI-NE, MOČI-NE, MARATI-NE, BITI.OKUSEN-NE, SLIŠATI-NE, VIDETI-NE, VEDETI-NE, POZNATI-NE. Imenujemo jih **nikalni glagoli**. Ob njih ni ročne nikalnice oziroma se zdi, kot da je ročna nikalnica del glagolske kretnje. Zakaj?

V mnogih jezikih je nikalnica neposredno ob glagolu, tudi v slovenskem znakovnem jeziku:

VRŠILEC ^{odkimavanje} NE GLAGOL (PASIVEC)

Zato obstaja možnost, da iz dveh kretenj (NE + GLAGOL) nastane ena sestavljena kretnja:

NE + MARATI = MARATI-NE

Kakšne so posledice tega, da glagol MARATI-NE že vsebuje skrito ročno nikalnico NE?

1. Glagol MARATI uporabljamo v trdilnih stavkih (168a) in ga ne moremo uporabiti v nikalnem stavku (168b).

(168) a. SOSED MARATI NOGOMET.

Trdilni stavek

b. *SOSED ^{odkimavanje} MARATI NOGOMET.

Nikalni stavek

2. Glagol MARATI-NE uporabljamo v nikalnih stavkih (169b) in ga ne moremo uporabiti v trdilnem stavku (169a).

(169) a. *SOSED MARATI-NE NOGOMET.

Trdilni stavek

b. SOSED ^{odkimavanje} MARATI-NE NOGOMET.

Nikalni stavek

3. Glagola MARATI-NE ne moremo uporabiti v stavku, v katerem je tudi ročna nikalnica NE, NIČ, NOBEN ali NIKOLI (170a).

(170) a. *SOSED ^{odkimavanje} NE MARATI-NE NOGOMET.

Nikalni stavek

Pogosto velja, da glagoli, ki se veliko uporabljajo, težijo k temu, da postanejo izjeme. Tudi v slovenskem znakovnem jeziku se glagoli, ki se veliko uporabljajo, spreminjajo v nikalne glagole. Spodnji seznam ni dokončen, saj se novi nikalni glagoli še zmeraj pojavljajo.

Modalni glagoli	Glagoli zaznavanja	Glagoli znanja
IMETI → IMETI-NE	SLIŠATI → SLIŠATI-NE	VEDETI → VEDETI-NE
HOTETI → HOTETI-NE	VIDETI → VIDETI-NE	POZNATI → POZNATI-NE
MOČI → MOČI-NE	BITI.OKUSEN → BITI.OKUSEN-NE	
MARATI → MARATI-NE	GLEDATI → GLEDATI-NE	

Kakšne so lastnosti trdilnih in nikalnih glagolov?

Mesto kretanja: Vsi trdilni glagoli s seznama so obtelesni glagoli ali glagoli z začetno točko na telesu. Vsi nikalni glagoli s seznama se končajo v prostoru.

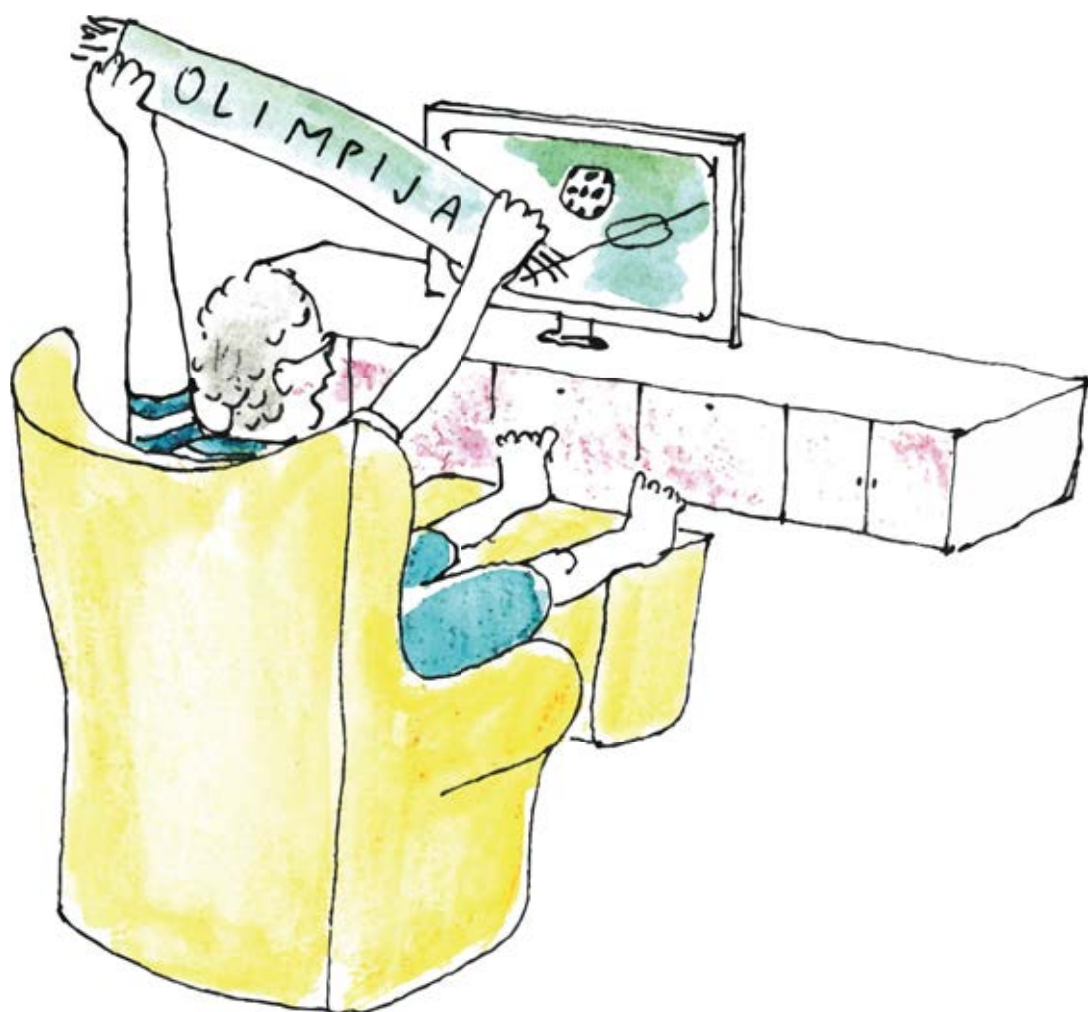
Usmerjenost: Vsi trdilni glagoli s seznama, ki jim lahko določimo usmerjenost, so usmerjeni proti kretalčevemu telesu. Nikalni glagoli s seznama v začetni točki ohranijo usmeritev proti telesu, ki pa se nato spremeni tako, da je roka v končni točki usmerjena stran od kretalčevega telesa.

Oblika roke: V začetni točki oblika roke pri zanikanem glagolu ustreza obliki roke pri trdilnem glagolu. V končni točki pa se zanikani glagoli večinoma končajo z odprto dlanjo in iztegnjenimi prsti.

		Trdilni	Nikalni
Prostor	začetek	telo	telo
	konec	telo/prostor	prostor
Usmerjenost	začetek	k telesu	k telesu
	konec	k telesu	v prostor
Oblika roke	začetek	poljubna	poljubna
	konec	poljubna	razprta dlan ()

Slovenski znakovni jezik ima enostavne in sestavljene kretnje. Znotraj enostavne kretnje se lahko oblika roke spremeni le tako, da se aktivni prsti izprožijo ali skrčijo. Ne more pa se spremeniti število aktivnih prstov, kar z drugimi besedami pomeni, da pasivni prsti ostanejo v nespremenjenem položaju. Število aktivnih prstov se lahko spremeni le znotraj sestavljene kretnje. Ker se pri nikalnih glagolih spremeni število aktivnih prstov, to potrjuje, da so nikalni glagoli res sestavljene kretnje, in sicer iz glagola in ročne nikalnice. Razlago pravila o aktivnih prstih najdemo v temi *Oblika dlani in pravilo aktivnih prstov* (1.2).

To je bila zadnja tema iz sklopa o zanikanju (7). Nadaljujemo s sklopom *Vprašanja* (8).

SLOVARČEK: ZANIKANJE

Enostavna kretnja je kretnja z eno samo pomensko enoto.

Sestavljena kretnja je sestavljena iz več pomenskih enot.

Nikalna kretnja je kretnja, ki je slovnična le znotraj zanikanega stavka. Če je glavna, spremeni pomen stavka iz trdilnega v nikalnega; če je pomožna, se ujema z glavno.

Nikalna mimika je mimika, ki je slovnična le znotraj zanikanega stavka. Če je glavna, spremeni pomen stavka iz trdilnega v nikalnega; če je pomožna, se ujema z glavno.

Nikalni glagol je glagol, ki je morfološko združen s stavčno nikalnico in je posledično slovničen le znotraj zanikanega stavka.

Nikalni stavek je semantično negativen stavek, ki nujno vsebuje natančno eno glavno nikalnico.

Nikalnica je jezikovni element (kretnja ali mimika) s semantično in/ali skladenjsko oznako zanikanja. Semantična oziroma glavna nikalnica pomensko zanika stavek in je obvezno vključena v nikalni stavek. Pomožna nikalnica nima semantične oznake zanikanja, ampak se z njo ujema. Glede na artikulator je nikalnica lahko ročna ali mimična.

Odkimavanje je v nejezikovnem sporazumevanju pogosto uporabljeno kot izraz nestrinjanja, v jezikovnem sporazumevanju pa kot mimična nikalnica.

Prikimavanje je v nejezikovnem sporazumevanju pogosto uporabljeno kot izraz strinjanja, v jezikovnem sporazumevanju pa kot mimična pritrdilnica.

Pritrdilna mimika je mimika, ki označuje pritrdilni stavek.

Pritrdilni stavek je semantično pozitiven stavek, podvrsta trdilnih stavkov, pri katerem je pozitivna semantična vrednost posebej izpostavljena.

Slovarska kretnja je kretnja, ki se nanaša na izvenjezikovno stvarnost: osebo, predmet, pojem, dogodek, dogajanje, stanje, lastnost, lastnino, način, kraj ali čas.

Slovnična kretnja je kretnja, ki nima izvenjezikovnega pomena, ampak služi označevanju jezikovne strukture.

Sporazumevanje/izražanje je posredovanje (in prejemanje) informacij; lahko je jezikovno ali nejezikovno.

Trdilni stavek je semantično pozitiven stavek, ki običajno ne vsebuje posebnih oznak.

Zanikanje je v jezikoslovju proces pretvorbe trdilnega stavka v nikalnega.

8 VPRAŠANJA

Uvod

Zakaj ljudje uporabljamo jezik? Razlogov je ogromno. Jezik pomaga pri razvoju možganov, ohranjanju spominov, vzpostavljanju stikov med ljudmi, prenosu informacij. V tem sklopu si bomo ogledali, kako s pomočjo jezika pridobivamo informacije. To lahko v slovenskem znakovnem jeziku naredimo na dva načina: uporabimo lahko dopolnjevalno ali odločevalno vprašanje.

- V temi *Odločevalna in dopolnjevalna vprašanja* (8.1) bomo predstavili dva tipa vprašanj v slovenskem znakovnem jeziku: odločevalna vprašanja in dopolnjevalna vprašanja.
- V temi *Vprašalna mimika* (8.2) bomo raziskali vprašalno mimiko. Za odločevalna vprašanja so značilne dvignjene obrvi in spuščena brada. Za dopolnjevalna vprašanja so značilne spuščene obrvi in dvignjena brada.
- V temi *Znakovni red in ujemanje v vprašanjih* (8.3) bomo natančneje analizirali, kako je sestavljeno odločevalno vprašanje in kako je sestavljeno dopolnjevalno vprašanje.
- V temi *Dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine* (8.4) bomo našeli dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine in odkrili univerzalno vprašalnico UNI.

8.1 Odločevalna in dopolnjevalna vprašanja

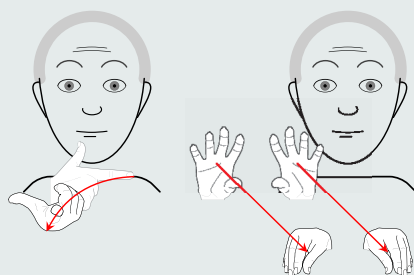
V temi *Trdilni in nikalni stavki* (7.2) smo raziskali trdilni in nikalni stavek. Oba predstavljata osnovo, iz katere lahko naredimo vprašanje. Vprašanja bomo razložili v tej temi.

Vprašanje uporabimo, da pridobimo informacijo. Informacijo nam naslovnik vprašanja poda v obliki odgovora. Če naslovnik pri odgovoru izbere med možnostmi, ki so (implicitno) pričakovane že znotraj vprašanja, gre za **odločevalno vprašanje**. Če naslovnik pri odgovoru vsebino vprašanja dopolni z novimi informacijami, gre za **dopolnjevalno vprašanje**. Poglejmo primere.

Možni odgovori na vprašanje

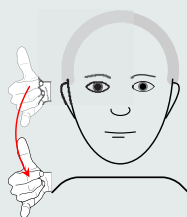
Odločevalno vprašanje

Kakšni so pričakovani odgovori na vprašanje ZUNAJ DEŽEVATI?

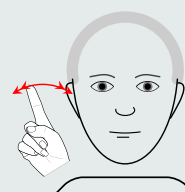

(171) **Vprašanje:** ZUNAJ

spust brade + dvig obrvi
DEŽEVATI

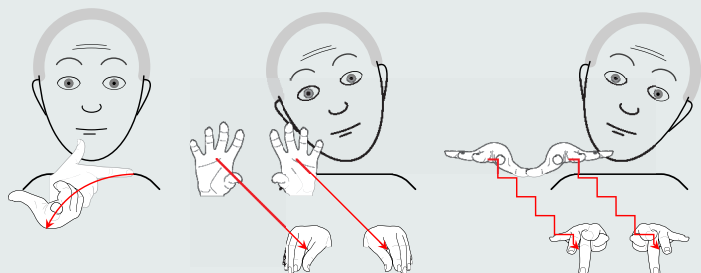

a. **Odgovor 1:** JA

b. **Odgovor 2:** NE

Pričakovana sta le dva odgovora, in sicer JA ali NE. Zato je to **odločevalno vprašanje**. Ali lahko v odločevalnem vprašanju pričakujemo tudi drugačen odgovor? V (172a) pričakovane odgovore naštejemo in jih ločimo s pomočjo nagiba glave levo oziroma desno. Če pričakujemo več kot dva odgovora, pa jih lahko ločimo tudi z ročno kretnjo ALI (172b).

(172) a. ZUNAJ DEŽEVATI SNEŽITI

spust brade + dvig obrvi

b. ZUNAJ DEŽEVATI_a ALI SNEŽITI_b ALI TOPLO SONCE?

spust brade + dvig obrvi

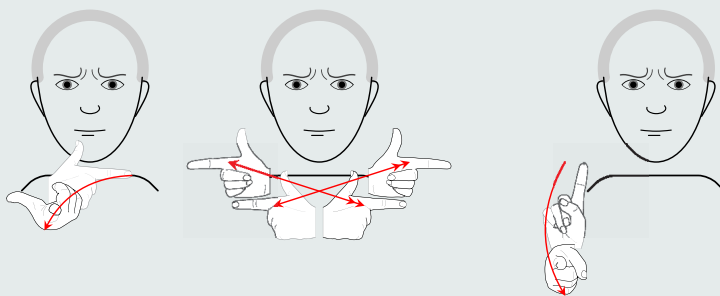
glava_a

glava_b

glava_a

Dopolnjevalno vprašanje

Kakšni so možni odgovori na dopolnjevalno vprašanje: ZUNAJ VREME KAJ?

(173) **Vprašanje:** ZUNAJ VREME KAJ

dvig brade + spust obrvi

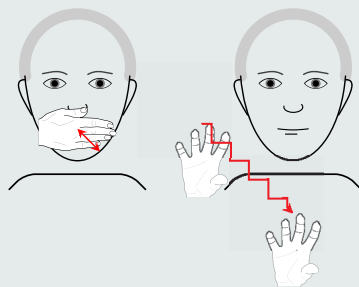
KAJ

a. **Odgovor 1:**

DEŽEVATI

b. **Odgovor 2:**

SNEŽITI

a. **Odgovor 3:** TOPLO

SONCE

Na vprašanje (173) je možnih več odgovorov, na primer: DEŽEVATI. SNEŽITI. TOPLO SONCE. Seveda pa samo en odgovor ustreza dejanski situaciji.

Odločevalno vprašanje in dopolnjevalno vprašanje se torej razlikujeta glede na število možnih odgovorov. Pri odločevalnem vprašanju so možni samo tisti odgovori, ki jih spraševalec pričakuje oziroma ponudi vnaprej – običajno dva odgovora. Pri dopolnjevalnem vprašanju je možnih veliko odgovorov.

V slovenskem znakovnem jeziku odločevalno in dopolnjevalno vprašanje ločimo tudi po mimiki. Razlaga vprašalne mimike je v temi *Vprašalna mimika* (8.2).

8.2 Vprašalna mimika

Mimiko, ki spremlja vprašanje, imenujemo vprašalna mimika. Običajno je sestavljena iz dveh delov: iz položaja obrvi in brade. Odločevalna in dopolnjevalna vprašanja se razlikujejo glede na vprašalno mimiko.

Vprašalna mimika

Odločevalna vprašanja

Vprašalni stavek spremlja mimika: dvig obrvi in spust brade (174a). Vprašanje brez mimike ni mogoče (174b).

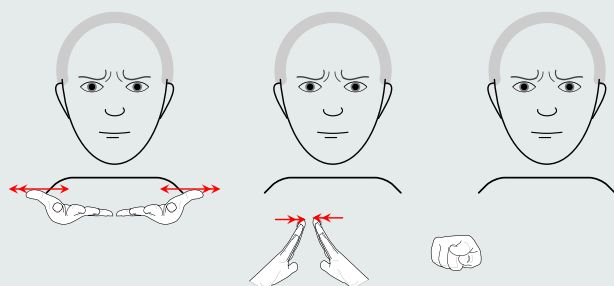
(174) a. $\frac{\text{dvig obrvi} + \text{spust brade}}{\text{ZUNAJ DEŽEVATI?}}$

b. $\frac{\text{brez mimike}}{*ZUNAJ DEŽEVATI?}$

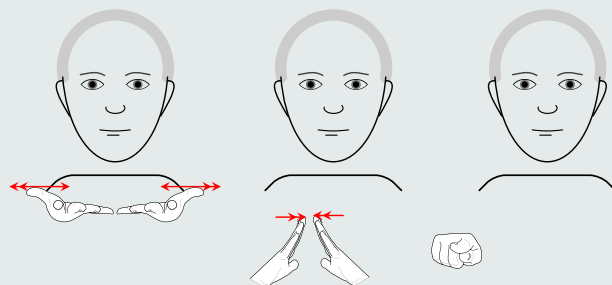
Mimika odločevalnega vprašanja vključuje dvig obrvi in spust brade. Odločevalno mimiko v primerih od sedaj naprej označujemo z napisom "odločevalno" nad črto.

Dopolnjevalna vprašanja

Vprašalni stavek spremlja mimika: spust obrvi in dvig brade (175a). Vprašanje brez mimike ni mogoče (175b).

(175) a. $\frac{\text{dvig brade} + \text{spust obrvi}}{\text{KJE DOMOVATI IX}_3}$

b. $\frac{\text{brez mimike}}{*KJE DOMOVATI IX}_3$

Mimika dopolnjevalnega vprašanja vključuje spust obrvi in dvig brade. Dopolnjevalno mimiko od sedaj naprej označujemo z napisom "dopolnjevalno" nad črto.

Dopolnjevalno in odločevalno vprašanje lahko tudi združimo – nastane kombinirano vprašanje. Kakšna je mimika v tem primeru in kaj ta vprašanja pomenijo?

Kombinirano vprašanje

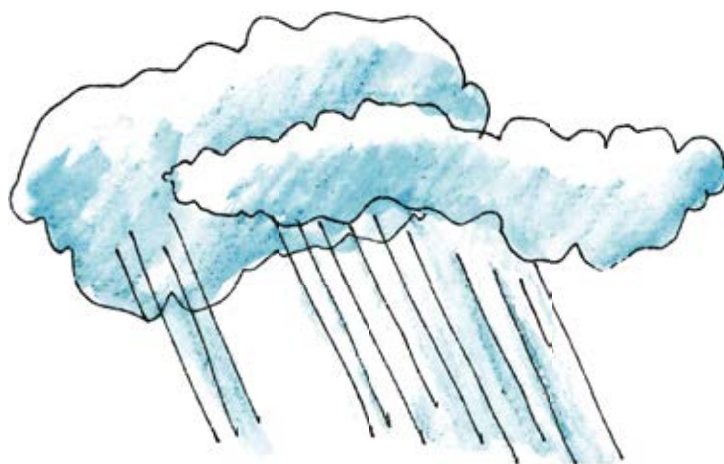
Pri kombiniranemu vprašanju začnemo z dopolnjevalnim vprašanjem, ki ga spremlja dopolnjevalna mimika (spust obrvi in dvig brade). Sledi kratek premor, v katerem se mimika spremeni v odločevalno (dvig obrvi in spust brade). Znotraj te mimike omejimo izbor možnih odgovorov na ta način, da jih naštejemo. Odgovore ločimo s pomočjo nagiba glave v levo oziroma desno:

	dopolnjevalno	odločevalno
	glava _a	glava _b
(176) a.	ZUNAJ VREME KAJ?	DEŽEVATI _a ? SNEŽITI _b ?
	dopolnjevalno	odločevalno
	glava _a	glava _b
b.	KJE DOMOVATI TI?	CELJE _a ? MARIBOR _b ?

V slovenskem znakovnem jeziku imamo dva tipa vprašanj: odločevalna vprašanja in dopolnjevalna vprašanja. Za odločevalna vprašanja je značilen dvig obrvi in spust brade. Za dopolnjevalna vprašanja je značilen spust obrvi in dvig brade.

Materni kretalci vprašalno mimiko intuitivno obvladajo, za začetnike pa so vprašanja v slovenskem znakovnem jeziku lahko težka, saj zahtevajo zelo dobro nadzorovanje obraznih mišic, česar niso navajeni. To pa še ni vse. Kot bomo videli v temi *Znakovni red in ujemanje v vprašanjih* (8.3), moramo biti pozorni tudi na ujemanje in znakovni red.

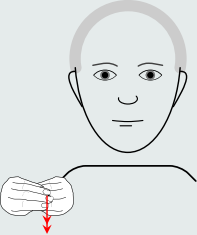
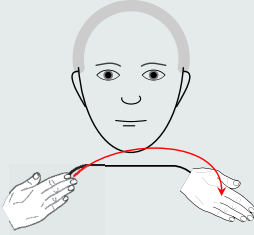
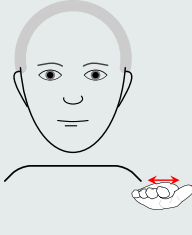
8.3 Znakovni red in ujemanje v vprašanjih

V tej temi bomo razložili, kako sestavimo odločevalno vprašanje in kako sestavimo dopolnjevalno vprašanje.

Odločevalno vprašanje – navodila s pomočjo primera

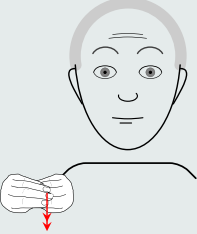
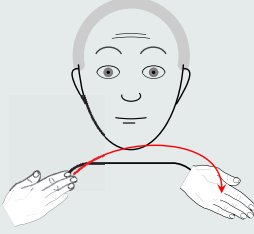
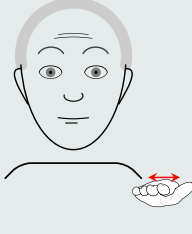
1. korak: Sestavimo trdilni stavek

Sestavimo trdilni stavek:

			Trdilni stavek
(177) SOSED	OBISKATI1	OTROK	

2. korak: Dodamo mimiko

V trdilni stavek dodamo odločevalno mimiko: dvig obrvi in spust brade.

			Odločevalno vprašanje
(178) SOSED	OBISKATI1	OTROK	

dvig obrvi + spust brade

Znakovni red in ujemanje sta v trdilnem stavku in v odločevalnem vprašanju enaka. Razlika je le v vprašalni mimiki.

Slovenski znakovni jezik ima dve dopolnjevalni vprašalnici za spraševanje po udeležencih v dogodku: KDO in KAJ. Obe dopolnjevalni vprašalnici se uporabljata za vršilca, prejemnika ali pasivca. Kako pojasnimo, ali sprašujemo po vršilcu, prejemniku ali pasivcu? Uporabimo znakovni red in ujemanje.

Dopolnjevalno vprašanje – navodila s pomočjo primera

1. korak: Sestavimo trdilni stavek

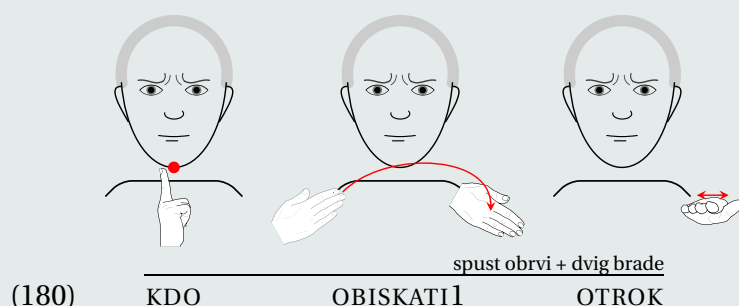
Vzamemo trdilni stavek, na primer:

(179) SOSED_a OBISKATI_b OTROK_b.

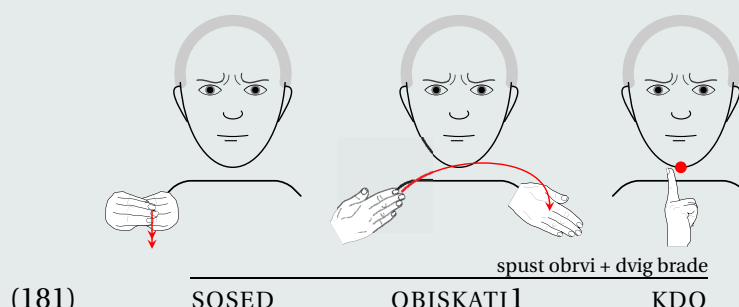
Trdilni stavek

2. korak: Poiščemo tisto informacijo, ki nas zanima. Ogledali si bomo dve možnosti: zanima nas vršilec (2.1) ali pasivec (2.2).

2.1. Poiščemo udeleženca s funkcijo vršilca: SOSED. To kretnjo nadomestimo z ustrezno vprašalnico: KDO. Dodamo dopolnjevalno mimiko: spust obrvi in dvig brade.

2.2. Poiščemo udeleženca s funkcijo pasivca: OTROK. To kretnjo nadomestimo z ustrezno vprašalnico: KDO. Dodamo dopolnjevalno mimiko: spust obrvi in dvig brade.

3. korak: Popravimo znakovni red. Stara informacija se pogosto premesti na začetek stavka in postane tema.

3.1. Pasivec postane tema

(182) OTROK | SOSED OBISKATI₁?

3.2. Vršilec postane tema

(183) SOSED | OBISKATI₁ KDO?

Poleg odločevalnih vprašalnic za udeležence ima slovenski znakovni jezik tudi odločevalne vprašalnice za okoliščine. Našteli jih bomo v *Dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine* (8.4).

8.4 Dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine

V tej temi bomo raziskali dopolnjevalne vprašalnice za okoliščine. Za te vprašalnice je značilen **spust obrvi in dvig brade**.

Nekateri jeziki uporabljajo samo eno (univerzalno) dopolnjevalno vprašalnico. Drugi jeziki so podobni slovenščini, ki ima več specializiranih dopolnjevalnih vprašalnic. Kaj pa slovenski znakovni jezik? Tudi v slovenskem znakovnem jeziku je več dopolnjevalnih vprašalnic. V prvo skupino sodijo vprašalnice po udeležencih – to skupino že poznamo, vanjo sta vključeni vprašalnici KDO in KAJ. V drugo skupino sodijo vprašalnice za okoliščine.

Vprašalnice za okoliščine

(184) a. <u> </u>
ZAKAJ KARAMBOL?	c. <u> </u>
KDAJ KARAMBOL?
b. <u> </u>
KAKO KARAMBOL?	d. <u> </u>
KJE KARAMBOL?

V slovenskem znakovnem jeziku namesto specializirane vprašalnice, ki se nanaša na okoliščine dogodka, pogosto uporabimo:

- običajno slovarsko kretnjo, ki ji dodamo dopolnjevalno mimiko;
- univerzalno vprašalnico (UNI).

Dopolnjevalno vprašanje brez ročne vprašalnice

V slovenskem znakovnem jeziku lahko vprašanje sestavimo tako, da vzamemo običajno slovarsko kretnjo, na primer URA ali KRAJ. Dodamo ji spust obrvi in dvig brade:

- (185) a.
URA KARAMBOL?
- b.
KRAJ KARAMBOL?

Kretnja URA (oziroma KRAJ) je običajno odkretana na začetku stavka. To je pričakovano, saj bi bile informacije o času in kraju tudi v trdilnem stavku postavljene na začetek stavka.^a Pogosto pa se kretnji URA oziroma KRAJ na koncu vprašanja še enkrat ponovita.

- (186) a.
URA KARAMBOL URA?
- b.
KRAJ KARAMBOL KRAJ?

^aGlej temo *Čas in trajanje dejanja* (2.3) in sklop *Izražanje kraja* (6).

Vprašanjem po okoliščinah se pogosto dodaja vprašalnica, ki je v slovarju slovenskega znakovnega jezika v slovenščino prevedena kot 'kje'. Pa res pomeni le 'kje'?

Univerzalna vprašalnica

Vprašalnica KJE se med drugim uporablja za spraševanje po času (187a) in kraju (187b).

(187) a. ^{dopolnjevalno}
KJE=UNI URA KARAMBOL?

b. ^{dopolnjevalno}
KJE=UNI KRAJ KARAMBOL?

Kretnja KJE se torej uporablja za spraševanje po vseh okoliščinah dogajanja. Zato jo bomo od sedaj naprej imenovali univerzalna vprašalnica in jo označevali kot UNI.

Univerzalna vprašalnica UNI (188b) ali kretnja (188a) za okoliščine (URA) se na koncu vprašanja pogosto ponovita.

(188) a. ^{dopolnjevalno}
UNI URA KARAMBOL UNI?

b. ^{dopolnjevalno}
UNI URA KARAMBOL URA?

Namesto univerzalne vprašalnice se na začetku vprašanja lahko pojavi tudi KAJ:

(189) a. ^{dopolnjevalno}
KAJ URA KARAMBOL URA?

b. ^{dopolnjevalno}
KAJ URA KARAMBOL UNI?

SLOVARČEK: VPRAŠANJA

Brada v slovenskem znakovnem jeziku sodeluje pri označevanju vprašanj. Dvig brade je eden izmed označevalcev dopolnjevalnega vprašanja, spust brade pa eden od označevalcev odločevalnega vprašanja.

Vprašalna mimika je množica mimičnih oznak za označevanje posamezne vrste vprašanja.

Nagib glave levo oziroma desno v slovenskem znakovnem jeziku sodeluje pri postavljanju samostalnika v prostor, v prirednih znakovnih zvezah pa ima vlogo veznika. Nagib glave (in brade) gor oziroma dol pa je ena od oznak za dopolnjevalno oziroma odločevalno vprašanje.

Obrvi v slovenskem znakovnem jeziku sodelujejo pri označevanju vprašanj in teme. Dvig obrvi je označevalec teme in eden izmed označevalcev odločevalnega vprašanja, spust obrvi pa eden od označevalcev dopolnjevalnega vprašanja.

Odgovor je jezikovni ali nejezikovni odziv naslovnika na vprašanje.

Okoliščine so na primer kraj, čas in vzrok. V slovenskem znakovnem jeziku jih izražamo s temo (na začetku stavka). Po njih se pogosto vprašujemo z univerzalno vprašalnico.

Ponavljjanje kretnje ima v slovenskem znakovnem jeziku več funkcij. Zaporedno ponavljanje glagolske kretnje označuje glagolski vid. V vprašalnih stavkih se dopolnjevalna vprašalnica pogosto ponovi na začetku in na koncu stavka.

Vprašalnica je slovarska kretnja, ki nosi oznako vprašalnosti in je zato slovnična le znotraj ustrezne vrste vprašalnega stavka. V skupini dopolnjevalnih vprašalnic ločimo specializirane vprašalnice in univerzalno vprašalnico.

Vprašanje je jezikovni izraz, s katerim sporočevalec zahteva odziv naslovnika. Glede na možne odgovore oziroma vnaprej podane odgovore ločimo dopolnjevalno, odločevalno in kombinirano vprašanje.

Stvarno kazalo

- čas, 149
- LOK, 66
- brada
 - dvig, 144, 148
 - spust, 144
- cilj, 120
- delovni spomin, 96
- dogajanje
 - čas, 44, 45, 114
 - kraj, 114
 - potek, 36, 44
- dogodek, 56, 82
- fonologija, 14
- gibanje, 25, 79
 - kombinirano, 25
 - krožno, 25
 - ravno, 25
- glagol, 36, 41, 44, 56, 79, 92, 98, 102, 131
 - biti, 101
 - glavni, 68
 - klasifikatorski, 59, 74, 79, 82, 103, 112
 - nedovršni, 104
 - nikalni, 136
 - obratni, 104
 - obtelesni, 66
 - pomožni, 66, 69, 105
 - premikanja, 120
 - prostorski, 69
 - s klasifikatorjem pasivca, 82
 - s klasifikatorjem vršilca, 83
- glagolski vid, 43, 84
 - dovršen, 44
 - nedovršen, 44
 - neponavljajoč, 44
 - ponavljajoč, 44
- glas, 14
- glava, 29
- informacija, 140, 141, 147
 - nova, 106, 113
 - stara, 106, 113
- izhodišče, 120
- izražanje, *glej* sporazumevanje
- izraz
 - merski, 78
- jedro, 97
- jezik
 - naravni, 4
 - ogrožen, 4
 - učenje, 7
 - uradni, 4
 - usvajanje, 3, 4
- klasifikator, 74, 82
- kraj, 149
- kretalec, 4
- kretalni prostor, 85, 110
 - individualni, 57
 - nevtralni, 57
- kretnja, 4

- domača, 39
 dvoročna, 116
 enoročna, 116
 enostavna, 137
 kazalna, 49, 67
 nastanek, 37
 nesimetrična, 116
 nikalna, 134
 obtelesna, 16, 58, 105
 orisna, 48
 osnovna, 21, 41
 ponavljanje, 82
 prostorska, 16, 18, 57, 105
 sestavljena, 21, 42, 137
 simetrična, 116
 slovarska, 43, 129
 slovnična, 43, 67, 129
 sposojena iz govornega jezika, 38
 sposojena iz znakovnega jezika, 38
 vizualna, 39
- leksikalizacija, 92
 lik, 109, 111, 120
- mesto kretanja, 16, 48, 63, 69, 137
 mimika, 4, 28, 100, 107
 glagolska, 101
 glagolski vid, 45
 mežik, 113
 morfološka, 28
 nikalna, 128
 prozodična, 28
 skladenjska, 28
 slovarska, 28
 trdilna, 127
 ujemalna, 69
 vezniška, 99
 vprašalna, 144, 146
- minimalni par, 16
- nagib
 glave, 98, 145
 telesna, 98
- nikalnica, 126
 število, 131
 glavna, 134
 mimična, 132
 pomožna, 134
 ročna, 131, 132
- oblika dlani
 kompleksna, 19
 osnovna, 19
- oblika roke, 79
- obraz, 31
- obrvi
 dvig, 107, 113, 144
 spust, 144, 148
- odgovor, 141
- odkimavanje, 129, 131
- okoliščine, 148
- organi
 govorni, 2
 kretalni, 2
- orodje, 82
- označevalec, 57, 60
- oznaka, 14
 odvisna, 22
 prosta, 22
 razlikovalna, 16, 22
- pantomima, 28
- pasivec, 60, 65, 67, 82, 102, 106, 133, 147
- podlaga, 109, 111
- pokim, 101
- pomežik, 107
- pomožni ostanek, 116
- ponavljanje, 148
- posamostaljenje, 92
- postavljanje v prostor, 57
- poudarek, 66
- pravilo aktivnih prstov, 21, 137
- prejemnik, 60, 65, 67, 102
- premor, 100, 107, 113
- prenosnik

- slušni, 4
- vizualni, 4
- pridevnik, 36, 48, 98, 101
 - mimični, 36, 49
 - orisni, 48
- prikimavanje, 129, 131
- prislov, 36, 44, 45, 98
- prsti
 - aktivni, 19, 137
 - iztegnjeni, 19
 - kontaktni, 19
 - pasivni, 19, 137
 - pokrčeni, 19
- roka
 - glavna, 98, 116
 - oblika, 137
 - pomožna, 116
- samostalni, 36, 41, 56, 60, 63, 92, 98, 101
 - obtelesni, 58
 - prostorski, 57
- skladnja, 96
- slovnica, 6, 7
- sporazumevanje
 - jezikovno, 125
 - nejezikovno, 125, 131
- stavek, 96
 - brez glagola, 101
 - krajevni, 110
 - nikalni, 128
 - prireditilni, 130
 - trditilni, 127, 146
- telo, 29
- tema, 107, 114
 - časovna, 114
 - krajevna, 114
 - okolščinska, 115
- trajanje, 83
- trditev, 127
- udeleženec, 56, 80, 82, 102
- udeleženska vloga, 60, 63
- ujemanje, 56, 60, 64, 112, 146
 - ročno, 68
- usmerjenost, 137
- usta, 30
 - oralizacija, 30
- veznik, 99
- vprašalnica
 - specializirana, 148
 - univerzalna, 148
- vprašanje
 - dopolnjevalno, 141, 144
 - kombinirano, 145
 - odločevalno, 141, 144
- vršilec, 60, 65, 67, 82, 102, 106, 133, 135, 147
- zaimek, 36
 - kazalni, 52
 - krajevni, 51
 - nedoločni, 52
 - osebni, 51
 - svojilni, 53
- zanikanje
 - kretnje, 126
 - stavka, 126
- združevanje kretenj, 96, 97, 100
- zlaganje, 92
- znakotvorje, 92, 126
- znakovna zveza, 96, 97
 - podredna, 97, 101
 - priredna, 98
- znakovne vrste, 36
- znakovni red, 42, 49, 56, 60, 96, 146, 149
 - neosnovni, 105, 106
 - osnovni, 61, 102

Slovenski znakovni jezik (SZJ) je privlačen in poln zanimivih pojavov. Kretalci radi razpravljamo o njem. Zanima nas, katera kretnja je ustreznejša. Sprašujemo se, zakaj nekdo kreta tako, medtem ko drugi kretajo drugače. Pogosto nas to vznemirja in želimo vedeti, kaj je prav.

Vendar v tej knjigi ni tovrstnih navodil, saj slovnica ne odgovarja na vprašanja o pravilnosti jezika. Njen namen ni določiti standarda, prepovedati ali zapovedati kretanje. Slovnica ni predpis, kako moramo kretati. Slovnica poskuša predstaviti in razložiti naš naravni občutek za slovenski znakovni jezik.

Priročna video slovnica slovenskega znakovnega jezika je nastala s sodelovanjem maternih kretalcev slovenskega znakovnega jezika in jezikoslovcev. Izdelana je bila pod okriljem Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije, naložbo sta sofinancirali Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

V njej najdete:

- **40 najbolj zanimivih jezikovnih tem**
- **povezave do posnetkov, kjer so razložene iste vsebine**
- **skoraj 400 primerov jezikovne rabe SZJ**
- **več kot 200 shematskih prikazov kretanj in stavkov**
- **120 terminov, ki so razloženi tudi v slovarčku**
- **100 barvnih ilustracij**

Naložbo sta sofinancirali Republika Slovenija in
Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.